

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS INSTITUTAS

EDVARDAS PŠELENSKIS

MANIPULIACIJOS SPORTO VARŽYBOMIS:
PAPLITIMAS IR PREVENCIJA LIETUVOS FUTBOLE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
dr. S. Zaksaitė

VILNIUS, 2016

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS INSTITUTAS

MANIPULIACIJOS SPORTO VARŽYBOMIS: PAPLITIMAS IR PREVENCIJA LIETUVOS FUTBOLE

Sporto industrijų vadybos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N90007

Vadovė
_____ dr. S. Zaksaitė
2016 12 08

Recenzentas

2016

Atliko
SPIvmns15-1 gr. stud.
_____ E. Pšelenskis
2016 12 08

VILNIUS, 2016

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. MANIPULIACIJŲ SPORTO VARŽYBOMIS TEORINIAI ASPEKTAI.....	11
1.1. Manipuliacijų sporto varžybomis samprata ir reiškinys.....	11
1.2. Manipuliacijos sporto varžybomis lažybų iš sporto kontekste.....	14
1.3. Manipuliacijų sporto varžybomis teisinis reglamentavimas	18
1.3.1. Teisinis reglamentavimas tarptautinėse jurisdikcijose.....	18
1.3.2. Teisinis reglamentavimas Lietuvoje	21
1.4. Vadybinės teorijos, paaiškinančios manipuliacijas sporto varžybomis.....	25
1.4.1. Racionalaus pasirinkimo teorija (RPT).....	25
1.4.2. Prastas sporto organizacijų valdymas kaip akstinas manipuliuoti sporto varžybomis ...	27
1.5. Manipuliacijų sporto varžybomis paplitimas	33
1.5.1. Tyrimai Lietuvoje	33
1.5.2. Paplitimas tarptautiniu mastu.....	34
1.5.3. Manipuliacijų sporto varžybomis atvejai.....	38
1.6. Manipuliacijų sporto varžybomis prevencija	42
1.6.1. Korumpuotus atletus nusikalsti skatinantys veiksniai	42
1.6.2. Pagrindiniai kovos prieš manipuliacijas futbole strategijos elementai	45
2. TYRIMO METODOLOGIJA	52
3. TYRIMO REZULTATAI	54
3.1. Tyrimo rezultatus apibendrinančios išvados	70
IŠVADOS.....	72
SIŪLYMAI	74
LITERATŪRA.....	75
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	85
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	86
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	88
PRIEDAI	90

LENTELĖS

1 lentelė. Interpolo ir „FIFA Initiative“ strateginiai kovos prieš manipuliacijas sporto varžybomis elementai	46
---	----

PAVEIKSLAI

1 pav. Tavo amžius?.....	55
2 pav. Kuriame lygmenyje šiuo metu žaidi?	56
3 pav. Koks Tavo, kaip žaidėjo, statusas?	57
4 pav. Ar esi dalyvavęs varžybose, dėl kurių eigos ar baigties įtarei/žinojai, jog yra sutarta?	58
5 pav. Ar per visą futbolininko karjerą esi sulaukęs pasiūlymo dalyvauti susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties?	58
6 pav. Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, ar kažkam pranešei apie šį pasiūlymą?	59
7 pav. Ar per visą futbolininko karjerą turėjai bent menkiausio pagrindo manyti, kad kažkurios rungtynės Lietuvos futbolo A lygoje arba 1 lygoje buvo sutartos?.....	60
8 pav. Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, kiek kartų, Tavo manymu, rungtynių eiga ar baigtis buvo sutarta?	60
9 pav. Ar per visą futbolininko karjerą esi pastebėjęs ar išgirdęs, kaip yra nutekinama svarbi vidinė klubo informacija kažkam iš pašalinių asmenų?	61
10 pav. Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, kaip šia informacija buvo pasidalinta?	62
11 pav. Jeigu rungtynės buvo sutartos, kas, Tavo nuomone, buvo pagrindinis to iniciatorius?	63
12 pav. Kodėl, Tavo nuomone, futbolininkai dalyvauja susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties?	64
13 pav. Kokie yra pagrindiniai veiksniai, kurie atgraso Tave manipuliuoti rungtynių eiga ar baigtimi?	65
14 pav. Kaip, Tavo manymu, žaidėjai geriausiai galėtų būti apsaugomi nuo susitarimų futbole?	67
15 pav. Ar žinai, kokios gali būti taikomos sankcijos žaidėjui, jeigu jo atžvilgiu yra įrodomas nesąžiningo susitarimo atvejis?	68
16 pav. Kuo Tu pasitikėtum labiausiai, jei norėtum pranešti apie nesąžiningo susitarimo atvejį?	70

IVADAS

Temos aktualumas. Sportas, viena vertus, yra vis didesnės reikšmės įgaunantis socialinis reiškiny, padedantis siekti strateginių solidarumo ir gerovės tikslų, kita vertus, tai dinamiškas ir sparčiai augantis sektorius, turintis didelį makroekonominį poveikį. Kasmet verta apytiksliai 145 bilijonus JAV dolerių¹, sporto industrija ir toliau siūlo didžiules galimybes pajamų generavimui visame pasaulyje. Nėra jokios abejonės, kad sportą tokiu ypatingu ir patraukliu daro jo nenuspėjamumas². Vis dėlto visame pasaulyje augantis sporto populiarumas bei nuolat didėjanti komercializacija skatina nusikalstamo pasaulio atstovų susidomėjimą šiuo sektoriumi.

Kaip teigė Sylvia Schenk, buvusi olimpietė, Olimpinių akademijos valdybos narė ir Tarptautinio sporto arbitražo teismo arbitrė, prieš kelis dešimtmečius korupcija nebuvo suvokiama kaip problema – ne tik sporte, visuose sektoriuose. Ji (neva tai) egzistavo Azijoje, Afrikoje, bet jokių būdų ne Europoje. Pokyčiai prasidėjo dešimtajame dešimtmetyje, tuomet imta kalbėti apie tai, kas lig tol buvo slėpta ar ignoruota. Visgi pripažinti korupciją sporte užtruko gana ilgai. Tai atsitiko su pirmuoju tarptautiniu skandalu 2002 metų žiemos Olimpiniuose žaidynėse, tačiau ažiotažas greitai atslūgo. Apie machinacijas aukščiausiuose futbolo valdymo organuose, korupciją ir manipuliacijas sporto varžybomis kalbama jau 15 – 20 metų. *Man regis, sportas turi didelių kliūčių įgyvendinti savo idealus* – dar 2011 m. minėjo Sylvia Schenk. Anot jos, pripažinti korupciją sporte užtruko ilgiau nei kitose srityse, todėl dar ir šiandien jaučiame to pasekmes. Kita vertus, sportas neišvengiamai turi keistis, nes korumpuoto sporto neleidžia finansuoti nauji rėmėjų etikos kodeksai³.

Sporto pasaulyje pripažįstama, kad manipuliacijos sporto varžybomis⁴ – tai viena didžiausių grėsmių šiandieniniam sportui⁵. Tik neseniai suvoktas šios problemos globalumas, ypač dėl internetinio lažinimosi, kuriam iki dešimto dešimtmečio vidurio nebuvo techninių galimybių. Dabar galima statyti Didžiojoje Britanijoje už rungtynes Azijoje ir atvirkščiai⁶.

Žakas Rogas, vienas įtakingiausių sporto gynėjų, buvęs Tarptautinio Olimpinio Komiteto (TOK) prezidentas konstatavo, kad manipuliacijų sporto varžybomis grėsmė sportui yra daug didesnė už dopingo daromą žalą – dopingas individualiai paveikia vieną sportininką, tuo tarpu manipuliacijos

¹ PricewaterhouseCoopers. Changing the game: Outlook for the global sports market to 2015. Prieiga per internetą: <http://www.pwc.com/gx/en/hospitality-leisure/pdf/changing-the-game-outlook-for-the-global-sports-market-to-2015.pdf>, (žiūrėta 2016 10 10).

² The Economist. Why the English Premier League has been turned upside down, 2015. Prieiga per internetą: <http://www.economist.com/blogs/gametheory/2015/12/competitive-balance-football>, (žiūrėta 2016 10 10).

³ Trumpytė R. „Korumpuoti įvarčiai“ – apie korupciją sporte „Transparency International“ ekspertė kalba su mėnraščiu „IQ“, 2011. Prieiga per internetą <http://www.transparency.lt/korumpuoti-ivarčiai-apie-korupcija-sporte-transparency-international-eksperte-kalba-su-menrasciu-iq/>, (žiūrėta 2016 10 10).

⁴ Visame darbe sąvokos manipuliacijos sporto varžybomis, manipuliavimas, susitarimai dėl varžybų/rungtynių eigos ar baigties, nesąžiningi susitarimai, mačų „fiksavimas“ vartojami kaip sinonimai.

⁵ KEA European Affairs. Match-fixing in sport: a mapping of criminal law provisions in EU 27, 2012.

⁶ Trumpytė R. „Korumpuoti įvarčiai“ – apie korupciją sporte „Transparency International“ ekspertė kalba su mėnraščiu „IQ“, 2011. Prieiga per internetą <http://www.transparency.lt/korumpuoti-ivarčiai-apie-korupcija-sporte-transparency-international-eksperte-kalba-su-menrasciu-iq/>, (žiūrėta 2016 10 10).

sporto varžybomis daro įtaką visoms varžyboms⁷. Ž. Rogo įpėdinis, Thomas Bachas, paantrino ir manipuliacijas įvardijo kaip pagrindinę problemą, su kuria susiduria dabartinis sportas⁸. Tuo tarpu buvęs Europos futbolo federacijų asociacijos (UEFA) prezidentas Mišelis Platini yra pabrėžęs, kad modernusis sportas kenčia nuo vėžio – toks metaforiškas manipuliacijų sporto varžybomis apibūdinimas sporto pasaulyje vartojamas gana dažnai⁹. M. Platini šią stichiją yra pavadinęs viena didžiausių grėsmių ateities futbolui¹⁰.

Apskritai pripažįstama, kad korupcija sporte yra labai žalinga ta prasme, kad daro didelį poveikį kultūrai ir visuomenės pasitikėjimui. Manipuliacijos iškreipia sporto prasmę ir turinį, neigia sporto skleidžiamas vertybes, griauna sporto integralumą ir pažeidžia sporto etiką, taip pat ir sporto varžybų baigties nenuspėjamumo lūkestį. Taip pat, neigiamai veikia visą sporto šaką ir patį sportą: mažėja žiūrovų skaičius, susidomėjimas varžybomis, pajamos iš sporto kaip ekonominio sektoriaus, mažėja transliacijų, rėmėjų ir sportuojančių žmonių skaičius. Be to, manipuliacijos sporto varžybomis neigiamai veikia viešąją tvarką, iškreipia lažybų rinką ir žeidžia moderniosios visuomenės teigiamas emocijas, kildinamas iš sporto¹¹.

Taigi, kovojant su šia grėsme sportui, būtina tirti reiškinį, aktyviai bendradarbiauti tarptautiniu lygiu su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, dalytis informacija ir gerąja patirtimi panaudojant Europos Tarybos Konvencijos dėl manipuliacijų sporto varžybomis teikiamas galimybes.

Temos ištirtumas. 2013 m. gruodžio mėn. „Transparency International“ Lietuvos skyrius (TILS)¹² organizavo tyrimą „Nesąžiningi susitarimai sporte“, kurio tikslas buvo išsiaiškinti nesąžiningų susitarimų Lietuvos krepšinyje ir futbole paplitimą ir priežastis, sportininkų bei Lietuvos gyventojų požiūrį į juos. Apklausoje dalyvavo 100 futbolininkų, rezultatai paskelbti 2014 m. sausio mėn.

Sukčiavimo sporto srityje paplitimą ir prevencijos problemas savo disertacijoje, apgintoje 2012 metais, nagrinėjo Salomėja Zaksaitė¹³. Mokslininkė minėtame darbe, taip pat 2015 m. parengtoje

⁷ Carpenter K. Match-fixing: The biggest threat to sport in the 21st century? *International Sports Review*, Vol. 2(1), 2012, p. 13-24.

⁸ Lawinsport. First international forum for sports integrity adopts roadmap for future action to protect clean athletes. Prieiga per internetą: <http://www.lawinsport.com/sports-law-news/item/first-international-forum-for-sports-integrity-adopts-roadmap-for-future-action-to-protect-clean-athletes/>, (žiūrėta 2016 10 03).

⁹ Tokį terminą žiniasklaidoje yra pavartoję: Andrew Straussas, kriketo žaidėjas (2010); Zhangas Jilongas, AFC prezidentas (2013); Javieras Tebas, La Ligos prezidentas (2013); Deanas Wilsonas, sporto žurnalistas (2014); Emanuelis Medeirosas, ICSS vykdančysis direktorius (2014).

¹⁰ Jackson H. Match-fixing biggest threat to football, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.goal.com/en-gb/news/2931/go-global/2013/01/22/3691454/platinimatch-fixing-biggest-threat-to-football>, (žiūrėta 2016 10 10).

¹¹ Bistrickaitė R. Manipuliacijos sporto varžybomis – iššūkiai Lietuvai ir tarptautinei bendruomenei, *Sporto mokslas*, Nr. 2(80), 2015, p. 67-76.

¹² Transparency International Lietuvos skyrius. Tyrimas „Nesąžiningi susitarimai sporte“, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/susitarimai-sporte/>, (žiūrėta 2016 10 02).

¹³ Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos paplitimas*, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

monografijoje tarp kitų sukčiavimo sporto srityje sričių, analizavo ir manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą bei prevencijos problemas.

Užsienyje šis reiškinys nagrinėjamas plačiau. Buvo atlikta keletas tyrimų, tam, kad išsiaiškinti manipuliacijų sporto varžybomis mastą. 2012 metais FIFPro¹⁴, pasaulinė futbolininkų sąjunga, atliko, ko gero, pirmąjį tokį išsamų tyrimą, kuriuo buvo siekiama atskleisti problemas, su kuriomis šių laikų futbolas susiduria. Juodoji knyga (angl. The Black Book on Sports Corruption) identifikavo kelias problemas, susijusias su manipuliacijomis sporto varžybomis, įskaitant ir tai, kokią vaidmenį tam tikruose manipuliacijų atvejuose organizuotas nusikalstamumas, pinigai, švietimas, baimė ir prievarta vaidina.

Europos Komisija 2012 metais savo tyrime¹⁵ apžvelgia 27 Europos Sąjungos šalių baudžiamosios teisės aktus ir nuostatas bei siekia išsiaiškinti baudžiamosios atsakomybės pritaikomumą už manipuliacijas sporto varžybomis, atskirose šalyse.

2013 metais Europolo direktorius, Robas Wainraitas, paskelbė 18 mėnesių trukusio tyrimo rezultatus¹⁶, kur buvo įtariama daugiau nei 425 asmenų iš 15 šalių, su bandymais manipuluoti 380 profesionalių futbolo rungtynių. Visi pėdsakai vedė į organizuoto nusikalstamumo grupuotes, o ypač į vieną nusikalstamą sindikatą Singapūre. Tarp tiriamų bylų pasitaikė ir Vokietijos žemesnių lygų atvejų, ir Pasaulio čempionato bei UEFA čempionų lygos atvejų¹⁷.

Dar viena FIFPro kartu su Europos Komisija ir UEFA organizuota švietimo ir prevencijos programa buvo atlikta 2013 vasario 1 d. – 2014 birželio 30 dieną. Projektas vadinosi „Nefiksiuok!“ arba „Nemanipuliuok!“ (angl. Don't fix it, Player's Questionnaire), o jo tikslas – padėti užkirsti kelią manipuliacijoms sporto varžybomis, sukuriant mokymo programą bei pasidalinant gerąja praktika. Tyrime dalyvavo aštuonių šalių futbolininkai.

2016 m. Transparency International parengta Pasaulinės Sporto Korupcijos Ataskaita (angl. The Global Corruption Report)¹⁸, yra, ko gero, pati išsamiausia ir naujausia korupcijos sporto srityje analizė. Ji susideda iš 60 skirtingų bendraautorių/ekspertų (sporto organizacijų, vyriausybių institucijų, rėmėjų, sportininkų, mokslininkų ir kito antikorupcinio judėjimo) ataskaitų. Ši analizė pateikia esminę informaciją geresniam korupcijos sporte rizikos supratimui, susitelkiant ties sporto valdymu, sporto verslu, mega renginių planavimu bei manipuliacijomis sporto varžybomis.

Transparency International yra pasaulinė visuomeninė organizacija, kovojanti prieš korupciją. Turinti daugiau nei 100 padalinių visame pasaulyje, įskaitant tarptautinį sekretoriatą Berlyne,

¹⁴ FIFPro Services. FIFPro Black Book Eastern Europe, The problems professional footballers encounter: research, 2012.

¹⁵ KEA European Affairs. *Match-fixing in sport: a mapping of criminal law provisions in EU 27*, 2012.

¹⁶ Europol. Results from the largest football match-fixing investigation in Europe, 2013. Prieiga per internetą: <https://www.europol.europa.eu/content/results-largest-football-match-fixing-investigation-europe>, (žiūrėta 2016 10 08).

¹⁷ Buschmann R. Match-Fixing Scandal: How international Football Has Failed, Spiegel Online, 2013.

¹⁸ Transparency International. *The Global Corruption Report (GCR)*, 2016. Prieiga per internetą: https://www.transparency.org/whatwedo/publication/global_corruption_report_sport, (žiūrėta 2016 11 15).

organizacija didina korupcijos daromos žalos sąmoningumą bei dirba su partneriais šalių vyriausybėse, verslo ir pilietinės visuomenės subjektais.

Verta būtų paminėti šios srities ekspertą, žurnalistą iš Kanados Declaną Hillą. Jis vienas iš pirmųjų pasaulyje išanalizavo manipuliacijų sporto varžybomis metodus (darymo būdus) ir motyvus. Jo tyrimai atskleidė sporto ryšius su nusikalstamu pasauliu ir padėjo pagrindą teisėsaugos tyrimams. D. Hillas yra kelių knygų šia tema autorius. Be to, jis yra dalyvavęs organizacijos Transparency International organizuotame seminare Lietuvoje.

Tyrimo objektas. Manipuliacijų sporto varžybomis Lietuvos futbole paplitimas ir prevencija.

Tyrimo problema. Šiandieninėje pasaulio žiniasklaidoje, nušviečiančioje sporto įvykius, gausu pranešimų apie galimus manipuliacijų sporto varžybomis atvejus – „parduotas” rungtynes, sutartą varžybų rezultatą, surežisuotus įvykius varžybų aikštelėje, organizuoto nusikalstamumo atstovų poveikį sportininkams, statymus lažybų bendrovėse iš anksto žinant sporto varžybų rezultatus ar įvykius, kurie turi nutikti vykstant sporto varžyboms. Atrodytų, kad tarptautinė sporto bendruomenė žino, kas yra manipuliacijos sporto varžybomis, geba įvertinti jų priežastis bei suvokti susijusias pasekmes. Tačiau dėl reiškinių sudėtingumo ir kompleksiskumo kyla tam tikrų abejonių, ar tikrai? Ypač aktualus klausimas, kokios gali būti prevencinės kovos, o tiksliau tariant, suvaldymo priemonės, nes reiškinių pasauliniu mastu panaikinti jau nebesitikima.

Skirtingos valstybės nevienodai vertina manipuliacijų sporto varžybomis reiškinį ir skirtingai dorojasi su šio fenomeno pasekmėmis. Dažnai manipuliacijos sporte peržengia valstybių sienas, todėl yra transnacionalinės kilmės. Reiškinių suvaldymui ir prevencijai būtinos globalios pasaulio šalių vyriausybių remiamos pastangos ir strategijos. Lietuva, pasirašydama Europos Tarybos Konvenciją dėl manipuliacijų sporto varžybomis, tarptautiniu ir nacionaliniu mastu įsipareigojo prisidėti prie kovos su manipuliacijų sporte fenomenu. Tačiau, norint realiai suvaldyti reiškinį ir jam pasipriešinti, pradžioje reikia fenomeną sistemiškai pažinti, priskirti patiems svarbiausiems iššūkiams sporte, užtikrinti palankią politinę aplinką. Be to, būtina aiški, nuosekli ir efektyvi teisinė bazė, reiškinių koordinavimas nacionaliniu mastu ir suinteresuotų šalių bendradarbiavimas, sporto organizacijų pasirengimas ir atsakomybė, legali ir sąžininga lažybų iš sporto operatorių veikla, švietimo ir prevencijos iniciatyvos bei efektyvi manipuliacijų sporto varžybomis stebėseną¹⁹.

Tikslas. Atskleisti manipuliacijų sporto varžybomis reiškinį, ištirti jo paplitimą Lietuvos futbole bei išnagrinėti galimus ir būtinus žingsnius siekiant pasipriešinti reiškiniui nacionaliniu mastu.

Suformuluotam tikslui pasiekti, keliama šie uždaviniai:

1. Išnagrinėti manipuliacijų sporto varžybomis reiškinį teoriniu aspektu.
2. Atskleisti manipuliacijų sporto varžybomis teisinio reglamentavimo specifiką.

¹⁹ Bistrickaitė R. Manipuliacijos sporto varžybomis – iššūkiai Lietuvai ir tarptautinei bendruomenei, *Sporto mokslas*, Nr. 2(80), 2015, p. 67-76.

3. Įvertinti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą bei apibrėžti prevencijos strategijas.
4. Ištirti ir išanalizuoti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą Lietuvos futbole.

Tyrimo metodai. Tyrimo metodai buvo mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, statistinių duomenų analizė bei kiekybinis manipuliacijų sporto varžybomis paplitimo tyrimas Lietuvos futbole.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė bei metodologinė dalys, rezultatų analizė, išvados ir siūlymai. Teorinėje dalyje nagrinėjama manipuliacijų sporto varžybomis samprata ir reiškiny, vertinamas teisinis reglamentavimas, analizuojami ekonominiai-vadybiniai manipuliavimo aspektai. Taip pat vertinamas manipuliacijų sporto varžybomis reiškinio paplitimas tiek Lietuvoje, tiek užsienyje bei pateikiamos galimos prevencinės priemonės kovojant prieš manipuliacijas sporto varžybomis. Metodologinėje dalyje aprašomi tyrimo metodai. Rezultatų analizės dalyje atskleidžiami tyrimo rezultatai, jie analizuojami ir vertinami. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei siūlymai, kaip būtų galima efektyviau kovoti prieš manipuliacijas sporto varžybomis.

1. MANIPULIACIJŲ SPORTO VARŽYBOMIS TEORINIAI ASPEKTAI

Nepaisant to, kad manipuliacijų sporto varžybomis atvejais²⁰ buvo užfiksuotas jau senovės Graikijoje 388 m. pr. Kr., ekspertai²¹ tvirtina, kad kartu su dopingu, chuliganizmu ir rasizmu – tai yra viena didžiausių problemų ir grėsmių su kuriomis susiduria sportas 21 amžiuje. Apytiksliais Interpolo skaičiavimais²², nuo 2012 birželio iki 2013 metų gegužės, manipuliacijų sporto varžybomis atvejai futbole buvo pranešti daugiau nei 70-tyje šalių, 6 žemynuose. Globalizacija tik dar labiau apsunkina šį fenomeną, nes transnacionalinės kriminalinės grupuotės naudojami besikeičiančiu teisiniu reglamentavimu bei laisvomis valstybių sienomis ir laisva prekyba, taip pat randa legalių būdų apeiti teisinę sistemą. Kriminalinio sindikato iš Singapūro („Kelong Kings“) išsišakojimas atskleidė²³, kokia globali ši problema yra ir privertė Interpolo vyriausiąjį sekretorių Ronaldą K. Noblą pareikšti²⁴, kad šis reiškinys reikalauja globalaus ir holistinio vertinimo ir atsako. 2014 metais UEFA ir Europolas suvienijo²⁵ jėgas, siekdami pažaboti manipuliacijas sporto varžybomis.

1.1. Manipuliacijų sporto varžybomis samprata ir reiškinys

Vieningos nuomonės, koks yra manipuliacijų sporto varžybomis (angl. match-fixing) apibrėžimas, nėra. Kol vieni autoriai akcentuoja sąsajas su tam tikromis sporto lažybų formomis, kiti siūlo platesnes definicijas. Kaip ten bebūtų, visi pritaria jog tai yra vienokios ar kitokios formos manipuliacija. Vieną išsamesnių apibrėžimų pateikė Australijos sporto ministras²⁶. Anot jo, manipuliacijos sporto varžybomis – tai varžybų dalyvių, komandų, sporto agentų, teisėjų, oficialių asmenų, aptarnaujančio personalo ar varžybų organizatorių manipuliacijos sporto varžybų rezultatu ar nenusipėjamumu. Tokiam elgesiui galima priskirti: sąmoningą varžybų rezultato fiksavimą; sąmoningą (tyčini) žaidimą ne pagal savo jėgas (angl. *underperformance*); sąmoningą pasitraukimą iš varžybų ar nedalyvavimą jose; oficialių asmenų sąmoningą varžybų taisyklių pažeidinėjimą; aptarnaujančio

²⁰ Gorse S., Chadwick S. *The prevalence of corruption in international sport: A statistical analysis*, 2011.

²¹ Sportsradar Security Services. Protecting the integrity of sport worldwide, 2016. Prieiga per internetą: http://www.eu-ssa.org/wp-content/uploads/ESSA-Presentation_29.9.2015_Alex-Inglot.pdf, (žiūrėta 2016 10 08).

²² Interpol. *Match-fixing in football, Training Needs Assessment*, 2013. Prieiga per internetą: http://sports.growthlab.cid.harvard.edu/files/icss/files/etna_2013_final.pdf, (žiūrėta 2016 10 04).

²³ S` poreans and the global fix. Prieiga per internetą: http://www2.tnp.sg/sites/default/files/global-fix_0.jpg.

²⁴ Interpol. Keeping sport clean needs enhanced policing and prevention, Interpol chief tells summit, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.interpol.int/News-and-media/News/2012/PR036>, (žiūrėta 2016 10 08).

²⁵ Europol. Memorandum of understanding for the purpose of collaboration between the European Police Office (Europol) and the Union des Associations Europeennes de Football (UEFA), 2014.

²⁶ Australian Government. Sport and Recreation Ministers Council Communique, National Police on Match-Fixing in Sport, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.health.gov.au/internet/main/publishing.nsf/Content/national-policy-on-match-fixing-in-sport>, (žiūrėta 2016 10 11).

personalo trukdymą rungtynių vyksmui; piktnaudžiavimą vidine informacija, su tikslu atlikti statymus ir manipuliuoti varžybų eiga ar rezultatais.

Kita definicija susitarimus dėl rungtynių eigos ar baigties apibūdina taip: neteisėtas rungtynių eigos ar baigties manipuliavimas, tyčinis pralaimėjimas ar žaidimas siekiant iš anksto numatyto rezultato²⁷.

S. Zaksaitė²⁸ savo disertacijoje aprašo kaip šį reiškinį apibūdina Indijos valstybės centrinis tyrimų biuras (CBI), kur manipuliacijos sporto varžybomis apibrėžiamos taip²⁹: 1) atvejai, kai žaidėjai individualiai ar grupėmis gauna pinigų už pralaimėjimą ar žaidimą ne pagal savo jėgas; 2) atvejai, kai žaidėjai lažinasi mačiuose, kuriuose patys dalyvauja; 3) atvejai, kai žaidėjai perdavė informaciją lažybų bendrovėms apie komandos sudėtį, tikėtiną rezultatą, aikštelės būklę ir pan.; 4) atvejai, kai aikštelės prižiūrėtojai gavo pinigų aikštelę paruošti taip, kad ji atitiktų lažybų bendrovių poreikius; 5) atvejai, kai esami ar buvę žaidėjai naudojami bukmekerių, kad būtų prieita prie kitų žaidėjų ir padarytas poveikis jų žaidimui už tam tikrą piniginių atlygį.

Dar vienas fenomeno apibūdinimas buvo pateiktas 2010 metais konferencijoje Baku. Europos ministrai, atsakingi už sportą, nurodė, kad manipuliavimas sporto varžybomis apima įtakos darymą varžybų baigčiai ar eigai siekiant įgyti nepagrįstos naudos sau ar kitiems asmenims bei nenusipėjamumo kaip esminės varžybų savybės tyčinį sumažinimą ar panaikinimą³⁰.

Ko gero, tiksliausias manipuliacijų sporto varžybomis apibūdinimas buvo pateiktas Europos Tarybos Išplėstinio dalinio susitarimo dėl sporto (angl. Enlarge Partial Agreement on Sport, EPAS) parengtoje Europos Tarybos Konvencijoje dėl manipuliacijų sporto varžybomis, kur manipuliacijos sporto varžybomis apibrėžiamos kaip sąmoningas susitarimas, veiksmas arba neveikimas, kuriuo bandoma nederamai pakeisti sporto varžybų eigą arba galutinį rezultatą, siekiant visiškai arba iš dalies panaikinti minėtų sporto varžybų nenusipėjamumą ir taip sau ar kitiems suteikti nepelnytą pranašumą³¹.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad manipuliacijos sporto varžybomis yra suprantamos kaip galinčios atsirasti tiek komandiniame, tiek individualiame sporte, kai varžomasi iš dalies ar visiškai susitarus dėl sporto varžybų eigos ar baigties, taip pažeidžiant varžybų taisykles.

Skiriamos dvi manipuliacijų sporto varžybomis rūšys: susijusios su statymais lažybų bendrovėse (kai pagrindinis tikslas yra ekonominė nauda) ir nesusijusios su statymais lažybų bendrovėse (kai

²⁷ Jones K. The applicability of the United Nations Convention against Corruption to the area of sports corruption (match-fixing), *In Sports Law J*, 2012, p. 3-4:63.

²⁸ Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos paplitimas*, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

²⁹ Agrawal S. Match Fixing as a Crime: An Analysis, National Law University, Jodhpur. Prieiga per internetą: <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm>, (žiūrėta 2016 10 02).

³⁰ Europos sporto ministrų neformalios konferencijos, skirtos sporto integralumo stiprinimui anti-manipuliacinių praktikų kontekste ir pan-europinei kooperacijai sporte, medžiaga. 2010 m. rugsėjo 22 d. Baku (Azerbaidžanas) (cit. pgl: Zaksaitė, 2012, p. 72).

³¹ Europos Tarybos Išplėstinio dalinio susitarimo dėl sporto parengta Europos Tarybos Konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis, 2014. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/215>, (žiūrėta 2016 09 20).

pagrindinis tikslas yra gauti sportinę naudą iš sutartų įvykių). Vieną iš tokių situacijų arba pavyzdžių galima pavadinti „sezono pabaigos fenomenu“³², kai susitarimai yra daromi dėl to, kad klubas, kuris užima vieną iš paskutiniųjų vietų turnyrinėje lentelėje, išvengtų perkėlimo į žemesnę lygą. Kartais ši manipuliacijų rūšis gali pasireikšti siekiant išvengti tam tikro (dažniausiai stipresnio) varžovo. Nors pirmame etape ekonominė nauda pastaruoju atveju nėra esminis aspektas, tačiau vėlesnėje stadijoje komandos užimama vieta turnyrinėje lentelėje gali įtakoti pajamų dydį, gaunamą tiek už televizijos transliacijų teises, tiek iš rėmėjų, tad galima teigti, kad anksčiau ar vėliau yra tikimasi ir ekonominės naudos. Anot Sorbonos mokslininkų, beveik 90 proc. manipuliacijų sporto varžybomis atvejų yra susiję su statymais lažybų bendrovėse, tuo pačiu ir ekonominės naudos siekimu³³. Dėl šios priežasties ši manipuliacijų sporto varžybomis rūšis buvo nagrinėjama išsamiau, o plačiau apžvelgiama kitame skyriuje.

Interpolo duomenimis³⁴, su sportu susijusių statymų visame pasaulyje apimtys kasmet siekia 1 trilijoną dolerių, kai tuo tarpu vien futbolo sporto šaka sudaro kone tris ketvirtadalius šios sumos. Azijos rinkų ekspertų³⁵ duomenimis, nelegalių lažybų iš sutartų sporto varžybų įvykių ir rezultatų apimtys pasaulyje siekia 400-750 milijonus eurų per metus. Be to, per metus pasaulyje oficialiai užfiksuojama 300-700 susitarimų dėl sporto varžybų rezultatų, tačiau tikrasis reiškinių paplitimas pasaulyje gerokai didesnis.

Manipuliacijos sporto varžybomis būdingos tiek profesionaliajam, tiek ir mėgėjiškam sportui. Reiškinyms paplitęs praktiškai visose sporto šakose, ypač krikete, tenise ir futbole, taip pat būdingas badmintonui, boksui, krepšiniui, rankiniui, žirgų lenktynėms, snukeriui (biliardo atmaina) ir tinkliniui. Manipuliuojama tiek aukščiausiose, tiek ir žemesnėse lygose. Analizuojant 2000-2010 metų duomenis ir peržiūrėjus 2089 korupcijos sporte atvejus, matyti, kad 53 proc. visų manipuliacijų sporto varžybomis atvejų įvyko Europoje, iš kurių dauguma futbolo sporto šakoje (70 proc.)³⁶. KEA European Affairs tyrimai rodo, kad manipuliacijos sporto varžybomis labiau paplitusios tada, kai neturi poveikio galutiniams rezultatams, ir vis dažniau siejamos su kriminalinėmis veikomis – korupcija, sukčiavimu, kyšininkavimu, pinigų plovimu, šantažu.

Manipuliacijose dalyvaujantys asmenys: sportininkai, teisėjai, treneriai, klubų oficialūs asmenys, sporto organizacijų pareigūnai, buvę sportininkai, sporto varžybų organizatoriai, lažybų iš sporto

³² KEA European Affairs. *Match-fixing in sport: a mapping of criminal law provisions in EU 27*, 2012.

³³ Paris 1 Pantheon-Sorbonne and the International Centre for Sport Security (ICSS), *Protecting the Integrity of Sport Competition: The Last Bet for Modern Sport*, Sport Integrity Research Programme, 2012-14.

³⁴ Wilson B. FIFA determined to tackle international match-fixing, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/business-19885290>, (žiūrėta 2016 10 15).

³⁵ Seminario medžiaga „Fight against match-fixing“, Institut de Relations Internacionales et Strategiques (IRIS) – Latvia/Lithuania, Vilnius, 2014.

³⁶ Gorse S., Chadwick S. *The prevalence of corruption in international sport: A statistical analysis*, 2011.

organizatoriai, sportininkų šeimos nariai ir draugai, kriminalinio pasaulio atstovai. Tiesiogiai dažniausiai veikia tik sportininkai, teisėjai ir treneriai, visi kiti – kaip tarpininkai³⁷.

Reikia pripažinti, kad manipuliacijas sporto varžybomis dažnai inicijuoja ir vykdo tarptautinio organizuoto nusikalstamo pasaulio atstovai. Nusikaltėliai į savo veikų schemas įtraukia sportininkus, trenerius, varžybų teisėjus, klubų savininkus ir kitus asmenis, galinčius paveikti ar lemti sporto varžybų rezultatus ar įvykius varžybų metu³⁸. Taigi, manipuliacijų sporto varžybomis reiškiniu viena dedamųjų – nusikalstamo pasaulio įsitraukimas. Šalia nusikalstamo intereso ir sporto – visa lažybų iš sporto varžybų rinka. Šiuolaikinės techninės galimybės ir itin paprasta prieiga prie interneto leidžia atlikti statymus – lažintis iš sporto varžybų, kurios vyksta bet kurioje pasaulio vietoje³⁹. Galima teigti, kad trijų anksčiau minėtų sektorių, t.y. sporto, lažybų iš sporto ir organizuoto nusikalstamumo sinergija ir charakterizuoja manipuliacijų sporto varžybomis fenomeną.

Kaip ir minėta skyriaus pradžioje, sporto varžybomis buvo manipuluojama jau Senovės Graikijoje ar Senovės Egipte. Pirmasis dokumentiniais įrodymais pagrįstas manipuliavimo sportiniais tikslais atvejis įvykdytas 388 m. pr. Kr. Olimpinėse žaidynėse Senovės Graikijoje, kai boksininkas Eupolos iš Tesalijos papirko tris savo varžovus siekdamas laimėti aukso medalį. Tuo tarpu pirmasis įrodytas susitarimas dėl sporto varžybų, susijęs su statymais lažybų bendrovėje, įvyko 1919 m.⁴⁰ Į vadinamąjį „Black Sox Scandal“ buvo įtraukta viena geriausių to meto JAV beisbolo komandų – Čikagos „White Sox“. Vienose iš rungtynių jie netikėtai pralaimėjo „Cincinnati Reds“ komandai 9:1 ir tik praėjus vieneriems metams žaidėjai prisipažino, kad buvo priversti pralošti įsitraukus nusikaltėliams iš lažybų verslo sindikatų.

1.2. Manipuliacijos sporto varžybomis lažybų iš sporto kontekse

Per pastaruosius metus Europos futbolą sukrėtė ne vienas manipuliacijų sporto varžybomis skandalas⁴¹. Ir tik maža dalis iš jų yra nesusiję su statymais lažybų bendrovėse. Galima teigti, kad beveik visais atvejais pagrindinis tokių manipuliacijų tikslas yra finansinė nauda. Kriminalinio pasaulio atstovai įprastai naudojami jau egzistuojančiais ir nusistovėjusiais, globaliais lažybų iš sporto kanalais. 2009 metais buvo atskleistas vienas didžiausių iki šiol aptiktų manipuliavimo lažybų iš sporto atvejų Europos futbole⁴². Daugiau nei 200 rungtynių devyniose Europos šalyse buvo įtartos manipuliavimu. Ir visi atvejai buvo susiję statymais užsienio lažybų rinkose bei turėjo tokį patį

³⁷ Bistrickaitė R. Manipuliacijos sporto varžybomis – iššūkiai Lietuvai ir tarptautinei bendruomenei, *Sporto mokslas*, Nr. 2(80), 2015, p. 67-76.

³⁸ Seminario medžiaga „Fight against match-fixing“, Institut de Relations Internacionales et Strategiques (IRIS) – Latvia/Lithuania, Vilnius, 2014.

³⁹ Hill D. *The fix: Soccer and organized crime*, Kanada: Mclelland and Stewart, 2008, 176 p.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Dietl. H, Weingartner C. *Betting scandals attenuated property rights – How betting related match fixing can be prevented in future*, Institute for Strategy and Business Economics University of Zurich, 2012.

⁴² Gibson O. Europe hit by „biggest-ever“ match-fixing scandal, *The Guardian*, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/sport/2009/nov/20/uefa-match-fixing-germany>, (žiūrėta 2016 09 29).

veikimo modelį⁴³. Korumpuotiieji asmenys papirkinėjo žaidėjus ir teisėjus, kad šie manipuluotų rungtynių eiga ar baigtimi. Tuo pačiu metu jie atlikinėjo statymus už minėtas rungtynes. Žaidėjams už tokias manipuliacijas mokamas atlygis buvo lašas jūroje, palyginti su sumomis, kurias uždirbo nusikaltėliai. Po to kai buvo atskleistas šis sukčiavimo atvejis, teismas Bochume pripažino kaltu ir nuteisė 5 metams šio nusikaltimo organizatorių Ante Sapiną ir kelis jo bendrus⁴⁴. Tačiau profesionaliajam futbolui daug svarbesnė yra lažybų iš sporto apsauga ir prevencija, nei kaltinimai, primesti pavieniams asmenims. Kelių profesionalių futbolo lygų griūtis Azijoje per paskutiniuosius metus yra rimtas signalas europietiškam futbolui. Profesionalios futbolo lygos Kinijoje, Singapūre ir Malaizijoje buvo įsivėlusios į didžiulius manipuliacijų sporto varžybomis skandalus, ko pasekoje rėmėjai nustojo finansuoti klubus ir lygas, o žiūrovai atsisakė pirkti bilietus, po to kai fiksuoti mačai tapo kasdienybė. Čempionatai šalyse buvo suspenduoti ir iki šiol neatkurti⁴⁵.

Ekonominė nauda ir stiprus visuomenės susidomėjimas profesionaliuoju futbolu yra viena iš priežasčių, kodėl manipuliacijų sporto varžybomis ir prevencijos klausimai tapo tokie aktualūs tyrėjams. Prestonas ir Šymanskis⁴⁶ manipuliacijas sporto varžybomis, dopingo vartojimą ir sabotажą klasifikavo kaip vieną sukčiavimo sporte formą.

1990-ųjų metų pabaigoje nemaža dalis lažybų internetu operatorių nepriklausė jokios šalies jurisdikcijai ir kontrolei. Visame pasaulyje daugėjant interneto vartotojų skaičiui bei augant lažybų operatorių pajamoms, jie pradėjo plėstis milžinišku tempu, praktiškai nepaisydami jokio teisinio reguliavimo. Anot Cert-Lexsi tyrimo⁴⁷, 2006 metais iš 10 tūkst. lažybų internetu operatorių 80-90 proc. neturėjo licencijos tokiai veiklai. Tokia nekontroliuoja virtuali struktūra pradėjo keistis sąlyginai neseniai, kai tam tikrų šalių vyriausybės pradėjo žengti pirmuosius žingsnius, siekdamos sukontroliuoti šią nenumaldomai augančią rinką.

1994 metais Europos Sąjungos Teisingumo Teismas apibrėžė principus, pagal kuriuos lošimų ir statymų veikla buvo reglamentuota⁴⁸. Tai reiškė, kad lošimų operatoriai įgijo teisę steigti tokias paslaugas teikiančias bendroves (49 str.) bei laisvai jas eksploatuoti (56 str.)⁴⁹. Vis dėlto tam tikromis išimtimis, laisvo naudojimosi teisė galėjo būti apribota.

⁴³ Hill D. How Gambling corruptors fix football matches, *European Sport Management Quarterly*, 2009, Vol. 9(4), p. 411-432.

⁴⁴ Dietl. H, Weingartner C. *Betting scandals attenuated property rights – How betting related match fixing can be prevented in future*, Institute for Strategy and Business Economics University of Zurich, 2012.

⁴⁵ Hill D. A Critical mass of corruption: why some leagues have more match-fixing than others, *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*, Vol. 11, 2010, p. 221-245.

⁴⁶ Preston I., Szymanski S. Cheating in contest, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 19(4), 2003, p. 612-624.

⁴⁷ Woirhaye N. *Gambling cybercrime study*, 2006. Prieiga per internet: <https://www.lexsi.com/securityhub/gambling-cybercrime-study/?lang=en>, (žiūrėta 2016 10 17).

⁴⁸ Teismo nutartis, 1994. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=98573&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1072193>, (žiūrėta 2016 10 17).

⁴⁹ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė, 2012. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>, (žiūrėta 2016 10 17).

Manipuliacijos sporto varžybos dažnai yra siejamos su lošimais (angl. gambling) bei su nusikalstamais sindikatais, kurie išnaudoja įvairias lošimų rinkas. Per paskutiniuosius 10 metų lažybų iš sporto rinka tapo multi-bilijonine industrija. Skaičiuojama, kad vien per 2012 metus internetu visame pasaulyje buvo atlikti statymai, kurių bendra vertė siekia 50,7 bilijonus JAV dolerių⁵⁰. Anot Federbet organizacijos (angl. Anti Match Fixing Organization)⁵¹, 2011 metais Europos lošimų rinka uždirbo apytiksliai 85 bilijonus eurų, kasmet priaugdama 3 proc. Lažybos internetu yra sparčiausiai auganti paslauga šiame sektoriuje Europoje, kasmet paūgėdama 15 proc. Ekspertai prognozavo, kad 2015 metais metinis pelnas šioje rinkoje pasieks 15 bilijonų eurų, lyginant su 9,3 bilijonais eurų 2011 metais. Federbet duomenimis, 7 milijonai vartotojų šiuo metu dalyvauja internetinėse lažybose.

Lažybos internetu yra globalus verslas, kurio teisinis reguliavimas daugelyje šalių skiriasi. Lažybų operatoriai dažnai yra įsikūrę šalyse⁵², kuriose tokia veikla yra neregamentuota ir neprižiūrima. Teisiškai yra labai sunku reguliuoti lošimų organizatorių, kurie paslaugas teikia internetu ir yra įsikūrę užsienyje, veiklą. Verta paminėti, kad 80 proc. lažybų iš sporto statymų pasaulyje (iš jų 53 proc. Azijoje) atliekama nelegaliose rinkose (Malaizija, Singapūras, Malta), kur licencijų išdavimas lošimų operatoriams praktiškai neprižiūrimas⁵³. Tokia teisinė aplinka privertė teisininkus ryši tarp lažybų ir sporto traktuoti kaip gana dviprasmišką, t.y. viena vertus, lažybos yra vienas didžiausių sporto pajamų šaltinių, kita vertus, lošimai dažnai yra gretinami su korupcija.

Yra sutariama, kad profesionalūs „fikseriai“ daugiausias naudojami nelegalia Azijos lošimų rinka⁵⁴. Teisiškai arba formaliai prižiūrimi bukmekeriai tam tikrais atvejais gali apriboti statymus ar statančiuosius⁵⁵, pvz. reikalaudami vartotojus užsiregistruoti ir taip save identifikuoti, arba apskritai uždarydami įvykių pasiūlą. Tačiau Azijos bukmekerių sistema turi žymiai daugiau spragų. Statymai kartais vykdomi tiesiog gatvėse, statymų „parduotuvėse“, internetu, telefonu, ir yra perduodami vienas kitam hierarchine agentų sistema. Tokia lažybų iš sporto aplinka Azijos bukmekeriams suteikia galimybę vykdyti veiklą neefektyviai reguliuojamose jurisdikcijose (pvz. Filipinų), taip pat priimti nelimituotus, anoniminius statymus, kas iš esmės įtartinų statymų susekimą padaro neįmanomu⁵⁶.

⁵⁰ Remote Gambling Association. *Sports betting: Legal, Commercial and integrity Issues*, 2012.

⁵¹ FederBet Aisbl. Match fixing, a viral european sport's enemy, position paper, 2014. Prieiga per internetą: http://federbet.com/media/Federbet_pp_4annex.pdf, (žiūrėta 2016 11 05).

⁵² Financial Action Task Force (FATF) Report. Money laundering through the Football Sector, 2009. Prieiga per internetą: <http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/moneylaunderingthroughthefootballsector.html>, (žiūrėta 2016 10 14).

⁵³ Paris 1 Pantheon-Sorbonne and the International Centre for Sport Security (ICSS). *Fight against the manipulation of sports competition*, 2014.

⁵⁴ Interpol. *Match-fixing in football, Training Needs Assessment*, 2013. Prieiga per internetą: http://sports.growthlab.cid.harvard.edu/files/icss/files/etna_2013_final.pdf, (žiūrėta 2016 10 04).

⁵⁵ Asser Institute. *The odds of match-fixing: Facts and figures on the integrity risk of certain sports bets*, 2015.

⁵⁶ Forrest D., Maennig W. *The threat to sports and sports governance from betting-related corruption: causes and solutions*, Paul M. Heywood (ed.) Routledge Handbook of Political Corruption, Routledge: Abingdon, 2015.

Įvairiuose šaltiniuose akcentuojama⁵⁷, kad lažybos iš sporto, susijusios su statymais, yra vykdomos ir kontroliuojamos išimtinai aukšto lygio progresuojančių kriminalinio pasaulio atstovų, tarp kurių yra ir Kinijos Triada, taip pat mafijos organizacijos iš Singapūro, Rusijos, Italijos, Bosnijos ir Kroatijos. FIFA skaičiavimais⁵⁸, fiksuodamos mačus, nusikaltėlių organizacijos kasmet uždirba iki 15 bilijonų JAV dolerių, tačiau lyginant su narkotikų verslu, prostitucija ir prekyba žmonėmis, tai yra daug mažesnės rizikos nusikalstama veika.

Kai kuriose Azijos šalyse (ypač Kinijoje, Pietų Korėjoje ir Honkonge) nelegalių lažybų mastas yra pribloškiantis⁵⁹. Apie 53 proc. pelno, uždirbamo iš nelegalių lažybų visame pasaulyje, priklauso Azijai. Be to, Azija ir Amerika (įskaitant JAV) turi plačiausią lažybų tinklą gatvėse, kas leidžia jiems uždirbti ¾ nelegaliose lažybose uždirbamo pelno visame pasaulyje.

Kaip ten bebūtų, mesti visus kaltinimus tik Azijos nelegaliai lažybų rinkai būtų neteisinga. Kai kurios Europos šalys taip pat slepia nemažas nelegalių lažybų rinkas. Pavyzdžiui, Vokietijoje, nelegali lažybų rinka yra įvertinta 175 milijonais eurų (su 90 proc. grąža) – tai praktiškai dvigubai daugiau nei yra įvertinta legali lažybų rinka (95 milijonai eurų ir 54 proc. grąža). Lyginant lažybose statomas sumas, skaičiai yra dar išraiškingesni: nelegalią lažybų rinką sudaro 1750 milijonai eurų, legalią lažybų rinką – 200 milijonų eurų, t.y. beveik devynis kartus mažiau⁶⁰.

Teisininkai teigia, jog nepaisant to, kad manipuliacijų sporto varžybomis pasitaiko ir tokiose jurisdikcijose, kurios turi tvirtą teisinį reglamentavimą, integralumo rizikos suvaldymas yra paprastesnis jei lažybos vyksta teisiškai reguliuojamose, susekamuose kanaluose⁶¹. Tačiau nerimą kelia ir tai, kad organizuotos nusikalstamos grupuotės lažybas iš sporto naudoja pinigams „praplauti“ (angl. to launder)⁶². Be to, pajamas, gaunamas iš manipuliacijų sporto varžybomis, atsižvelgiant į išsikerojusios ryšius tarp nelegalių Azijos lažybų sindikatų ir mafijos organizacijų Europoje⁶³, nusikaltėliai naudoja finansuoti kitoms nusikalstamoms veikoms.

Per pastarąjį dešimtmetį buvo įsteigtos kelios organizacijos bei sukurtos kelios stebėjimo sistemos, kurių tikslas stebėti ir kontroliuoti lažybas internetu. Galima išskirti šias: Europos Sporto

⁵⁷ Seminario medžiaga „Fight against match-fixing“, Institut de Relations Internacionales et Strategiques (IRIS) – Latvia/Lithuania, Vilnius, 2014.

⁵⁸ Daily News. Soccer at a crossroads as sport faces epic fight against match-fixing from a foe that is too big for FIFA to take on alone, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.nydailynews.com/sports/more-sports/beautiful-game-match-fixing-leaves-ugly-mark-soccer-article-1.1262098>, (žiūrėta 2016 10 17).

⁵⁹ Paris 1 Pantheon-Sorbonne and the International Centre for Sport Security (ICSS), *Fight against the manipulation of sports competition*, 2014.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Transparency International. *The Global Corruption Report (GCR)*, 2016. Prieiga per internetą: https://www.transparency.org/whatwedo/publication/global_corruption_report_sport, (žiūrėta 2016 11 15).

⁶² World Sports Law Report. Betting: The online sports betting market and money laundering, No. 12, 2014. Prieiga per internetą: http://www.e-comlaw.com/world-sportslawreport/article_template.asp?Contents=Yes&from=wsr&ID=1628, (žiūrėta 2016 10 18).

⁶³ Sportsradar Security Services. Protecting the integrity of sport worldwide, 2016. Prieiga per internetą: http://www.eu-ssa.org/wp-content/uploads/ESSA-Presentation_29.9.2015_Alex-Inglot.pdf, (žiūrėta 2016 10 08).

Apsaugos Asociacija (ESSA)⁶⁴, Pasaulinė Loterijų Stebėjimo Sistema (GLMS)⁶⁵, FIFA ankstyvojo perspėjimo sistema (angl. FIFA's Early Warning System), taip pat Tarptautinio Olimpino Komiteto įkurta Sažiningų Statymų Išmanioji Sistema (angl. Integrity Betting Intelligence System) bei komercinė lažybų stebėjimo kompanija „Sportradar“. Tam, kad galėtų aptikti nereguliacinius statymus lažybų iš sporto rinkoje, kartu su ankščiau minėtomis apsaugos sistemomis, lažybų operatoriai vysto ir savo sekimo sistemas. Nepaisant šių priežiūros sistemų ir programų, jų efektyvumas stipriai priklauso nuo konkrečios lažybų rinkos kontrolės teisiniu aspektu. Be to, lažybų priežiūros sistemos gali aptikti tik tam tikros rūšies nereguliacinius statymus, kai tuo tarpu kiti lieka neaptikti.

1.3. Manipuliacijų sporto varžybomis teisinis reglamentavimas

Natūralu, jog sporto teisė yra viena iš pirmųjų priemonių, kurios pagalba turėtų būti kontroliuojami sporto taisyklių pažeidimai. Į sportininkų daromus pažeidimus visų pirma reaguoja sporto federacijos ir kitos su atletais susijusios institucijos – sporto klubai, sporto asociacijos, sportininkų ugdymo institucijos ir pan. Taigi sporto teisė turėtų aiškiausiai atsakyti, kas laikoma manipuliacijomis sporto varžybomis. Tačiau ir nacionalinės, ir užsienio šalių sporto teisės doktrinoje vieningos nuomonės, ką laikyti sukčiavimu sporto srityje, nėra. Manytina, jog teisine prasme sukčiavimą sporto srityje (taip pat – ir manipuliacijas sporto varžybomis) reikėtų suvokti aiškiai ir konkrečiai⁶⁶. Toliau bus apžvelgiama tiek Lietuvos, tiek užsienio teisinio reglamentavimo sistema.

1.3.1. Teisinis reglamentavimas tarptautinėse jurisdikcijose

Pagrindinis instrumentas kovai su korupcija tarptautiniu lygmeniu yra Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją, dar vadinama „Merida Konvencija“. Ji reikalauja iš šalių remti ir stiprinti priemones, skirtas veiksmingiau užkirsti kelią korupcijai ir kovoti su ja. Vis dėlto valstybėms narėms Konvencijos nuostatos ir sąlygos nėra privalomos, į jas galima tik atsižvelgti. Kitas įrankis kovai su korupcija yra Jungtinių Tautų Konvencija prieš Transnacionalinį Organizuotą nusikalstamumą⁶⁷, tačiau ir šiame dokumente tiesioginis pritaikymas manipuliacijoms sporto varžybomis yra labai

⁶⁴ Sports betting Integrity (ESSA). ESSA detects 18 cases of suspicious betting in Q3, 2015. Prieiga per internetą: http://www.eu-ssa.org/wp-content/uploads/ESSA-PR_ESSA-DETECTS-18-CASES-OF-SUSPICIOUS-BETTING-IN-Q3-.pdf, (žiūrėta 2016 10 18).

⁶⁵ The Global Lottery Monitoring System for sports betting holds its first General Assembly, Brussels, 2015.

⁶⁶ Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos paplitimas*, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

⁶⁷ Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (UNODC), 2000. Prieiga per internetą: <https://www.unodc.org/unodc/treaties/CTOC/>, (žiūrėta 2016 10 18).

ribotas. Konvencija įsako šalims korupciją traktuoti kaip kriminalinį nusikaltimą, bet nurodo tik viešąją korupciją, kai tuo tarpu sportas glaudžiai susijęs su privačiu sektoriumi⁶⁸.

2016 metais pirmą kartą buvo įgyvendintas Olimpino Judėjimo manipuliacijų sporto varžybomis prevencijos kodeksas⁶⁹. Kodeksas nustato ir apibrėžia skirtingas pažeidimų rūšis, minimalius drausminių procedūrų standartus bei sankcijų dydžius. Anot ekspertų, Tarptautinis Olimpinis Komitetas, su savo politine, socialine ir sportine įtaka, turėtų vaidinti vieną pagrindinių vaidmenų kovoje prieš manipuliacijas sporto varžybomis⁷⁰.

2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai Europos Sąjunga įgijo specifinę kompetenciją sporto srityje. Sutarties 165 straipsnyje nurodoma, kad „Sąjunga prisideda prie Europos sporto reikalų skatinimo, kartu atsižvelgdama į jo ypatingą pobūdį, savanoriška veikla paremtas struktūras bei jo socialinę ir edukacinę funkciją“⁷¹. Sąžiningas sportas ir rūpinimasis jo apsauga tapo vienu iš Europos Sąjungos prioritetinių tikslų sporto srityje. Tuo tarpu kova su manipuliacijomis sporto varžybomis yra viena iš esminių Europos Sąjungos kompetencijų sporto srityje. Vis dėlto teisiniu aspektu, 165 straipsnis leidžia šią problemą spręsti tik vertinimų lygmenyje, nes skirtingose Europos šalyse stinga teisinio reglamentavimo ir reguliavimo harmonijos. Pavyzdžiui, Ispanijoje ir Bulgarijoje, manipuliacijų sporto varžybų rezultatais sudėtys ir sankcijos numatytos baudžiamuosiuose kodeksuose, Lenkijoje, Kipre ir Graikijoje – specializuotose sporto įstatymuose, o tuo tarpu Maltoje, Italijoje ir Portugalijoje – specialiuose baudžiamosios teisės aktuose⁷².

Valstybėse, kur manipuliacijoms sporto varžybomis įvertinti taikomos tik specialiosios baudžiamosios sudėtys, iškyla grėsmė, kad dalis manipuliacijose dalyvavusių asmenų gali išvengti įvertinimų ir sankcijų. Tais atvejais, kai skiriamos tik sportinės sankcijos, organizuoto nusikalstamo pasaulio atstovai taip pat lieka neįvertinti. Todėl būtina suderinti sportinių ir baudžiamųjų sankcijų skyrimą bei nelaikyti šių dviejų rūšių sankcijų skyrimo dvigubu baudimu. Tokią poziciją išsakė Sorbonos universiteto mokslininkai 2014 m. gegužės 15 d. Paryžiuje vykusiame Sport Integrity forume⁷³.

Be nuoseklaus reglamentavimo Europiniu lygiu, manipuliacijų sporto varžybomis iniciatoriai ir dalyviai negali būti baudžiami nei administracinėmis, nei baudžiamosiomis sankcijomis. Vienintelis

⁶⁸ Katsarova I. Match-fixing: Issues and policy responses, European Parliamentary Research Service, 2016. Prieiga per internetą: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580891/EPRS_BRI\(2016\)580891_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580891/EPRS_BRI(2016)580891_EN.pdf), (žiūrėta 2016 10 18).

⁶⁹ Olimpino Judėjimo kodeksas dėl manipuliacijų sporto varžybomis prevencijos, 2016. Prieiga per internetą: https://stillmed.olympic.org/Documents/Reference_documents/Factsheets/Factsheet-IOC_Clean_Athletes_Integrity_Initiatives-english.pdf, (žiūrėta 2016 10 22).

⁷⁰ Carpenter K. Global Match-Fixing and the United States Role Upholding Sporting Integrity, *Berkley Journal of Entertainment and Sports Law*, Vol. 2, 2013.

⁷¹ Lisabonos Sutartis ir Europos Sąjungos sporto politika, 2010. Prieiga per internetą: <http://www.asser.nl/sportslaw/research/past-research-projects/lisbon-treaty-and-eu-sports-policy/>, (žiūrėta 2016 10 28).

⁷² KEA European Affairs. *Match-fixing in sport: a mapping of criminal law provisions in EU 27*, 2012.

⁷³ Paris 1 Pantheon-Sorbonne and the International Centre for Sport Security (ICSS). *Protecting the Integrity of Sport Competition: The Last Bet for Modern Sport*, Sport Integrity Research Programme, 2012-14.

šiuo metu esantis įrankis yra Tarybos Sprendimas⁷⁴ (angl. Council Framework Decision) dėl kovos prieš korupciją privačiame sektoriuje, kuris palieka Europos šalims laisvę nusistatyti tokias sankcijas ar baudas, kurios jiems priimtinos. Europos Sąjungos narių yra primygtinai reikalaujama skirti nuobaudas už aktyvią ar pasyvią korupciją, įskaitant laisvės atėmimą nuo metų iki trijų. Vis dėlto tik du tokie įgyvendinti atvejai (2007 ir 2011 m.) rodo, kad nacionalinių teisės aktų ir įstatymų priėmimas yra skurdus.

2011 metais Europos Tarybos ministrų komitetas priėmė rekomendaciją dėl sporto sąžiningumo kovojant su manipuliavimu rezultatais, ypač susitarimais dėl varžybų baigties⁷⁵, 2012 metais Europos Taryba – sprendimą, kuriuo Europos Komisijai suteikiami įgaliojimai ES derybose dėl Europos Tarybos tarptautinės konvencijos, skirtos kovoti su manipuliavimu sporto rezultatais⁷⁶, 2013 metais Europos Parlamentas – rezoliuciją dėl susitarimų dėl varžybų baigties ir korupcijos sporte⁷⁷.

Europos Tarybos Konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis

2014 m. pradžioje Europos Tarybos Išplėstinio dalinio susitarimo dėl sporto (EPAS) parengta Europos Tarybos Konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis⁷⁸. Iš viso Konvencijos rengime dalyvavo 42 valstybių atstovai iš Europos Tarybos narių ir stebėtojų. Lietuva tarp kitų 24 Europos Sąjungos valstybių narių aktyviai dalyvavo Konvencijos rengimo procese.

Europos Tarybos Konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis – tai minimalių tarptautinių standartų rinkinys, kuris, tikimasi, bus veiksminga priemonė tarptautiniu mastu kovojant su manipuliacijomis sporto varžybų eiga ar rezultatais⁷⁹. Nauja tarptautinė Konvencija yra atvira – prie jos gali prisijungti tiek Europos valstybės, tiek ir valstybės už Europos ribų. Konvencijoje didžiausias dėmesys yra skiriamas rizikos įvertinimui ir valdymui, keitimuisi informacija, asmens duomenų apsaugai, teisėsaugos institucijų bendradarbiavimui, atsakomybės ir sankcijų numatymui. Konvencija pateikia manipuliacijų sporto varžybomis, lažybų iš sporto, neteisėtų lažybų iš sporto, įtartinų lažybų iš sporto ir kitus suvienodintus apibrėžimus.

⁷⁴ Europos Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje, 2003. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1479847861940&uri=CELEX:32003F0568>, (žiūrėta 2016 10 22).

⁷⁵ Europos Tarybos ministrų komiteto priimta rekomendacija dėl sporto sąžiningumo kovojant su manipuliavimu rezultatais, ypač susitarimais dėl varžybų baigties, 2011. Prieiga per internetą: https://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/CM_Rec_2011_10_en.pdf, (žiūrėta 2016 10 22).

⁷⁶ Europos Tarybos Sprendimas, kuriuo Europos Komisijai suteikiami įgaliojimai ES derybose dėl Europos Tarybos tarptautinės konvencijos, skirtos kovoti su manipuliavimu sporto rezultatais, 2012. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52012PC0655>, (žiūrėta 2016 10 22).

⁷⁷ Europos Parlamento rezoliucija dėl susitarimų dėl varžybų baigties ir korupcijos sporte, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP/TEXT+TA+P7-TA-2013-0098+0+DOC+XML+V0/LT>, (žiūrėta 2016 10 05).

⁷⁸ Europos Tarybos Išplėstinio dalinio susitarimo dėl sporto parengta Europos Tarybos Konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis, 2014. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/215>, (žiūrėta 2016 09 20).

⁷⁹ Seminaro medžiaga „Fight against match-fixing“, Institut de Relations Internationales et Strategiques (IRIS) – Latvia/Lithuania, Vilnius, 2014.

Papildydami Europos Tarybos Konvencijoje numatytas kovos prieš manipuliacijomis sporto varžybomis prevencijos priemonės, Sorbonos universiteto mokslininkai 2014 m. gegužės 15 d. Paryžiuje vykusiame „Sport Integrity“ forume pasiūlė svarstyti galimybę įsteigti tarptautinę platformą, analogišką pasaulinei antidopingo agentūrai.

1.3.2. Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad valstybė skatina visuomenės kūno kultūrą ir remia sportą⁸⁰. Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 straipsnio 15 dalyje sportas apibūdinamas kaip – visos fizinės veiklos formos, kuriomis organizuotai ar individualiai siekiama tobulinti fizinę ištvermę ir psichinę sveikatą (gerovę), formuoti socialinius santykius ar siekti rezultatų įvairaus lygio varžybose⁸¹. Akivaizdu, kad tiek pagrindiniame šalies įstatyme, tiek Kūno kultūros ir sporto įstatyme sporto veikla vertinama pozityviai. Tačiau kaip ir kiekvienoje žmogaus veiklos srityje, sporte yra norminis (konvencinis) elgesys ir egzistuoja nuokrypų nuo konvencinio elgesio, kurie pagal pavojingumą gali būti lyginami su nusikalstamomis veikomis⁸².

2014 m. rugsėjo 18 d. Lietuva pasirašydama Europos Tarybos Konvenciją dėl manipuliacijų sporto varžybomis įsipareigojo įsteigti nacionalinę platformą, kuri nacionaliniu lygiu rinktų, analizuotų ir dalintųsi susijusia informacija, koordinuotų kovos su manipuliacijomis sporto varžybomis veiksmus, bendradarbiautų su analogiškais nacionalinėmis platformomis kitose valstybėse. Po įstojimo į šią Konvenciją buvo išleisti du Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymai, susiję su manipuliacijomis sporto varžybomis. Pirmasis, išleistas 2015 metų liepos 17 dieną – „Rekomendacijos Lietuvos sporto (šakų) federacijoms ir sportininkams dėl pasirengimo kovoti su manipuliacijomis sporto varžybomis siekiant tinkamai įgyvendinti Europos Tarybos Konvencijos dėl manipuliacijų sporto varžybomis nuostatas“⁸³. Įsakymą sudaro tokios dalys: 1) nuostatos; 2) rekomendacijos sporto organizacijoms; 3) rekomendacijos sportininkams. Antrasis, išleistas 2016 metų sausio 18 dieną – „Sporto srities korupcijos prevencijos 2016-2018 metų programa“⁸⁴. Pirmame įsakymo skyriuje apibrėžiamos bendrosios nuostatos, antrame – aplinkos analizė. Antrojo skyriaus pirmajame skirsnyje apibūdinama sisteminė korupcija, antrajame skirsnyje – manipuliacijos sporto varžybomis, trečiajame skirsnyje – su konkurencija susijusi korupcija. Trečiame skyriuje nurodomi programos tikslai ir uždaviniai, ketvirtame skyriuje – vertinimo kriterijus ir penktajame – baigiamosios nuostatos.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>, (žiūrėta 2016 10 01).

⁸¹ Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23317>, (žiūrėta 2016 10 01).

⁸² Zaksaitė S. Nusikalstamas elgesys sporto srityje, *Teisė*, Nr. 72, 2010, p. 136-152.

⁸³ Kūno kultūros ir sporto departamentas. Departamento generalinio direktoriaus įsakymas, 2015 m. liepos 17 d. įsakymas Nr. V-387. Prieiga per internetą: <http://kksd.lt/index.php?3307878586#>, (žiūrėta 2016 10 03).

⁸⁴ Kūno kultūros ir sporto departamentas, Departamento generalinio direktoriaus įsakymas, 2016 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. V-29. Prieiga per internetą: <http://kksd.lt/index.php?3307878586#>, (žiūrėta 2016 10 03).

2016 metų birželio 30 dieną, Seimas, 83 parlamentarams vieningai balsavus už, ypatingos skubos tvarka priėmė Kūno kultūros ir sporto įstatymo Nr. I-1151 pakeitimo įstatymą (projektas Nr. XIIP-4492 (2))⁸⁵. Priimtomis pataisomis tikimasi iš esmės spręsti manipuliacijų sporto varžybose problemą. Šie pakeitimai papildo priimtus Baudžiamojo kodekso papildymo 182 (1) straipsniu įstatymo projektą Nr. XIIP-3184 (2)⁸⁶ ir Kriminalinės žvalgybos 8 straipsnio 1 dalies 1 punkto papildymo įstatymo projektą Nr. XIIP-3185 (2)⁸⁷.

Kūno kultūros ir sporto įstatymo pakeitimo įstatymu nustatytos reguliacinės normos dėl manipuliacijų sporto varžybose: įtvirtinama manipuliacijų sporto varžybose sąvoka; nustatomas draudimas dalyvauti manipuliacijose sporto varžybose; apibrėžiamas manipuliacijų sporto varžybose draudimo principas bei numatomos sportinės sankcijos už dalyvavimą manipuliacijose sporto varžybose.

Įstatyme įtvirtinta tokia manipuliacijų sporto varžybose sąvoka: tai „tyčinis susitarimas, veikimas ar neveikimas, kuriuo bandoma pakeisti sporto varžybų eigą ar rezultatą siekiant visiškai arba iš dalies panaikinti šių sporto varžybų nenuoseklumą ir taip sau ar kitiems suteikti nepelnytą pranašumą“.

Baudžiamasis kodeksas papildytas 182¹ straipsniu, nustatant, kad tas, kas neteisėtai paveikė sąžiningą profesionalių sporto varžybų eigą ar rezultatą, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.

Asmuo (taip pat ir juridinis asmuo), kuris padarė minėtą veiką, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės jeigu jis iki jo pripažinimo įtariamuoju savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai, suteikė svarbios informacijos ir aktyviai bendradarbiavo išaiškinant šią nusikalstamą veiką.

75 Seimo nariams balsavus už, nė vienam nebuvus prieš ir vienam susilaikius, pakeistas ir Kriminalinės žvalgybos 8 straipsnio 1 dalies 1 punktas.

Visos pataisos įsigalios nuo 2017 metų sausio 1 dienos.

Tad veiksmai, susiję su manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais, yra reglamentuojami šiais nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais: Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymu; Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu; Europos Tarybos konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybose. Manipuliacijų sporto varžybose klausimus taip pat reglamentuoja Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymai.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Kūno kultūros ir sporto įstatymo Nr. I-1151 2, 3, 15, 30, 41 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 46 (1 straipsniu) įstatymas, 2016. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1163186, (žiūrėta 2016 10 03).

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso papildymo 182 (1) straipsniu įstatymas, 2016. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1157539&p_tr2=2, (žiūrėta 2016 10 03).

⁸⁷ Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo Nr. XI-2234 8 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2016. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1157541&p_tr2=2, (žiūrėta 2016 10 03).

Reikėtų pabrėžti, kad sporto šakų federacijos taip pat turi būti pasirengusios įvertinti reiškinį ir skirti drausmines (sportines) sankcijas už dalyvavimą manipuliacijose, taip pat numatyti draudimus sportininkams lažintis iš savo pačių ar sporto šakos rezultatų, pasirūpinti informacijos, kuri galėtų būti panaudojama manipuliacijų tikslais, apsauga⁸⁸. Valstybės, pripažindamos nacionalines sporto federacijas⁸⁹, kartu pripažįsta ir lokaliuosius sporto federacijų teisės aktus. Tad atsižvelgiant į konkrečią sporto šaką, ši nusikalstama veika taip pat turėtų būti reglamentuojama Tarptautinės futbolo federacijos (FIFA), Europos futbolo federacijų asociacijos (UEFA) ir Lietuvos (nacionalinės) futbolo federacijos (LFF) teisės aktais bei varžybų nuostatais.

Minėtų federacijų teisės aktai įvairiai apibūdina manipuliacijas sporto varžybomis. FIFA drausmės kodekso 69-ajame straipsnyje⁹⁰ manipuliacijos sporto varžybomis (neteisėtos įtakos darymas rungtynių rezultatui) apibūdinamos kaip susimokymas daryti įtaką mačo rezultatams priešingai sporto etikai. Numatytos sankcijos yra rungtynių praleidimas, draudimas dalyvauti bet kokioje, su futbolu susijusio veikloje ir mažiausiai 15 tūkst. Šveicarijos Frankų bauda. Už labai rimtus pažeidimus diskvalifikacija su futbolu susijusioje veikloje gali siekti iki gyvenimo galo. Taip pat numatyta, kad jeigu žaidėjas ar oficialus asmuo įsitraukė į manipuliacijas sporto varžybomis, klubas ar organizacija, kuriam priklauso tas žaidėjas, gali būti nenubausti. Tačiau už rimtus pažeidimus klubas gali būti nubaustas pašalinimu iš varžybų, perkėlimu į žemesnę lygą, taškų atėmimu ar apdovanojimų grąžinimu.

UEFA drausmės nuostatų 12 straipsnio (manipuliacijos sporto varžybomis bei rungtynių ir varžybų integralumas) 1 dalyje nurodyta⁹¹, kad visi asmenys, susiję su UEFA taisyklėmis bei nuostatomis, privalo susilaikyti nuo bet kokio elgesio, kuris kenkia ar gali pakenkti varžybų integralumui bei turi bendradarbiauti su UEFA, bandant kovoti su tokiu elgesiu. 2 dalyje yra numatyti konkretūs veiksmai, už kuriuos gali būti taikomos sankcijos, pavyzdžiui, bet kas, kuris pasinaudodamas savo padėtimi futbole, žino ir pasidalija vidine, viešai neprieinama informacija arba bet kas, kas nedelsiant ir savanoriškai nepraneša UEFA apie elgesį ar veiksmą, kuris gali sugriauti sporto varžybų integralumą. 3 dalyje numatoma, kad varžyboms, turnyrui ar konkrečiam etapui pasibaigus, nusiskundimai, susiję su manipuliacijomis sporto varžybomis, gali neturėti jokios įtakos rungtynių rezultatui sportine prasme, varžybos taip pat negali būti peržaistos, nebent atitinkami drausmės organo nariai nuspręstų kitaip.

⁸⁸ Bistrickaitė R. Manipuliacijos sporto varžybomis – iššūkiai Lietuvai ir tarptautinei bendruomenei, *Sporto mokslas*, Nr. 2(80), 2015, p. 67-76.

⁸⁹ Kūno kultūros ir sporto įstatymo 15 str. 2-oje dalyje numatyta, kad Kūno kultūros ir sporto departamentas pripažįsta tik vieną teisės aktų nustatyta tvarka Juridinių asmenų registre įregistruotą nacionalinę sporto šakos federaciją, kurios pavadinime vartojamas Lietuvos vardas.

⁹⁰ FIFA Drausmės kodeksas, 2011. Prieiga per internetą:

<http://resources.fifa.com/mm/document/affederation/administration/50/02/75/discoinhalte.pdf>, (žiūrėta 2016 09 28).

⁹¹ UEFA Drausmės kodeksas, 2016. Prieiga per internetą:

http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Regulations/uefaorg/UEFACompDisCases/02/37/00/86/2370086_DOWNLOAD.pdf, (žiūrėta 2016 10 03).

2016 m. Lietuvos futbolo federacijos drausmės kodekso 44 straipsnio⁹² (Neteisėtos įtakos darymas ir sutartų rungtynių draudimas) 1 dalyje nurodyta: „Dalyviai privalo susilaikyti nuo bet kokio elgesio, darančio ar galinčio daryti žalą Varžybų ir/ar Rungtynių integralumui (sąžiningumui), įskaitant, bet neapsiribojant, nuo sporto etikos principų pažeidimo, darančio ar galinčio daryti įtaką Varžybų ir/ar Rungtynių baigčiai ir/ar eigai. Dalyviui, padariusiam tokį neteisėtą pažeidimą gali būti taikomos bet kokios Drausmės kodekse nustatytos sankcijos“. Autoriaus nuomone, jau pirmajame punkte yra paliekama nemažai laisvės interpretacijoms. Visų pirma, nėra nurodytas tikslus manipuliacijų sporto varžybose apibrėžimas, kurį, atsižvelgdamas į Europos Tarybos Konvenciją, siūlo ir Kūno kultūros ir sporto departamentas, išleistame įsakyme. Skirtingos definicijos veda prie nenuoseklumo ir aiškumo nebuvimo. Taip pat yra nurodytos tokios neapibrėžtos sąvokos kaip „bet kokio“ ar „bet kokios“ – tokiu atveju tiek draudžiamą elgesį, tiek sankcijas galima interpretuoti labai plačiai, arba tiesiog taip, kaip patogiu. Antrame straipsnio punkte yra tiksliau nurodyta, koks elgesys yra draudžiamas: 1) dalyvių tiesioginis ar netiesioginis dalyvavimas bet kokiose lažybose ar kitose panašiose veiklose, susijusiose su rungtynėmis, kuriose dalyvauja klubai ar LFF rinktinės. Vėl gi kyla klausimas, kas yra „bet kokios lažybos“ ar „panašios veiklos“. Autoriaus nuomone, esminis dalyvavimo lažybose draudimas turėtų būti susijęs su statymais už save (prieš save) ar savo komandą, tačiau kažkodėl minimos tik kitos komandos ar LFF rinktinė; 2) panaudojimas ar kitiems asmenims pateikimas bet kokios informacijos, kuri nėra viešai prieinama bei yra gauta dėl turimos padėties futbole, jei tai daro žalą varžybų integralumui; 3) bet kokios žinomos informacijos, susijusios su drausmės kodekse numatytais pažeidimais ir draudimais, skubus ir savanoriškas nepateikimas LFF. Autoriaus nuomone, federacija, visų pirma, turėtų užtikrinti informatoriaus anonimiškumą bei saugumą ir jis turėtų būti pagrįstas. Lietuvos futbolo federacijos oficialioje svetainėje⁹³ yra nurodyti kontaktai (el. paštas ir telefonas), kuriais reikėtų susisiekti, norint pranešti apie sutartų rungtynių atvejį. Taip pat yra priedas, kad anonimiškumas ir konfidencialumas yra garantuojamas, bet asmenims, norintiems pranešti apie tokius įvykius, to yra maža, dėl to reikėtų ieškoti papildomų priemonių ir kanalų, kaip būtų galima informuoti apie galimus manipuliacijų atvejus.

Lietuvos futbolo federacijos Drausmės kodekso 44 straipsnio 4, 5, 6, 7 ir 8 punktuose numatytos tokios, už ankščiau minėtų draudimų pažeidimus, taikomos sankcijos: 1) pašalinimas iš varžybų; 2) perkėlimas į žemesnę lygą; 3) taškų atėmimas; 4) apdovanojimų (prizų, titulų, premijų ir pan.) atėmimas; 5) iki 12 (dvylikos) rungtynių praleidimas (diskvalifikacija); 6) draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje iki 6 (šešių) mėnesių. Verta paminėti, kad tiek klubams, tiek žaidėjams ar oficialiems asmenims, sankcijos yra sutapatinamos, taip nenumatant konkrečios sankcijos už konkretų nusižengimą. Be to, autoriaus nuomone, sankcijos klubams ir

⁹² Lietuvos futbolo federacijos Drausmės kodeksas, 2016. Prieiga per internetą: [http://lff.lt/files/documents/48/2016-01-12_lff_drausmes_kodeksas%20\(2\).pdf](http://lff.lt/files/documents/48/2016-01-12_lff_drausmes_kodeksas%20(2).pdf), (žiūrėta 2016 09 20).

⁹³ LFF oficiali svetainė. Prieiga per internetą: <http://lff.lt/prieziura/saziningas-zaidimas/>, (žiūrėta 2016 10 05).

žaidėjams neturėtų būti vienodos. Visų pirma, manipuliavimo atvejis turėtų būti įrodytas, o bausmė paskirta tik tam asmeniui, kuris padarė nusižengimą, o ne visam klubui. Jeigu nusižengimą padarė oficialus asmuo (pvz. komandos savininkas) – tokiu atveju reikėtų bausti jį. Komandos pašalinimas ar perkėlimas į žemesnę lygą sujauktų tolimesnę čempionato eigą, tuo pačiu pakenktų lygos prestižui (Lietuvos atveju tai ypač aktualu, nes rungtyniaujančių komandų skaičius sąlyginai ir taip labai mažas). Autoriaus manymu, žaidėjui, kuris asmeniškai dalyvauja susitarimuose, nėra svarbus klubo likimas, tad pašalinimas ar perkėlimas į žemesnę lygą jo tikrai neatgrasys nuo manipuliavimo.

Nusižengimui pasikartojus taikomos šiek tiek griežtesnės sankcijos: 1) ne mažesnė nei 12 (dvylikos) rungtynių diskvalifikacija; 2) bauda iki 10 tūkst. Eur (dešimt tūkstančių eurų); 3) draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje iki 2 (dviejų) metų.

Pažymėtina, jog LFF Drausmės kodeksas taikomas šiems su futbolu susijusiems fiziniams ir juridiniams asmenims: a) Nariai; b) LFF bei Narių darbuotojai; c) Klubai; d) Klubų žaidėjai bei Oficialūs asmenys; e) LFF registruoti futbolo žaidėjai, treneriai, teisėjai; f) Žaidėjų agentai ir kiti žaidėjų atstovai; g) Oficialūs rungtynių asmenys; h) Kitos LFF veiklos teritorijoje veikiančios su futbolu susijusios asociacijos, sąjungos, kitos organizacijos, jų nariai bei darbuotojai; i) Žiūrovai.

Iš šio sąrašo matyti, kad nemaža dalis asmenų, potencialiai galinčių daryti tam tikrą įtaką manipuliacijoms sporto varžybomis, kaip antai lažybų bendrovių atstovai, buvę futbolininkai, žaidėjų draugai ir pažįstami, jų šeimos nariai, neatsako pagal drausmės kodeksą.

Apibendrinant manipuliacijų sporto varžybomis teisinį reglamentavimą, pastebėtina, kad jis kol kas nėra labai aiškus ir nuoseklus, greičiau labiau chaotiškas, bet negalima nuneigti, kad yra einama teisingu keliu, visiems bendro ir aiškaus supratimo link, kas reglamentuoja manipuliacijas sporto varžybomis. Futbolo federacija turi teisę apibrėžti manipuliacijas sporto varžybų rezultatais taip kaip jai atrodo tinkama, atitinkamai, taikyti atsakomybę asmenims, kurie yra drausmės kodeksų, etikos kodeksų ar antikorpucinių programų subjektai. Tačiau gali kilti problemų su tais asmenimis, kurie yra už tokių kodeksų ribų.

1.4. Vadybinės teorijos, paaiškinančios manipuliacijas sporto varžybomis

1.4.1. Racionalaus pasirinkimo teorija (RPT)

Socialinių mokslų pranešimai, susiję su korupcija, praktiškai visuomet atspindėjo racionalaus pasirinkimo, struktūrinį arba santykinį modelius⁹⁴. Racionalaus pasirinkimo teorija akcentuoja sprendimus, susijusius su asmeninės naudos siekimu, struktūrinis metodas apibrėžia makro-socialinius aspektus, kai tuo tarpu santykinis modelis susikoncentravęs į socialinius ryšius, apsuptus korupcija.

⁹⁴ Jancsics D. Interdisciplinary perspectives on corruption, *Sociology Compass*, Vol. 8(4), 2014, p. 358-372.

Korupcijos sporte tyrimai gali būti pristatomi per šią teorijų prizmę. Racionalaus pasirinkimo teorija (RTP) apima tam tikrus individualaus elgesio procesus⁹⁵. Nagrinėjant dar specifiškiau, šios teorijos orientuojasi į kainos ir naudos santykį, taip pat į stimulus (tokius kaip mažas atlyginimas) dalyvauti manipuliacijose sporto varžybose⁹⁶, įmanomas karjeros perspektyvas⁹⁷ ir prievartą⁹⁸, kaip potencialiai galimus veiksnius, sąlygojančius korupciją. Struktūrinės teorijos manipuliacijas sporto varžybose paaiškina akcentuodamos išorinį (visuomenės) spaudimą, ypač futbolo komercializaciją⁹⁹ ir lošimų rinką¹⁰⁰.

Racionalaus pasirinkimo teorija (toliau – RPT) yra tam tikra individualaus elgesio teorija. Ji yra ne psichologinė, bet loginė-matematinė, eksplituojanti (tiksliai apibrėžianti) racionalaus elgesio sąvoką. RPT siekia formalizuoti „liaudies“ išmintį, kuri sako, kad racionalūs žmonės daro tai, kas jiems tam tikroje situacijoje atrodo geriausia, siekdami kuo geriau panaudoti savo ribotus išteklius turimų tikslų pasiekimui ar norų patenkinimui¹⁰¹. Kitaip tariant, toks racionalus elgesys yra naudos maksimalizavimas. Egzistuoja ne viena RPT teorija, o visa jų šeima, kurios nariai skiriasi racionalaus pasirinkimo sąvokos eksplikacijos detalėmis.

Rinkdamiesi deviacinį elgesį, sportininkai elgiasi kaip verslininkai: visapusiškai apvarsto plusus ir minusus, kruopščiai pasveria juos ir priima, jų požiūriu, naudingiausią sprendimą. Egzistuoja netgi tam tikros konkrečios formulės, kuriomis remiantis apskaičiuojama, koks turi būti minimalus kyšio dydis, kad į korupciją (papirkimą) linkę žaidėjai jį priimtų¹⁰².

Susekimo rizika yra vienas veiksnių, kurį žaidėjas apvarsto prieš priimdamas sprendimą, manipuluoti varžybose ar ne. Anot Isaaco Ehrlichio bendrinio modelio, nusikalsti ar ne, potencialus korumpuotasis nusprendžia, lygindamas tokio elgesio kainą su tikėtina nauda (atlygiu)¹⁰³.

Atsižvelgdami į manipuliacijų sporto varžybose kontekstą, šį bendrinį modelį pritaikė D. Forrestas ir R. Simmonsas¹⁰⁴. Anot autorių, laukiamas atlygis šiuo atveju yra pasiūlytas kyšis, kuris yra pamatuojamas su tikimybe, kad pageidaujamas rezultatas bus sėkmingai įgyvendintas bei už tai bus atsilyginta. Laukiamas atlygis priklauso nuo tikimybės būti sugautam, sugavimo padarinių (pajamų šaltinio praradimas arba pašalinimas iš sporto), prasto rungtyniavimo pasekmių (piniginių

⁹⁵ Preston I., Szymanski S. Cheating in contest, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 19(4), 2003, p. 612-624.

⁹⁶ Cashmore E., Cleland J. *Football's Dark Side: Corruption, Homophobia, Violence and Racism in the Beautiful Game*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

⁹⁷ Boeri T., Severgnini B. Match rigging and the career concerns of referees, *Labour Economics*, Vol. 18(3), 2011, p. 349-359.

⁹⁸ Carpenter K. Match-fixing: The biggest threat to sport in the 21st century? *International Sports Review*, Vol. 2(1), 2012, p. 13-24.

⁹⁹ Edwards A., Skinner J. *Sport Empire*, Oxford: Meyer and Meyer, 2006.

¹⁰⁰ Gorse S., Chadwick S. *The prevalence of corruption in international sport: A statistical analysis*, 2011.

¹⁰¹ Norkus Z. Tikėjimas: racionalaus pasirinkimo prieigos perspektyva, *Tikėjimo prieigos: filosofinės studijos*, sud. Nerija Putnaitė, Vilnius: Aidai, 2003b, 92-140 p.

¹⁰² Preston I., Szymanski S. Cheating in contests, *Oxford Review of Economic Policy*, No. 19(4), 2003, p. 612-624 (cit. pgl: Zaksaitė, 2012, p. 143).

¹⁰³ Ehrlich I. Crime, punishment and the market of offences, *Journal of Economic Perspectives*, 1996, No. 10, p. 43-67.

¹⁰⁴ Forrest D., Simmons R. Sport and gambling, *Oxford Review of Economic Policy*, 2003, No. 19, p. 29-45.

prizų/premijų netekimas, vietos komandos startinėje sudėtyje praradimas, garbės netekimas) ir nuo susitaikymo dvasine prasme išdavus sportą. Taigi sportininkas nuspręs „parduoti“ rungtynes jeigu laukiama nauda (atlygis) viršys tikėtiną tokio poelgio kainą. Kitu atveju kyšis bus atmestas. Verta pažymėti, kad individualūs žaidėjai, atsižvelgdami į įvairius rungtynių „pardavimo“ kainos aspektus, veiks ir vertins situaciją skirtingai (pvz. atsižvelgdami į karjeros tarpsnį ir į tai, kiek jiems liko rungtyniauti)¹⁰⁵.

1.4.2. Prastas sporto organizacijų valdymas kaip akstinas manipuluoti sporto varžybomis

2000 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Tarybos deklaracijoje dėl tam tikrų sporto ir jo socialinės funkcijos ypatumų Europoje pripažįstama sporto svarba Europos visuomenėje ir teigiama, kad į sportą reikėtų atsižvelgti įgyvendinant bendras politikos kryptis (Nicos deklaracija). Deklaracijoje pabrėžiama, kad už sporto reikalų tvarkymą visų pirma yra atsakingos sporto organizacijos ir valstybės narės, o pagrindinis vaidmuo tenka sporto federacijoms. Patikslinama, kad sporto organizacijos turi vykdyti savo užduotį organizuoti ir skatinti savo sporto šakos sportinę veiklą, „tinkamai atsižvelgdamos į nacionalinius ir Bendrijos teisės aktus“.

Bet kokios organizacijos sėkmę lemia ne vienas ir ne du veiksniai, tačiau pagrindinis ir svarbiausias veiksnys yra organizacijos valdymas, kurį sudaro planavimas, organizavimas, vadovavimas ir kontrolė. Todėl galima sakyti, kad valdymas – tai organizacijos narių pastangų planavimo, organizavimo, vadovavimo ir kontrolės procesas bei visų kitų organizacijos išteklių panaudojimas, siekiant užsibrėžtų tikslų. Šiuolaikinių sporto organizacijų kaita bei dinamiškumas yra susijęs ne tik su aplinkos iššūkiais, bet ir su pokyčiais pačių organizacijų veikloje¹⁰⁶.

Mokslinėje literatūroje organizacijos valdymas apibūdinamas kaip sugebėjimas priimti sprendimus, kontroliuoti ir valdyti naujos įmonės ūkinę ir komercinę veiklą. Sprendžiant iškilusius uždavinius valdymo procesas išskaidomas į valdymo funkcijas, todėl valdymo funkcijas galima įsivaizduoti kaip vadybinės veiklos sritis, sąveikaujančias su valdomu objektu. Kadangi vadyba – tai ir mokslas, ir menas, todėl pagrindinis vaidmuo skiriamas žmogui¹⁰⁷.

Sportas yra didelę įtaką aplinkai daranti pasaulinė industrijos šaka. Sporto organizacija – tai socialinis sporto industrijos subjektas, orientuotas į tikslą, su sąmoningai sukurta veiklos sistema ir santykinai aiškiomis ribomis¹⁰⁸.

Didelė dalis skirtingų organizacijų sudaro sporto gamybos pagrindą, grindžiamą daugybe visuomeninių, privačių ir savanoriškų organizacijų. Vienos organizacijos teikia paslaugas patiems jų

¹⁰⁵ Forrest D., Simmons R. Sport and gambling, *Oxford Review of Economic Policy*, 2003, No. 19, p. 29-45.

¹⁰⁶ Jodenis D. *Sporto organizacijos valdymo ypatumai*, magistro baigiamasis darbas. Kaunas: 2013.

¹⁰⁷ Mikalauskas R. *Sporto organizacija ir vadovas: efektyvus valdymas*, Kaunas, LKKA, 2007.

¹⁰⁸ Parent M. Understanding Sport Organization, *The Application of Organization Theory*, Human Kinetics, 2006.

kūrėjams, kitos bendradarbiauja tarpusavyje ir aptarnauja atitinkamai tose organizacijose dirbančius žmones ir jų artimuosius, kurie perka šių organizacijų produktus ar paslaugas¹⁰⁹.

Sporto organizacijų svarba buvo plačiai pripažinta visuomenėje ir valdžios institucijų ir kaip socialinis reiškiny (organizavimas, skatinimas, plėtra į regionus), taip pat pripažinta jų ekonominė reikšmė, nes kai kurie sporto klubai turi reikšmingą apyvartą ir įdarbina didelį skaičių skirtingų su sporto veikla susijusių sričių profesionalų¹¹⁰.

„Tam, kad sportas vystytųsi, būtina sąlyga buvo organizacijų – asociacijų, federacijų ir konfederacijų kūrimasis. Galios hierarchija ėmė vystytis be garantuotos demokratinės ir sąžiningos sistemos. Sportas yra didžiulis įkvėpimo šaltinis, tačiau veikia su absurdiška autonomija, be veiksmingos kontrolės” tokius žodžius išsakė Raí Souza Vieira de Olivera, „the Gol de Letra Foundation“ įkūrėjas ir 1994 metų Pasaulio Čempionato nugalėtojas – Brazilijos kapitonas.

Sportas yra viešojo intereso subjektas, žaidžiamas ir stebimas milijonų žmonių, kurių mokamais mokesčiais dažnai yra finansuojami pagrindiniai sporto renginiai. Sportas yra valdomas istoriniu autonomijos principu¹¹¹, vis dėlto sporto organizacijos – tarptautinės, regioninės ar nacionalinės – daugumoje jurisdikcijų yra pateikiamos kaip ne pelno siekiančios ar nevyriausybines organizacijos. Tai leidžia jiems veikti be jokios išorinės priežiūros.

Korporatyvinė sporto struktūra yra taip pat archajinė. Sporto administravimas dažnai yra pavedamas mažai patirties vadyboje turintiems buvusiems sportininkams, veikiantiems linijiniu organizacijos hierarchijos modeliu. Nepaisant to, kad toks modelis veikė praeityje, daugybė tarptautinių sporto organizacijų, regioninių konfederacijų ar nacionalių asociacijų paprasčiausiai nespėjo žengti koją kojon su milžiniškais sporto komercializacijos augimo tempais. Dar daugiau, organizacijos neprisitaikė, kad būtų apsaugoti jų interesai, įskaitant nežmoniškus atlyginimus, premijas ir faktiškai neribotą valdžią¹¹². Galiausiai, tokia organizacinė aplinka yra įprasta šalyse (pvz. Šveicarija ar Jungtiniai Arabų Emiratai), kuriose yra įsikūrusios pagrindinės sporto organizacijos. Tradiciškai tokios šalys suteikia palankius juridinius statusus ir mokestines lengvatas, su tikslu pritraukti ir išlaikyti įvairias tarptautines sporto organizacijas savo šalyje¹¹³.

Tačiau šioje dalyje sportas, kaip organizacija, neturėtų būti tapatinamas su Europos Bendrijos Komisijos bandymais apibrėžti sporto organizaciją Baltojoje Knygoje dėl Sporto¹¹⁴. Komisija mano,

¹⁰⁹ Vasiliauskas A. *Strateginis valdymas*, Kaunas: Technologija, 2004.

¹¹⁰ Madella A., Bayle. E & Tome J. The organizational performance of national swimming federations in Mediterranean countries: A comprehensive approach, *European Journal of Sport Science*, Vol. 5(4), 2005, p. 207 – 220.

¹¹¹ Chappelet J. Autonomy and governance: necessary bedfellows in the fight against corruption in sport, *The Global Corruption Report (GCR)*, Transparency International, 2016.

¹¹² Sweeney G. *The Global Corruption Report at Transparency International*, 2016.

¹¹³ Mrkonjic M. The Swiss regulatory framework and international sports organisations, Jens Alm (ed.), Action for Good Governance in International Sports Organisations: Final Report, Copenhagen: Danish Institute for Sports Studies, 2013.

¹¹⁴ Europos Komisijos Baltoji knyga dėl sporto, 2007. Prieiga per internetą:

http://www.sportasvisiems.lt/xinha/plugins/ExtendedFileManager/demo_images/baltoji_knyga_del_sporto_ebk_2007_07_11.pdf, (žiūrėta 2016 10 28).

kad reikia puoselėti tam tikras Europos sporto tradicijas ir vertybes. Tačiau, atsižvelgdama į Europos sporto struktūrų įvairovę ir sudėtingumą, Komisija mano, jog siekti nustatyti bendrą Europos sporto organizavimo modelį yra sunkiai įgyvendinama užduotis. Be to, toliau yra teigiama: „Naujų suinteresuotųjų šalių atsiradimas (organizuotoms sporto struktūroms nepriklausantys dalyviai, profesionalieji sporto klubai ir t.t.) kelia naujų užduočių, susijusių su valdymu, demokratija, ir interesų atstovavimu sporto judėjime“.

Nepaisant to, kad Baltojoje Knygoje dėl Sporto Europos Komisija jaučiasi neįgali apibūdinti Europos Sporto Modelio, tai nenuginčija fakto, kad tam tikrais atvejais, sportas gali turėti tokius bruožus, kurie yra tapatinami su tam tikromis daugianacionalinėmis organizacijomis. Pavyzdžiui, sporto renginius galima laikyti produktu, o sportą – organizacija, kuris valdo juos (renginius). Todėl efektyvaus valdymo identifikavimas ir sporto korupcijos supratimas yra sąlygotas apibrėžtumo. Sporto struktūros analizė, žinojimas kaip sporto organizacija yra valdoma – visa tai turi būti aišku ir apibrėžta. Visos organizacijos turi valdymo struktūrą, kuri nustato pareigas ir statusą, deleguoja atsakomybes ir įgaliojimus tam tikroms užduotims atlikti. Organizacijos yra atviros sistemos, kurios gali paveikti arba yra veikiamos aplinkos už savo sienų ribų¹¹⁵.

Tuo tarpu sportas gali būti apibūdinamas kaip žmonių socialinis vienetas, susidedantis iš žaidėjų, savininkų, teisėjų ar sirgalių. Tai, kaip sportas yra valdomas lokaliu, nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu gali turėti didžiulės įtakos bendrų tikslų įgyvendinimui. Profesionalusis ir didžiajia dalimi mėgėjiškas sportas yra organizuojamas tokiu būdu, kai valdymo struktūros prižiūri ne tik patį žaidimą, bet nurodo dalyvių vaidmenis ir atsakomybes komandose, klubuose ir lygose. Nepaisant to, kad Komisija pripažįsta sporto organizacijų ar lygų autonomiją, sportą būtų galima laikyti ne savarankišku, nes jis veikia ir yra veikiamas išorinio pasaulio „atvirų sistemų“¹¹⁶.

Tad net jeigu sporto visuma nėra suvokiama kaip organizacija, atskiri sporto vienetai, tokie kaip sporto federacijos, asociacijos ar klubai, gali būti laikomi nepriklausomais organizmais, tačiau priklausančiais platesniam kompleksiniam vienetai. Kitas kelias įžvelgti sportą kaip organizaciją, yra pažiūrėti į tarptautinius sporto organizacijų vienetus, kurie turi tam tikrą valdžią (pvz. FIFA, FIFPro, UEFA ir pan.) ir gali būti laikomos kaip daugianacionalinėmis organizacijomis ar vienetais. Tai yra nevyriausybinės organizacijos, kurios dažniausiai atlieka tik pseudo vyriausybinių vaidmenį. Tokiu būdu jos nepriklauso jokiai vyriausybinei struktūrai ir nėra pavaldžios jokiems jos reikalavimams.

Buvusi olimpietė, Olimpinių akademijos valdybos narė ir Tarptautinio sporto arbitražo teismo arbitrė Sylvia Schenk yra pabrėžusi, kad labai svarbu, jog FIFA suprastų, jog ji neišspręs manipuliacijų sporto varžybomis problemas, kol nesusitvarkys pati. Egzistuoja atskaitingumo problema. FIFA neturi

¹¹⁵ Verslo žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.businessdictionary.com/definition/corporate-governance.html>, (žiūrėta 2016 10 28).

¹¹⁶ Haberfeld M. R., Sheehan D. *Match-Fixing in International Sports, Existing Proceses, Law Enforcement, and Prevention Strategies*, Springer, 2013.

patariamiosios tarybos, kuriai galėtų būti atskaitinga, o jos nariai, kurie deleguoja savo atstovus į kongresą, paprastai nebūna įsigilinę į FIFA veiklą. Kartais jie net nemoka kalbos ir yra priklausomi nuo FIFA pinigų. Keblumų kyla ir su jų statute įtvirtintomis nuostatomis – FIFA prezidentui leidžiama spręsti, kam bus skirtos lėšos. Pagal statutą tai nėra korupcija, tačiau niekada negalima vienam žmogui suteikti tiek galių¹¹⁷.

Daugelis nacionalinių, tarptautinių federacijų susiduria su skaidrumo ir demokratijos trūkumu. Korupcija gali atsirasti renkant valdymo organus ar skirstant pinigus, kurie daugiausiai surenkami iš televizijos transliacijos teisių ir rėmėjų. Tačiau ne visada pinigai panaudojami pagal paskirtį.

Sporto federacijos nenori valstybės kišimosi, nuolat vyksta diskusija apie jų autonomiją. Tačiau kai nacionalinės sporto federacijos susiduria su problemomis, o vyriausybės bando jas išspręsti, iškyla sunkumų. 2001 – 2006 metais Lenkijoje dėl daugiau nei pusės pirmos bei antros lygos futbolo klubų rungtynių buvo iš anksto susitarta. Tai paaiškėjo po tyrimo 2006 – 2007 metais. Vyriausybė tuo metu įsikišo, tačiau sulaukė kritikos iš UEFA. Galiausiai po kelių mėnesių pavyko susitarti ir įvyko nauji rinkimai¹¹⁸.

Organizacinis - korporatyvinis valdymas

Organizacinis valdymas dar vadinamas korporatyviniu valdymu. Toks vadovavimas apima galios naudojimą nukreipti, kontroliuoti ir reguliuoti organizacijos veiklas. Yra įvairių organizacinio valdymo apibrėžimų, tačiau aiškiausiai organizacinį valdymą galima apibūdinti taip: pareigų, teisių ir atsakomybės paskirstymo forma tarp tarpusavyje susijusių struktūrinių vienetų, atliekančių konkrečius valdymo veiksmus¹¹⁹.

Korporatyvinis valdymas turėtų turėti tokius sandaros elementus: 1) kontraktus tarp sporto organizacijų ir suinteresuotojų, kurie aiškiai numato atsakomybių ribas, teises ir atlygius; 2) ginčų nagrinėjimo procesą (tam, kad būtų galima išspręsti iškilusius konfliktus); 3) procedūras tinkamai priežiūrai, kontrolei, informacijos sklaidai. Problema yra ta, kad dabartinėse sporto organizacijose kontraktai tarp organizacijos ir suinteresuotojų šalių kartais egzistuoja, tačiau neretai jų apskritai nėra. Tokių kontraktų trūkumas ar nebuvimas įtakoja aplinką, kurioje sporto korupcija gali dar labiau vežėti.

Kai kurios sporto organizacijos yra įsteigusios savo vidinius ginčų sprendimo padalinius, kurių tikslas – neformalus ginčų sprendimo procesas (pvz. FIFA Dispute Resolution Chamber, DRC)¹²⁰.

¹¹⁷ Trumpytė R. „Korumpuoti įvarčiai“ – apie korupciją sporte „Transparency International“ ekspertė kalba su mėnraščiu „IQ“, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/korumpuoti-ivarciai-apie-korupcija-sporte-transparency-international-eksperte-kalba-su-menrasciu-iq/>, (žiūrėta 2016 10 10).

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Haberfeld M. R., Sheehan D. *Match-Fixing in International Sports, Existing Proceses, Law Enforcement, and Prevention Strategies*, Springer, 2013.

¹²⁰ FIFA konfliktų nagrinėjimų taryba, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.fifa.com/about-fifa/official-documents/governance/dispute-resolution-chamber.html>, (žiūrėta 2016 10 28).

DRC ar panašių ginčų sprendimų efektyvumas vis dar yra nustatinėjamas, ypač sporto korupcijos byloje, nes dauguma tokių atvejų reikalauja ilgo tyrimo.

Arturas Levitas, buvęs SEC pirmininkas, korporatyvinį valdymą apibūdino kaip privalomą procesą veiksmingai rinkos disciplinai¹²¹. Atsižvelgiant į tai, kad didesnės sporto organizacijos turi daugiau suinteresuotojų, įskaitant rinkos dalyvius ir jų įtaką, ypatingai tuos, kurie įtakoja sporto korupciją ar manipuliacijas sportos varžybomis, yra nemažai galimybių efektyvesnės stabdžių ir atsvarų (angl. „checks-and-balances“) sistemos sukūrimui. Pavyzdžiui, didesnės priežiūros ir kontrolės lažyboms iš sporto, kurios tam tikru lygiu ir dabar yra kontroliuojamos¹²², taip pat griežtesnės kontrolės sporto vadybininkų, oficialių asmenų, žaidėjų ir kitų tiesiogiai susijusių dalyvių atžvilgiu, kurie daro tam tikrą įtaką sporto industrijai¹²³.

Vadovavimas neapsiriboja tik užduočių paskirstymu, jis taip įpareigoja priežiūrą ir laidavimą, kad tos užduotys būtų įvykdytos. Tam reikalingas veiksmų suderinamumas ir aiškumas. Savarankiškų užduočių organizacijoje pateikimas užtikrina nešališkumą bei prideda patikimumo. Korporatyvinio valdymo modelis parodo ne tik vidinius organizacijos ryšius, bet ir jos ryšius su išorine bendruomene ir suinteresuotaisiais. Išorinė bendruomenė, kuriai priklauso suinteresuotieji, klientai, tiekėjai, aistruoliai ir kiti su industrija susiję asmenys, taip pat visi tie, kurie yra įtakojami ar turi įtakos sporto organizacijoms, pastūmėja organizaciją iš apačios imtis tam tikrų veiksmų, kurie dažnai yra atsakas į išorinę aplinką.

KKSD rekomendacijos sporto organizacijoms

2015 metų liepos 17 dieną išleistame Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymo „Rekomendacijos Lietuvos sporto (šakų) federacijoms ir sportininkams dėl pasirengimo kovoti su manipuliacijomis sporto varžybomis siekiant tinkamai įgyvendinti Europos Tarybos Konvencijos dėl manipuliacijų sporto varžybomis nuostatas“¹²⁴ antroje dalyje numatytos tokios rekomendacijos sporto organizacijoms: 1) Peržiūrėti ir jei reikia papildyti ar naujai parengti reglamentus, taisykles, etikos kodeksus ar kitus veikos dokumentus, kuriuose būtų įvertintas manipuliacijų sporto varžybomis reiškinys, numatyta atsakomybė (sportinės sankcijos ir/ar piniginės baudos) už dalyvavimą (įskaitant pasirošimą, prisidėjimą, tarpininkavimą, susitarimą dalyvauti, vertimą, skatinimą ar bandymą atlikti bet kurį iš nurodytų veiksmų) manipuliacijose sporto varžybomis bet kokia forma bei numatytas susijusios rizikos valdymas; 2) Atlikti reikalingus struktūrinius pokyčius užtikrinant galimų

¹²¹ Levitt A. An Essential Next Step in the Evolution of Corporate Governance, Speech to the Audit Committee Symposium, 1999.

¹²² IRIS, University of Salford, Cabinet PRAXES-Advocats, CCLS, Sports betting and corruption, How to preserve integrity of sports, 2011.

¹²³ The Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/>, (žiūrėta 2016 10 18).

¹²⁴ Kūno kultūros ir sporto departamentas. Departamento generalinio direktoriaus įsakymas, 2015 m. liepos 17 d. įsakymas Nr. V-387. Prieiga per internetą: <http://kksd.lt/index.php?3307878586#>, (žiūrėta 2016 10 03).

manipuliacijų sporto varžybomis koordinavimą: paskirti atsakingą asmenį – „sąžiningo žaidimo“ pareigūną ir/arba suformuoti nuolatinį ar pagal poreikį veikiančią organą galimiems manipuliacijų sporto varžybomis atvejams išnagrinėti ir atsakomybes įvertinti; 3) Nustatyti sportines sankcijas bei aiškias jų skyrimo ir apskundimo tvarką atsižvelgiant į tarptautinių tų pačių sporto šakų sporto organizavimo reguliavimą ir praktiką; 4) Vykdyti švietimo ir prevencijos iniciatyvas, informacinę sklaidą pažymint manipuliacijų sporto varžybomis žalą sportui, konkrečiai sporto šakai bei įsitraukusiems sportininkams ar kitiems asmenims; 5) Diegti gerojo valdymo sporte standartus kuriant aplinką, kurioje yra mažesnė tikimybė pasireikšti manipuliacijoms sporto varžybomis; 6) Užtikrinti aiškos pranešimo apie galimus manipuliacijų sporto varžybomis atvejus sistemos sukūrimą ir įdiegimą numatant galimybę kuo įvairesnėmis priemonėmis teikti susijusią informaciją; 7) Būti pasirengus įvertinti galimas manipuliacijas sporto varžybomis, ypač prieš ir per didesnes ir svarbesnes sporto varžybas ar kitus sporto renginius; 8) Užtikrinti, kad su varžybomis susiję asmenys, ypač teisėjai, būtų paskiriami kuo vėlesniame etape; 9) Užtikrinti užsienio valstybių savo sporto šakos sporto organizacijų skirtų sportinių sankcijų už manipuliacijas sporto varžybomis pripažinimą ir vykdymą; 10) Nustatyti draudimus sportininkams lažintis iš savo pačių ar savo sporto šakos rezultatų, taip pat įvykių, kuriuose dalyvauja jie patys arba jų artimieji giminaičiai ar šeimos nariai, taip pat lažintis už nepilnamečių iki 16 metų sportinius (bet kurios šakos) rezultatus bei numatyti sankcijas už minėtų draudimų nesilaikymą; 11) Į sportinės veiklos sutartis įtraukti nuostatas dėl draudimo sportininkams bet kokia forma dalyvauti manipuliacijose sporto varžybomis ar prie sportinės veiklos sutarčių pridėti „sąžiningo žaidimo“ deklaracijas, pasirašomas kartu su sportinės veiklos sutartimis; 12) Laikytis finansinės drausmės laiku vykdant finansinius įsipareigojimus sportininkų ir kitų asmenų atžvilgiu; 13) Bendradarbiauti nacionaliniu lygiu su kitų sporto šakų sporto organizacijomis, atsakingomis valstybės institucijomis (tame tarpe teisėsaugos), lažybų iš sporto organizatoriais bei tarptautiniu lygiu su savo sporto šakos sporto organizacijomis; 14) Pagal galimybes prisidėti prie tyrimų manipuliacijų sporto varžybomis tema, vykdyti periodines sportininkų ir kitų asmenų, kurie gali būti potencialiai įtraukti į manipuliacijas sporto varžybomis, apklausas.

Kaip skelbia pati Lietuvos federacija:¹²⁵ „Vienas iš LFF tikslų – kovoti su nesąžiningais susitarimais Lietuvos futbole ir priversti iš jo visiems laikams pasitraukti vieną iš didžiausių grėsmių šiuolaikiniam futbolui, jo prestižui ir populiarumui – nesąžiningą žaidimą iš anksto sutariant rungtynių baigtį ar įvykius“. Žvelgiant iš pirmo žvilgsnio, federacija deklaruoja paliečianti visus, su prevencija susijusius aspektus, t.y. turi sąžiningo žaidimo pareigūną, skelbiasi vykdantys prevencinę, šviečiamąją, tiriamąją bei drausminę veiklas, taip pat yra nurodžiusi kontaktus, kuriais reikėtų informuoti apie galimus manipuliacijų atvejus. Tačiau kyla abejonių dėl minėtų veiklų įgyvendinimo efektyvumo. LFF noras visiems laikams pašalinti manipuliacijas iš Lietuvos futbolo atrodo utopinis, juolab, kad iki šiol

¹²⁵ Lietuvos futbolo federacija. Prieiga per internetą: <http://lff.lt/prieziura/saziningas-zaidimas/>, (žiūrėta 2016 11 10).

sankcijos tokių veikų dalyviams buvo taikomos labai pasyviai¹²⁶. Federacija taip pat deklaruoja, kad vykdo mokymus žaidėjams arba klubų savininkų patikrą, tačiau ar praktiškai tokie veiksmai buvo atliekami, darbo autoriui nepavyko rasti informacijos. Apskritai, rodosi, kad federacija bando tvarkytis tik su pasekmėmis, tačiau neanalizuoja fenomeno pasireiškimo priežasčių Lietuvos mastu. Visi iki šiol atlikti tyrimai atskleidžia, kad pagrindines manipuliavimo priežastys yra finansinės, tačiau apie futbolo klubų biudžetų užtikrinimą ir finansinių įsipareigojimų žaidėjams vykdymą nėra užsimenama. Tad kokia šviečiamoji veikla šioje situacijoje galėtų padėti? Dvyliktasis KKSD direktoriaus įsakymo rekomendacijos punktas skelbia, kad sporto organizacijos turi laikytis finansinės drausmės laiku vykdant finansinius įsipareigojimus sportininkų ir kitų asmenų atžvilgiu – autoriaus nuomone, nuo to Lietuvos futbolo federacijai ir reikėtų pradėti, nes tai yra pagrindinė šios (nesuvaldytos) stichijos priežastis.

1.5. Manipuliacijų sporto varžybomis paplitimas

Nepaisant stiprėjančios kovos – manipuliacijų sporto varžybomis mastas auga ir toliau. Sutartų rungtynių problematika besidomintys ekspertai vienbalsiai sutaria – profesionalus sportas neteko savo žavesio. Pasigirsta nuomonių, kad Azijoje profesionalus sportas niekuomet neatgaus pasitikėjimo. Lyginant su Azija, kur nelegalių lažybų ir manipuliacijų sporto varžybomis mastai peržengė sveiko proto ribas, Europoje sutartų varžybų organizuotas tinklas yra sąlyginai jaunas. Azijos rinkose net siūloma lažintis ar varžybos sutartos ar ne. Ši problema pakirto visą profesionalųjį sportą.

Tikslų statistinių duomenų apie manipuliacijų sporto varžybomis būklę ar paplitimą yra labai mažai, tad šioje dalyje paplitimas bus apžvelgiamas analizuojant jau atliktus tyrimus tiek Lietuvoje, tiek užsienyje.

1.5.1. Tyrimai Lietuvoje

Mokslinių tyrimų, pagal kuriuos būtų galima spręsti apie realų manipuliacijų sporto varžybų rezultatais paplitimą, Lietuvoje yra labai mažai, tiksliau vienas – tai 2014 m. pradžioje „Transparency International“ Lietuvos skyriaus atliktas tyrimas „Nesąžiningi susitarimai sporte“¹²⁷. Tyrimo tikslas buvo nustatyti nesąžiningų susitarimų Lietuvos krepšinyje ir futbole paplitimą bei priežastis. Tyrimo metu buvo apklausta 100 futbolininkų. Apklausos rezultatai parodė, kad kas penktas šalies futbolininkas žino arba įtaria dalyvavęs rungtynėse, dėl kurių rezultatų buvo susitarta iš anksto. 55 proc. futbolininkų mano, kad nesąžiningi susitarimai dėl rungtynių rezultatų yra paplitę. Nustatyta, kad pagrindinė priežastis kodėl sportininkai įsitraukia į susitarimus sporte, yra finansinė: noras papildomai

¹²⁶ Vienas tokių atvejų buvo 2014 m. vasarą, kai Gargždų „Bangos“ vartininkas buvo diskvalifikuotas iki sezono pabaigos, viceprezidentas nušalintas nuo futbolo dvejiems metams, o klubas gavo 50 000 Lt baudą.

¹²⁷ Transparency International Lietuvos skyrius. Tyrimas „Nesąžiningi susitarimai sporte“, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/susitarimai-sporte/>, (žiūrėta 2016 10 02).

užsidirbti (52 proc.), prasta asmeninė finansinė padėtis (16 proc.), laiku neišmokami atlyginimai (13 proc.). Sportininkų teigimu, įsitraukti į susitarimus dėl rungtynių eigos ar baigties dažniausiai pasiūlo komandos draugai (28,4 proc.), buvę kolegos (24 proc.), klubų savininkai (18,4 proc.), lažybų bendrovių atstovai (13,9 proc.) ir treneriai (7,5 proc.). Atliktos apklausos rezultatai atskleidė, kad asmeninių pasiūlymų dalyvauti susitarimuose sulaukė 15 proc. futbolininkų. 38 proc. futbolininkų nurodė, kad jiems yra tekę girdėti, jog sportininkai bent kartą yra patyrę spaudimą įsitraukti į nesažiningus susitarimus. Be to, 28 proc. futbolininkų yra girdėję, kad jų kolegos dalyvavo susitarimuose dėl rungtynių baigties. 42,4 proc. žaidėjų žiniomis, sportininkai stato lažybų punktuose dėl rungtynių, kuriose žaidžia patys. 67 proc. apklaustųjų teigė žiną, kad sportininkai stato lažybose, kai žaidžia kitos komandos.

S. Zaksaitė savo disertacijoje taip pat tyrė įvairių sporto šakų, tarp jų ir futbolo, manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą (raišką). Autorė atliko lyginamąją manipuliacijų paplitimo tyrimą tam tikrose sporto šakose ir iš mokslinės literatūros. Sporto šakų atrankos kriterijus buvo „rizikos grupės“ sporto šakos (tarp jų ir futbolas), kurios yra labiau pažeidžiamos manipuliacijoms. Apibendrinus rezultatus, disertacijos autorė nustatė, kad šiame kontekste Lietuva ypatingai neišsiskiria iš kitų Rytų Europos šalių. Apklausti ekspertai paplitimą įvardijo kaip gana didelį, tačiau Lietuvos futbolo federacijos pozicija buvo pozityvesnė – jos atstovas teigė, jog Lietuvos futbolas santykinai „švarus“, tačiau paantrino, kad pagrindiniai neaiškumai yra susiję ne su Europos, o su Azijos nelegalia lošimų rinka, kurioje, be kita ko, galima lažintis ir iš Lietuvos vykstančių futbolo rungtynių¹²⁸.

1.5.2. Paplitimas tarptautiniu mastu

Pirmasis manipuliacijų sporto varžybomis atvejis moderniajame sporte, ko gero, įvyko 1915 metais, rungtynėse tarp „Manchester United“ ir „Liverpool“. Rungtynės buvo fiksuojamos Mančesterio komandos naudai, pastarieji laimėjo 2:0 ir išvengė iškritimo į žemesnę lygą. Vienas iš paskutiniųjų didesnių incidentų Europoje buvo užfiksuotas Suomijos futbole. „Tampere United“ klubas buvo suspenduotas neribotam laikui už tai, kad priimdavo apmokėjimus iš žmogaus, kuris buvo siejamas su manipuliacijomis¹²⁹. Tarp šių dviejų įvykių Europą sukrėtė ne vienas sutartų rungtynių skandalas, įskaitant „Zheyun Ye“ atvejį Belgijoje 2004-2006 metais; Italijos futbolo skandalus 2005-2006 metais; „Apito Dourado“ Auksinio Švilpuko (angl. Golden Whistle) aferą Portugalijos futbole 2004 metais; Hoyzerio ir Bochumo skandalus Vokietijoje; 71 asmens, susijusio su manipuliacijomis sporto varžybomis, areštą 2007 metais Lenkijoje ar Graikų sutartų rungtynių skandalus 2011 metais.

¹²⁸ Lietuvos futbolo federacijos drausmės komiteto atstovas. Interviu data: 2010 m. rugpjūčio 2 d. (cit. pgl: Zaksaitė, 2012, p. 120).

¹²⁹ Capstick A. Finland football rocked by match-fixing scandal, BBC News, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/world-europe-13736085>, (žiūrėta 2016 10 14).

Europos šalys nėra vienintelės, kurios yra krečiamos manipuliacijų sporto varžybomis skandalų. Visame pasaulyje yra nesuskaičiuojamas skaičius sutartų rungtynių atvejų¹³⁰.

Remiantis išaugusiu žiniasklaidos dėmesiu ir daugėjant įvairių darbų bei tyrimų, susijusių su manipuliacijomis sporto varžybomis, galima daryti išvadą, kad šis fenomenas yra paplitęs daug labiau nei ankščiau manyta¹³¹. Tačiau oficialių statistinių duomenų apie įtartinus sporto įvykius ar įrodytus sutartų rungtynių atvejus yra labai mažai. Tyrinėtojai bando pateikti tam tikrus šio reiškinio paplitimo duomenis, tačiau jie dažnai skiriasi, net ir vertinant tą patį laikotarpį. Pavyzdžiui, tarp 2000 ir 2010 metų, D. Forrestas nurodė 48 manipuliacijų sporto varžybomis atvejus¹³², Gorse ir Chadwickas – 57 atvejus¹³³. Tuo tarpu Kalbas¹³⁴ nurodė 64 sutartų rungtynių atvejus, o Maeningas¹³⁵ identifikavo 22 su lažybomis susijusius manipuliacijų atvejus. Nepasaint to, kad dažnai statistiniuose duomenyse yra skirtumų ir painiavos tarp įtartinų ir įrodytų atvejų, visi šie paminėti sutartų rungtynių įvykiai yra tik maža dalis visų manipuliacijų sporte atvejų, kontekste.

12 mėnesių laikotarpyje, tarp 2012 birželio ir 2013 liepos, apie įtartinus manipuliacijų sporto varžybomis atvejus buvo pranešta 70-tyje pasaulio šalių, šešiuose žemynuose. Ir tai yra tik ledkalnio viršūnė. 2013 metais, FIFA direktorius Ralfas Mutschke įtarė, jog apie 50 nacionalinių futbolo lygų už Europos ribų buvo kriminalinio pasaulio atstovų akiratyje¹³⁶.

Labai sunku yra nustatyti ar paskaičiuoti kiek asmenų pasauliniu mastu yra įsitraukę į manipuliacijas sporto varžybomis, nes kaip jau parodė atlikti tyrimai, vienas toks atvejis gali turėti šimtus įtariamųjų. 2013 metais Europolas nurodė 425 įtariamuosius viename didžiuliame tinkle 15-koje skirtingų Europos ir keliose kitose valstybėse pasauliniu mastu¹³⁷. Kitame atvejyje Zimbabvėje, iš viso buvo įtraukta arti 100 narių iš vietinės futbolo sistemos bei kriminalinis sindikatas, kuris veikė penkiuose kontinentuose.

D. Hillas, pasitelkdamas savo tyrimų duomenis, šį reiškinį aprašo plačiau. Anot jo, organizuoto nusikalstamo sindikato veikimo schema atrodo taip: viršuje yra įžymus verslininkas arba politikas, kuris pasirūpina apsauga iš policijos ir vyriausybės. Kartu su šia centrine figūra dirba nusikaltėlių pasaulis – jie išieško skolas ir pasirūpina kitų grupių apsauga. Toliau eina nacionalinio ir regioninio lygmens bukmekeriai. Taip pat yra „bėgikai“ (angl. runners), kurių kiekvienas turi nuo 15 iki 100

¹³⁰ KEA European Affairs. *Match-fixing in sport: a mapping of criminal law provisions in EU 27*, 2012.

¹³¹ Oxford Research A/S. *Examination of threats to integrity of sports*, 2010.

¹³² Forrest D. et al. „Say It Ain't So“: Betting Related Malpractice in Sport, *International Journal of Sport Finance*, Vol. 3. 2008, p. 156-166.

¹³³ Gorse S., Chadwick S. *The prevalence of corruption in international sport: A statistical analysis*, 2011.

¹³⁴ Kalb C. Seminaro medžiaga: „Fight against match-fixing“, Suomija, 2014.

¹³⁵ Maening W. Corruption in International Sports and Sport Management: Forms, Tendencies, Extent and Countermeasures, *European Sport Management Quarterly*, Vol. 5(2), 2005.

¹³⁶ Mutschke R. „Mutschke: The key to success is prevention“, FIFA.com, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.fifa.com/governance/news/y=2013/m=1/news=mutschke-the-key-success-prevention-1986525.html>, (žiūrėta 2016 10 14).

¹³⁷ Europol. Results from the largest football match-fixing investigation in Europe“, 2013. Prieiga per internetą: <https://www.europol.europa.eu/content/results-largest-football-match-fixing-investigation-europe>, (žiūrėta 2016 10 15).

klientų – jie bukmekeriams parūpina informacines technologijas, renka pinigus už praloštas lažybas ir moka užmokestį už laimėtas lažybas. Sistemos apačioje yra profesionalūs lošėjai-punteriai (angl. punters), besilažinantys tarptautinėse ir nacionalinėse futbolo lygose, keturženklėse loterijose, arklių lenktynėse ir kituose įvykiuose¹³⁸.

Dauguma manipuliacijų organizatorių tiesiogiai su žaidėjais nesusitinka. Tam dažniausiai yra naudojami buvę žaidėjai. Jie yra žinomi komandos vadovų, trenerių ir žaidėjų tarpe, todėl natūralu, kad nesukelia įtarimų. Nekliudomi jie gali praeiti pro apsaugą, patekti tiek į viešbutį, tiek į konkretų kambarį, nes žaidėjai jais pasitiki¹³⁹.

Pagrindinis korumpuotas žaidėjas paprastai turi būti įtakingas, žvaigždė, kapitonas, lyderis, nes tik su jais kiti žaidėjai noriai bendradarbiauja ir retai atsisako pasiūlymo. Koks geras žaidėjas bebūtų, jis turi turėti nuo 3 iki 5 kitų žaidėjų – „pagalbininkų“, kurie padėtų įgyvendinti suplanuotą rezultatą ar įvykį, bet idealus variantas yra 5-7 žaidėjai, o absoliutus minimumas: vartininkas, gynėjas ir puolėjas. Vartininko strategija yra paprasta – kaip įmanoma dažniau užsiimti tokią (blogą) padėtį, kuri suteiktų kuo daugiau šansų varžovų komandai pelnyti įvartį. Autoriaus nuomone, vartininko pozicija yra labai specifinė, todėl ypatingai sunku įvertinti ir nustatyti ar tam tikrus veiksmus aikštelėje jis atlieka sąmoningai ar ne. Futbolininkų terminologija tariant, vartininkas yra „pusė komandos“ ir yra paskutinis žmogus, kuris gali išgelbėti komandą nuo įvarčio, todėl jo įtaka yra milžiniška, ko pasekoje jis galėtų būti vienu pagrindinių taikinių manipuliacijų organizatorių tarpe¹⁴⁰.

Gynėjų pagrindinė strategija, anot D. Hillo, perduoti kamuolį tarp savo komandos vartininko ir varžovų atakuojančio žaidėjo taip, kad atsirastų didelė tikimybė, jog prie to kamuolio pirmas suskubs varžovų žaidėjas. Tačiau, autoriaus manymu, tai yra pernelyg akivaizdus metodas. Daug paprasčiau yra daryti smulkias, plika akimi sunkiai pastebimas taktines klaidas, ypač prie standartinių padėčių (kampinių ar baudos smugių), kai žaidėjų koncentracija baudos aikštelėje yra labai didelė. Tokioje situacijoje neretai gali sutrukdyti ir savo komandos draugas, tad suvaidinti klaidą yra labai paprasta, o suprasti, kad tai buvo sąmoningas veiksmas praktiškai neįmanoma, nes realiame futbole įvarčiai tokiose situacijose yra įmušami labai dažnai.

Natūralu, kad puolėjo pagrindinis tikslas yra neįmušti, tačiau tai turi būti daroma neakivaizdžiai, o esant palankiam rezultatui ir norint nesukelti įtarimų, puolėjas turi stengtis įmušti įvartį, tarsi taip įrodydamas, kad komanda siekia laimėti. Be abejonės puolėjas sąmoningai vengs tokių situacijų, kai jis neišvengiamai turi pelnyti įvartį.

Anot D. Hillo, manipuliacijų dalyviai susiduria su trimis pagrindinėmis problemomis: 1) kaip įgyvendinti reikalingą rezultatą ar įvykį; 2) kaip tai nusišlepti, jog nekiltų įtarimų; 3) kaip rungtyniauti

¹³⁸ Hill D. *The fix: Soccer and organized crime*, Mclelland and Stewart, Kanada, 2010 (cit. pgl: Zaksaitė, 2012 p. 120).

¹³⁹ Ten pat, 21 p.

¹⁴⁰ Ten pat, 22, 23,30 p.

nepakankamai gerai, bet neprarasti vietos komandos startinėje sudėtyje. Anot fikserių, pralošti prieš stiprią komandą nėra sudėtinga, bet pralošti silpnesniai komandai yra ganėtinai sunku.

D. Hillas ištyrė 130 rungtynių, kurios buvo įtariamoms kaip sutartos ir palygino su rungtynėmis, kurios buvo žaidžiamos sąžiningai. Eksperto tyrimas atskleidė tokius dėsningumus: surežisuotose rungtynėse buvo skiriama daugiau 11 m. baudinių, buvo daugiau įvarčių į savus vartus bei parodoma daugiau raudonų kortelių. Tuo atveju kai buvo papirkta teisėjas – buvo skiriama du kart daugiau 11 metrų baudinių¹⁴¹. Raudonos kortelės geras įrankis teisėjams, kai norima pašalinti gerą žaidėją. Žaidėjai, fiksuojantys rungtynes, vengia raudonų kortelių, nes tokiu atveju nebeturėtų įtakos, tad jiems geriau likti žaidime.

D. Hillas taip pat išsiaiškino, kad fiksuoti mačai turi 20 proc. daugiau įvarčių nei įprastos rungtynės. Mitas, kad fiksuotose varžybose dauguma įvarčių yra įmušama rungtynių pabaigoje. Anaipat, tokiose varžybose pirmasis įvartis dažniausiai krenta labai greitai, t.y. per pirmas 10 minučių. Tad fikserių norimas rezultatas dažniausiai būna pasiektas likus dar nemažai laiko iki rungtynių pabaigos.

Malazijos ir Singapūro futbolo katastrofa

Azijos nelegalią lošimų rinką tyrė ir analizavo Declanas Hillas¹⁴². Dauguma pirmųjų savo tyrimų mokslininkas atliko Azijoje, ypač Malaizijoje ir Singapūre, nes šios šalys turi labai ilgą sutartų rungtynių istoriją. Vienas pirmųjų garsiausiai nuskambėjusių manipuliacijų sporto varžybomis atvejų prasidėjo 1989 metais, kai Malaizijos ir Singapūro futbolo asociacijos įkūrė naują, jungtinę profesionalią futbolo lygą. Joje dalyvavo 16 komandų – 14 iš Malaizijos ir 2 iš Singapūro. Lyga mėgavosi finansine parama tiek iš Malaizijos, tiek iš Singapūro vyriausybės, buvo statomi nauji modernūs stadionai. „Dunhill“ tabako ir kitos privačios kompanijos rėmė lygą. Be to, lyga buvo labai gerai išreklamuota, sudarytos sutartys su transliuotojais, todėl rungtynes galėjo matyti visi vietiniai gyventojai. Tam, kad būtų pakeltas futbolo žaidimo lygis, komandoms buvo leista įsigyti futbolininkus iš užsienio. Lyga tapo tokia populiari, kad atskiros rungtynės į stadionus sutraukdavo po 50 tūkst. žiūrovų. Visi šie faktoriai sudarė palankias sąlygas nusikalstamai veikai gimti ir toliau vystytis.

1993 metais vienas Malaizijos žurnalistas parašė seriją straipsnių laikraštyje, kad ši lyga tapo manipuliacijų sporto varžybomis fenomeno pradininke. Tuo pat metu nepasitenkinimas pradėjo skliti ir tarp sirgalių.

1994 vasarą prasidėjo policijos tyrimai. Pareigūnai abiejose šalyse sulaikė ir areštavo daugiau kaip 150 futbolininkų, trenerių ir kitų oficialių lygos asmenų. Per visą tyrimo laikotarpį, Karališkoji Malaizijos Policija apskaičiavo ir apytiksliai įvertino, kad apie 90 proc. visų lygoje sužaistų rungtynių

¹⁴¹ Hill D. *The fix: Soccer and organized crime*, Mclelland and Stewart, Kanada, 2010 (cit. pgl: Zaksaitė, 2012 p. 120).

¹⁴² Hill D. *The insider's guide to match-fixing in football*, Anne McDermid and Associates, Torontas: Kanada, 2013.

buvo sutartos. Ginčai tarp Malaizijos ir Singapūro pasiekė tokį lygį, jog Singapūras buvo išmestas iš lygos, kuri apskritai išnyko 1995 metais.

1.5.3. Manipuliacijų sporto varžybomis atvejai

Siekiant suprasti manipuliacijų sporto varžybomis kompleksiskumą ir tarptautiskumą, toliau apžvelgsime kelis konkrečius manipuliacijų sporto varžybomis, susijusius su lažybomis, atvejus, kurių pagrindinis tikslas buvo ekonominė nauda.

Ante Sapina atvejis. 2011 metais Vokietijos mieste Bochume, Ante Sapina, dar vadinamas „Don Ante“, už korupciją futbole, jau antrą kartą buvo nubaustas įkalinimu. 2005 metais kroatas su savo broliu buvo įkalinti 3 metams už tai, kad sukėlė manipuliacijų sporto varžybomis skandalą, dėl kurio futbolo teisėjas Robertas Hoyzeris buvo nušalintas nuo pareigų iki gyvenimo pabaigos. Tačiau tik paleistas iš kalėjimo A. Sapina atkūrė savo kriminalinius ryšius ir nelegalių lažybų tinklą Azijoje. R. Hoyzerio skandalai rutuliojosi tik žemesnėse Vokietijos futbolo lygose, tuo tarpu A. Sapinos atgimęs tinklas buvo žymiai ambicingesnis.

A. Sapina buvo nuteistas kalėti po to kai prisipažino, kad tarp 2008 ir 2009 metų buvo įsivėlęs į 20-ties sutartų varžybų organizavimą. Jis koncentravosi į futbolo klubus, kurie buvo už Vokietijos ribų, t.y. ten, kur žaidėjai gaudavo mažus atlyginimus, ir kur dideli lažybų statymai iš Azijos nesukeltų įtarimų. Teisme A. Sapina atskleidė, kad tam, jog įvertintų planuojamas fiksuoti rungtynes jie naudojo reitingavimo sistemą, kur 5 žvaigždutės reiškė, kad pageidaujamas rezultatas yra praktiškai garantuotas¹⁴³.

A. Sapina buvo transnacionalinės kilmės kriminalinio sindikato narys, kuris nuolatos manipuliuodavo sporto varžybomis¹⁴⁴. Tyrimo metu buvo klausomasi telefoninių pokalbių, tokiu būdu išsiaiškinant *modus operandi* ir nelegalių statymų lažybų bendrovėse modelius. *Modus operandi* buvo atskleista kaip gerai metodiškai suplanuota ir nuolatos besikeičianti – į manipuliacijas buvo įtraukiami (paperkami) individualūs asmenys ar ištisi klubai; finansuojami kriminaliniai sindikatai Azijoje; organizuojamos draugiškos varžybos – „vaiduokliai“¹⁴⁵.

Draugiškos rungtynės kėlė įtarimus tiek FIFA, tiek UEFA, nes jos nebūdavo rodomos per televiziją ar filmuojamos, taip pat nebūdavo reklamuojamos. Tiesa sakant, jose būdavo 100 ar mažiau žiūrovų. Po vieno rungtynių imtasi tyrimo tuomet, kai buvo atskleista, kad dviejuose rungtynėse visi 7 įvarčiai buvo įmušti 11 metrų baudiniais, o vienas iš baudinių buvo pakartotas po to, kai pirmuoju

¹⁴³ Rainbow J. Match-fixing: a threat of the integrity of the game, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.worldsoccer.com/news/match-fixing-a-threat-to-the-integrity-of-the-game-329537#1ToG2BoSDjUGbsPl.99>, (žiūrėta 2016 10 15).

¹⁴⁴ IRIS, University of Salford, Cabinet PRAXES-Advocats, CCLS, Sports betting and corruption, How to preserve integrity of sports, 2011.

¹⁴⁵ Europol. Press conference on match-fixing, 2013. Prieiga per internetą: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/press-conference-football-match-fixing>, (žiūrėta 2016 10 28).

bandymu nepavyko įmušti. FIFA diskvalifikavo iki gyvenimo pabaigos visus 6 oficialius rungtynių asmenis už manipuliavimą sporto varžybomis¹⁴⁶.

Wilsono Raj Perumalo atvejis. 2010 m. sausio mėnesį atitinkamos Zimbabvės institucijos pradėjo nacionalinės futbolo komandos tarptautinių draugiškų rungtynių, sužaistų Azijoje tarp 2007-2009 metų, tyrimą¹⁴⁷. Rungtynės, už kurias Zimbabvės žaidėjai gavo pinigų tam, kad praloštų, buvo organizuotos singapūriečio Wilsono Raj Perumalo. Pastarasis savo veiklą vykdė kartu su tuometiniu Zimbabvės futbolo federacijos generaliniu vykdомуoju direktoriumi ir kitais aukčiausias pareigas užimančiais pareigūnais. Tyrimo duomenimis, 93 žaidėjai ir oficialūs asmenys buvo suspenduoti nuo šešių mėnesių iki gyvenimo pabaigos¹⁴⁸.

Duotame interviu, jau po galutinio arešto, Perumulas patvirtino, kad dirbo su singapūriečių kriminaliniu sindikatu. Tam, kad pasirašytų sutartis su futbolo federacijomis dėl finansavimo poreikio organizuoti tarptautines draugiškas varžybas, ši grupuotė naudojos tokių kompanijų kaip „Football4U“ ar „FootyMedia“, priedanga. Draugiškos rungtynės buvo pasirenkamos todėl, kad neturėjo būti patvirtinamos Tarptautinės futbolo federacijų asociacijos (FIFA), tokiu būdu pritraukdamos daug mažiau dėmesio¹⁴⁹.

Tas pats sindikatas buvo prisidėjęs ir prie skandalo, susijusio su manipuliacijomis Pietų Afrikoje, kur Perumalas ir „Football4U“ bendrovė pasirašė sutartis su Pietų Afrikos futbolo asociacija (SAFA) ir taip susitarė Pietų Afrikos rinktinei suorganizuoti 4 tarptautines draugiškas rungtynes prieš pat 2010 metų pasaulio futbolo čempionatą. Tuomet Perumalas visoms 4 varžyboms (prieš Tailandą, Bulgariją, Kolumbiją ir Gvatemalą) pats parinko teisėjus, tokiu būdu iš anksto žinomais rezultatais „apdovanodamas“ Singapūro sindikatą¹⁵⁰.

Be to, neskaitant žaidėjų ir varžybų oficialių asmenų papirkinėjimo, šis Singapūro sindikatas buvo įsipainiojęs į varžybų „vaiduoklių“ režisavimą, kai apskritai rungtynės nebuvo žaidžiamos, tačiau bukmekerių pasiūloje varžybos figūruodavo.

Turkijos atvejis. 2011 metų liepos mėnesį policija areštavo 61 asmenį, įskaitant Turkijos aukščiausios lygos „Fenerbache“ komandos vadovą. Visi jie buvo įtariami manipuliavę 19-koje aukščiausios Turkijos futbolo lygos rungtynių. Žiniasklaidoje pasirodė spekuliacijos, apibūdinančios

¹⁴⁶ The Daily Mail. FIFA ban six Eastern European match officials over match-fixing in internationals, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2024572/FIFA-ban-Eastern-European-match-officials-match-fixing.html#ixzz2Un0LEOhG>, (žiūrėta 2016 10 28).

¹⁴⁷ Smith D. Zimbabwe suspends 80 footballers as part of „Asiagate“ match-fixing probe“, The Guardian, 2012. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/01/zimbabwe-footballers-suspended-asiagate-match-fixing>, (žiūrėta 2016 10 28).

¹⁴⁸ Foxnews. 93 players and officials in Zimbabwe face bans after year-long probe into soccer match-fixing, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.foxnews.com/sports/2012/10/16/3-players-and-officials-in-zimbabwe-face-bans-after-year-long-probe-into-soccer.html>, (žiūrėta 2016 10 29).

¹⁴⁹ Forrest B. Man convicted on match-fixing in Finland, ESPN magazine, 2012. Prieiga per internetą: http://www.espn.com/sports/soccer/news/_id/6782929/wilson-raj-perumal-singapore-convicted-match-fixing-finland, (žiūrėta 2016 10 29).

¹⁵⁰ BBC. South African FA president suspended over match-fixing, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/sport/football/20755894>, (žiūrėta 2016 10 27).

kaip varžybos buvo fiksuojamos, pvz. papirkinėjant žaidėjus neįmušti įvarčio, sąmoningai praleisti įvartį arba pasirenkant tam tikrus teisėjus. Įtarimai kilo tuomet, kai „Fenerbache“ klubas, būdamas turnyrinės lentelės apačioje, sugebėjo laimėti čempionatą, laimėdamas 16 iš 17 paskutinių Turkijos čempionato rungtynių, taip užsitikrindamas vietą UEFA Čempionų lygoje¹⁵¹. Finansinė tokio išlikimo UEFA Čempionų lygoje vertė siekė 58,5 milijonus JAV dolerių.

2012 metais vykusiame teisme, telefoninių pokalbių išsklotinės atskleidė, kad „Fenerbache“ klubo oficialūs asmenys manipuliacijų veiklai apibūdinti naudojo tik jiems suprantamus sutartinius žodžius ar frazes (dažnai agrikultūrinius terminus), pvz. „pasėliai yra laistomi“, kas reiškė apmokėjimus/atsiskaitymus, „ožiai lauke“ – žaidėjai, „statomi pastatai“ – fiksuojamų rungtynių procesas eigoje ir pan¹⁵². Matyti, kad dirbtine kalba ne tik maskuojamas manipuliacijų faktas, bet ir tekstas išreiškiamas taip, kad atitinkamas deviacinis faktas skambėtų lyg normalus, socialiai priimtinas veiksmas.

Pietų Korėjos atvejis. 2011 metų gegužės mėnesį arešto orderiai buvo išduoti tiek esamiems, tiek buvusiems Pietų Korėjos aukščiausiosios futbolo lygos žaidėjams, taip pat lažybų tarpininkams. Tyrimo centre atsidūrė 15 varžybų, kuriose, kaip buvo įtariama, žaidėjai buvo papirkti lažybų tarpininkų, siekiant manipuluoti varžybų rezultatais tiek legaliose, tiek nelegaliose lažybų rinkose. Vienas vartininkas gavo 100 tūkst. JAV dolerių už tai, jog manipuliavo keturiose vietinėse taurės rungtynėse, kur jis tyčia praleido 11 įvarčių¹⁵³.

Iki 2012 metų vasario daugiau nei 80 tuo metu dar žaidusių ir buvusių futbolininkų buvo nubausti arba nuteisti už manipuliacijų sporto varžybomis atvejus, iš kurių apie 50 buvo diskvalifikuoti iki gyvenimo pabaigos. Vienas treneris buvo nuteistas už tai, kad šantažavo žaidėją pasidalinti su juo gautu pelnu iš sutartų rungtynių¹⁵⁴. Šio tyrimo metu manipuliacijų sporto varžybomis paplitimo epidemija atsiskleidė ir kitose sporto šakose, pvz. tinklinyje, motorinių valčių lenktynėse bei beisbole – populiariausioje korėjiečių sporto šakoje.

Faktinė situacija iš asmeninės autoriaus patirties. Situacija įvyko Lietuvos aukščiausioje futbolo A lygoje. A lyga yra vykdoma 4 ratų sistema, čempionatas prasideda pavasarį ir baigiasi lapkričio viduryje. Vasarą čempionate būna maždaug mėnesio laikotarpio pertrauka. Tuo metu vyksta Europos turnyrų atrankos varžybos. Jose dalyvauti turi teisę praėjusių metų Lietuvos A lygos čempionato prizininkai bei LFF taurę iškovojoji komanda. Jeigu A lygos laimėtojas ir LFF taurės laimėtojas yra ta pati komanda, tuomet teisę rungtyniauti Europos turnyrų atrankos varžybose įgyja 4

¹⁵¹ Daily News. In Turkey, trial of Fenerbach owner Aziz Yildimir shows that soccer's match-fixing scandals goes all the way to the top, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.nydailynews.com/sports/more-sports/fenerbach-scandal-shows-match-fixing-straight-top-article-1.1263144>, (žiūrėta 2016 10 27).

¹⁵² Ten pat.

¹⁵³ Hyo-Sik L. Over 10 footballers under probe for match-rigging scam, The Korea Times, 2011. Prieiga per internetą: http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2012/12/117_87763.html, (žiūrėta 2016 10 27).

¹⁵⁴ Sang-Hun C. South Korea Carcks Down on Mtach-Fixing Epidemic, The New York Times, 2012. Prieiga per internetą: http://www.nytimes.com/2012/02/22/sports/22iht-fixing22.html?_r=1, (žiūrėta 2016 10 27).

vieta Lietuvos futbolo A lygoje užėmusi komanda. LFF taurės varžybos vyksta paraleliai A lygos čempionato, o pirmieji etapai prasideda vasaros pabaigoje. Tokiu būdu iki sezono galo yra išsiaiškinami LFF taurės pusfinalio dalyviai, t.y. 4 komandos, kurios kitais metais, prasidėjus A lygos čempionatui žaidžia pusfinalius ir po to finalą. Kaip ir be kuriame etape, taip ir pusfinalio poros išsiaiškinamos traukiant burtus. Konkrečioje situacijoje, tarp 4 pusfinalio dalyvių pateko komandos FK A ir B (anonimiškumo dėlei komandų tikri pavadinimai nebus atskleisti). Komanda A buvo laimėjusi A lygos čempionatą bei užsitikrinsi galimybę žaisti Europos turnyrų atrankos varžybose. Komanda B čempionate buvo užėmusi 4-ąją vietą ir tiesioginės vietos dalyvauti tokiose varžybose neturėjo. Ne paslaptis, kad vien dalyvavimas Europos turnyrų pirmajame atrankos etape klubui suteikia nemažą finansinę paramą, kuri siekia 90 tūkstančių eurų. Tad bet kuriam Lietuvos futbolo klubui ši suma gali turėti labai didelę įtaką planuojant biudžetą. Burtai lėmė, kad LFF taurės pusfinalyje turėjo žaisti komanda A prieš komandą B. Pusfinaliai visuomet yra žaidžiami iš dviejų rungtynių, t.y. vienos namuose, kitos – išvykoje. Komandai A LFF taurės laimėjimas ar patekimas į finalą turėjo daug mažesnę reikšmę nei komandai B. Tad komandų vadovai susitarė, kad pusfinalį turėjo laimėti komanda B, savo ruožtu, ši komanda turėjo pralošti čempionato rungtynes komandai A. Abi pusfinalio rungtynės baigėsi komandos B pergale, nors sąlyginai ji buvo silpnesnė. Tai atsispindėjo ir A lygos čempionato turnyrinėje lentelėje. Tuo tarpu tvarkaraštis taip susiklostė, kad vos ne tuo pačiu metu teko žaisti ir tarpusavio rungtynes čempionato rungtynėse. Komanda B žaidė namuose, po pirmo kėlinio rezultatas buvo lygus, komandos B žaidėjai neįtarė, jog rungtynės gali būti sutartos. Antrajame kėlinyje taip pat vyko apylygis žaidimas, tačiau komanda B praleido kelis greitus ir įtartinus įvarčius rungtynių pabaigoje, prie kurių praleidimo labai prisidėjo vienas žaidėjas, B komandos kapitonas ir, ko gero, vyriausias žaidėjas aikštėje apskritai. Įtarimų kilo labai daug kam, pradedant žiūrovais, pažįstamais ir draugais, baigiant komandos draugais, kurie taip pat žaidė tose rungtynėse. Abejones išsklaidė vienas B komandos žaidėjas, kuris pats prisipažino, jog jam buvo nurodyta režisuoti įvykius aikštėlėje taip, kad rezultatas būtų neigiamas. Ar jam už tai buvo kažkaip atsilyginta nėra žinoma, tačiau klubo vadovai savo sprendimą bei pasiūlymą motyvavo tuo, kad viskas yra daroma komandos labui, t.y. kad ji žaistų Europos turnyro atrankoje.

Autoriaus nuomone, šiek tiek keista, kad manipuluoti rungtynėmis buvo paprašyta tik vieno žaidėjo, tarsi bijant, kad kiti galbūt nesutiks ar nenorės tame dalyvauti. Kita vertus, komandos A žaidėjų, kurie žinojo apie planuojamą rezultatą, buvo žymiai daugiau. Bet kokiu atveju, vienam žaidėjui surežisuoti rungtynių baigtį taip, kad nekiltų įtarimas, yra labai sunku, nes jo klaidas gali ištaisyti kiti futbolininkai, o tam, kad to išvengtų, jis priverstas daryti akivaizdžias ir vaikiškas klaidas. Pačiam būnant aikštėlėje ir žinant kiekvieno žaidėjo galimybes, labai lengva nustatyti sąmoningus ar nesąmoningus kitų žaidėjų veiksmus.

1.6. Manipuliacijų sporto varžybomis prevencija

Manipuliacijų sporto varžybomis prevencija turi remtis nuodugnia susitarimų dėl varžybų eigos ar baigties paplitimo tokį elgesį sąlygojančių veiksnių analize. Bendrieji veiksniai, lemiantys tokį deviacinį elgesį, yra nevienodo kultūrinio ir ekonominio kapitalo pasiskirstymas sporto srityje, nepatenkinama sportininkų socialinė padėtis, socialinė nelygybė, nelygios galimybės pasiekti visuotinių tikslų, materializmas, sportininkų egoizmas, emocinis ir materialinis nesaugumas bei iš to kylanti (psichologinė ir socialinė) įtampa¹⁵⁵. Tam, kad šie veiksniai būtų pakeisti garbingą elgesį skatinančiais veiksniais, būtina ištirti kokie vertybiniai aspektai yra svarbūs užkertant kelią manipuliacijoms sporto varžybomis.

1.6.1. Korumpuotus atletus nusikalsti skatinantys veiksniai

Tai yra klausimas, kuris neturi paprasto ir aiškaus atsakymo. Kriminologai nuolatos aiškinasi nusikaltėlių deviacinio (lot. *deviato* – nukrypimas) elgesio priežastis. Sociologai tyrinėja elgsenos deviacijas, stengdamiesi suprasti, kodėl kai kurias elgsenos formas daugelis laiko nepriimtinais, ir kaip skirtingai šie požiūriai į deviacijas pritaikomi žmonėms visuomenės viduje¹⁵⁶. 1938 m. sociologas Robertas Mertonas pasiūlė gana platų nusikaltėlius motyvuojančių veiksnių spektrą. Jo dėstoma deviantinio elgesio teorija teigia, kad nusikaltimai dažniausiai yra atliekami dirbančiosios klasės vyrų, kurie stokoja statuso ir pagarbos visuomenėje¹⁵⁷.

Žvelgiant giliau į R. Mertono argumentus, rodos, kad profesionalūs atletai yra tie asmenys, iš kurių tikimybė sulaukti vienokio ar kitokio deviacinio elgesio akto, yra mažiausia. Sportininkų profesija yra būtent ta, kuria užsiimant yra užsitarnaujamas didžiulis statusas visuomenėje: daugybė vyrų, moterų ir vaikų dievina ir liaupsina juos¹⁵⁸. Jų darbą stebi tūkstančiai žmonių. Aukščiausio meistriškumo sportininkai gauna milžiniškus atlyginimus. Tad būtų sunku surasti kitą profesiją, kurios atstovas mėgautųsi didesniu statusu nei didelio meistriškumo sportininkas. Vis dėlto neišskiriant skirtingų sporto lygų, šalių ar kultūrų, sportininkai, būdami savo karjerų viršūnėse nusprendžia pasielgti nesąžiningai. Anot D. Hillo, dažniausiai žaidėjai nėra verčiami įsitraukti į nelegalias lažybas, tad kyla klausimas, kodėl tiek daug žaidėjų nusprendžia manipuliuoti sporto varžybomis¹⁵⁹. Tam, kad išsiaiškintų veiksnius, kurie sąlygoja tokį futbolininkų elgesį, D. Hillas atliko tyrimą, kuris atskleidė, kad dauguma sportininkų manipuliuoja varžybomis siekdami finansinės naudos.

¹⁵⁵ Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos paplitimas*, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

¹⁵⁶ Giddens A. *Sociologija: poligrafija ir informatika*, Kaunas, 2005, 195-234 p.

¹⁵⁷ Hill D. *Jumping into fixing*, *Springer Science+Business Media New York*, Vol. 18, 2015, p. 212-228.

¹⁵⁸ Kuper S. *Pain*. Humiliation and fear – for a few moments of glory, *The Financial Times*: London, 2005.

¹⁵⁹ Hill D. *The fix: Soccer and organized crime*, Mclelland and Stewart, Kanada, 2010.

Viena didžiausių kritikų R. Mertonui buvo pažerta praėjus 20 metų po jo originalaus straipsnio publikacijos, kai kriminologas Donaldas Cressey savo veikale „Epidemiologija ir individualus elgesys“¹⁶⁰ uždavė paprastą, bet labai svarbų klausimą: „kodėl vieni, bet ne kiti?“ Tiek R. Mertonas, tiek jo sekėjai tvirtino, kad skurdas ir nepritekliai yra itin reikšmingi veiksniai, nulemiantys deviantinį elgesį. Tačiau daugybė neturtingų žmonių, neturinčių nei aukšto statuso visuomenėje, nei gerai apmokamo darbo, nepasirenka nusikaltimų kelio. Nusikalstamumo atsiradimo priežastys buvo analizuojamos ir kitų autorių bei tapo dominuojančia tema sociologijos „dėlionėje“¹⁶¹. Taigi kitas D. Cressey klausimas buvo toks: jeigu pagrindiniai (sportininkų) motyvai manipuliuoti sporto varžybose yra finansiniai, tai ar įmanoma rasti bendrų kintamųjų, kurie apibrėžtų korumpuotus ir nekorumpuotus žaidėjus?

Yra keletas teorijų, kurios bando paaiškinti, kodėl vieni atletai elgiasi deviantiškai, o kiti ne. Viena tokių yra Emilio Durkheimo anomijos (lot. išsireguliuojimas) teorija¹⁶². Anomija – tai vidinės tuštumos jausmas, vidinių normų, vertybių, taisyklių nebuvimas. Autorius nusikalstamumo priežastis aiškina iš pažiūros paprastai: kur nepakanka socialinės kontrolės, ten prasideda anomija. Anot Durkheimo, jeigu individas padaro nusikaltimą, tai paaiškinama visuomeninių vertybių susilpnėjimu: individas atsiskiria, jis praranda ryšį su visuomene, nedalyvauja jos gyvenime, nepriima kitų patirties ir nejaučia jokių įsipareigojimų kitiems. Kai asmenybės ryšys su pasauliu nutrūksta, tuomet nusikalstamas elgesys plinta. Anomijos teorija pabrėžia, kad neturtas arba galimybių nebuvimas nesukelia nusikalstamumo. E. Durkheimas teigia, jog norint nutraukti anomiją, reikia ieškoti būdų, kaip tarpusavio santykius padaryti sąžiningesnius¹⁶³.

Kalbant apie profesionalius futbolininkus, deviantinis elgesys gali pasireikšti tuomet, kai esant stygiui staiga (neteisėtai) galima gauti neadekvačiai didelį finansinį atlygį bei atitinkamai statusą. Būtent tokių socialinių ir ekonominių galimybių stygius apibūdina daugumos Malaizijos ir Singapūro profesionalių futbolininkų kasdienybė¹⁶⁴.

Percy Seneviratne „Malaizijos futbolo lygos istorijoje“ palaiko idėją, kad jauni žaidėjai pameta galvą ir ima elgtis nesąžiningai. Tačiau 1994 metais atliktas tyrimas atskleidė, kad iš 29 Malaizijos futbolo asociacijos suspenduotų futbolininkų tik penki buvo 24 m. ir jaunesnio amžiaus. Kiti 24 futbolininkai buvo patyrę žaidėjai. Daugiau nei 15 proc. iš jų buvo vyresni nei 29 metų, t.y. turėjo didžiulę patirtį ir jų profesionalios karjeros artėjo prie pabaigos¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Cressey D. Epidemiology and individual conduct: a case from criminology, *Pac Socio Rev*, Vol. 3(2), 1960, p. 47-58.

¹⁶¹ Vienas iš tokių: Hoffman J. Acontextual analysis of differential association, Social control, and strain theories of delinquency, *Soc Forces*, Vol. 81(3), 2002, p. 753-785.

¹⁶² Marks S. R. Durkheim's Theory of Anomie, *American Journal of Sociology*, Vol. 80, No. 2, 1974, p. 329-363. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2777505.pdf>, (žiūrėta 2016 11 28).

¹⁶³ Ten pat.

¹⁶⁴ Hill D. Jumping into fixing, *Springer Science+Business Media New York*, Vol. 18, 2015, p. 212-228.

¹⁶⁵ Seneviratne P. *History of football in Malaysia*, PNS Publishing Sdn Bhd, Kuala Lumpur, 2000, p. 110-116.

Ankščiau minėto tyrimo rezultatus patvirtina ir kita duomenų bazė, kurioje yra 66 manipuliacijose dalyvavę Malaizijos–Singapūro lygos futbolininkai. Žvelgiant į šiuos rezultatus galima teigti, kad manipuliacijos sporto varžybose yra vyresnių žaidėjų veiklos sritis: iš 66 žaidėjų, kurie fiksavo mačus, tik 12 (18,2 proc.) buvo jaunesni nei 25 metų amžiaus; 21 (31,8 proc.) iš jų buvo 25-28 metų amžiaus; ir daugiausiai – 33 (51 proc.) žaidėjai buvo 29 m. ir vyresnio amžiaus.

Kitas tyrimas, atlikas 1961 metais Anglijos 4-tajame divizione¹⁶⁶, atskleidė, kad 23,8 proc. žaidėjų, kurie fiksavo mačus buvo jaunesni nei 24 metų amžiaus, 56,7 proc. buvo 24-29 metų amžiaus, ir tik 19,5 proc. iš visų žaidėjų – 30 metų ir vyresni.

Šie tyrimai, be abejo, nereiškia, kad galima atmesti anomijos teoriją. Verta pažymėti, kad minėti tyrimai nurodo žaidėjus jų sugavimo metu (arba kai patys prisipažino), t.y. ne tuomet kai jie pradėjo manipuliuoti varžybų rezultatais. Žaidėjai, atsižvelgiant į jų individualų anomijos lygį, pradėti manipuliuoti varžybose galėjo ankščiau, tačiau dėl kitų priežasčių.

Tam, kad patvirtintų arba paneigtų hipotezę, jog susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties dažniau renkasi jauni futbolininkai, D. Hillas atliko tyrimą ir išsiaiškino, kad žaidėjai iki pirmojo fiksuoto mačo vidutiniškai yra pražaidę 7,39 metus. Vidutinis žaidėjo amžius, kai jis pradėjo fiksuoti mačus yra 26,8 m. Tad galima konstatuoti, kad elgtis deviantiškai žaidėjai pradeda tada, kai jų karjeros trajektorija krenta žemyn.

Vertinant visus šiuos atliktus tyrimus, galima atmesti hipotezę, kad manipuliacijos sporto varžybose yra labiau paplitusios jaunų žaidėjų tarpe. Atvirkščiai, rodos, kad fiksuoti mačus pasirenka jau įsitvirtinę, patyrę futbolininkai. Logiškai mąstant, fiksuoti mačus turėtų būti paprasčiau žaidėjui, kuris turi sukaupęs didesnę žaidybinę patirtį. Tuo tarpu jaunesnis žaidėjas tokio patyrimo stokoja, jo vieta komandoje nėra garantuota, talentas nėra atskleistas, galimybės tap pat nėra aiškios.

Anot D. Hillo, verta paminėti, kad tyrimas atliktas ir statistiniai duomenys surinkti praktiškai vien iš tų šalių, kur korupcijos mastai yra dideli. Kuo didesnė korupcija – tuo daugiau žaidėjų, kurie fiksuoja mačus. Kuo daugiau tokių žaidėjų iš vienos lygos – tuo daugiau rezultatuose atsispindės didelės korupcijos mastai. Be to, lygose ar varžybose, kuriose korupcijos lygis yra aukštas, sprendimai fiksuoti mačus dažniausiai priimami nesiejant jų su anomija. Galima daryti prielaidą, kad ten kur korupcijos daugiau, ten anomija („nusireguliuojimas“) yra visuotinė, tad ji nėra kažkoks „ypatingas“ veiksnys. Tačiau lygose ar varžybose, kuriose korupcijos lygis yra žemas, pasitaiko atvejų, kad anomija sąlygoja nesažiningą sportininkų elgesį¹⁶⁷. Anot D. Hillo¹⁶⁸, korumpuotieji, atsižvelgdami į korupcijos konkrečiose varžybose lygį, naudoja skirtingus priėjimo (angl. approach) prie žaidėjų būdus.

¹⁶⁶ Hill D. *The fix: Soccer and organized crime*, Mclelland and Stewart, Kanada, 2010.

¹⁶⁷ Hill D. *Jumping into fixing*, Springer Science+Business Media New York, Vol. 18, 2015, p. 212-228.

¹⁶⁸ Hill D. *The insider's guide to match-fixing in football*, Anne McDermid and Associates, Torontas: Kanada, 2013.

Amžiaus ypatumai yra vienas tų dalykų, kurie ekonominius nusikaltimus daro unikaliais. Siekdami išsiaiškinti veiksnius, sąlygojančius deviacinį elgesį, ryšius tarp amžiaus ir ekonominių nusikaltimų tyrinėjo ir kiti autoriai. Anot Weisburdo ir Waringo, ekonominiai nusikaltimai yra susiję su amžiumi: kuo vyresnis asmuo, tuo jis labiau linkęs ekonominiam nusikaltimui, tokiam kaip sukčiavimas ar pasisavinimas¹⁶⁹.

Ekonominių nusikaltimų motyvus taip pat analizavo Stantonas Wheeleris¹⁷⁰, kuris savo monografijoje teigia, kad ne tik pinigai motyvuoja ekonominius nusikaltėlius, bet ir artėjančios krizės ar nesėkmės nuojauta. Labai svarbus veiksnys, kuris įtakoja sportininkų pasirinkimą nusikalsti yra tai, kad kitaip nei kiti ekonominiai nusikaltėliai, paprastai jie neturi išsilavinimo ar galimybių realizuoti save už profesionalaus sporto ribų. FIFPro atliktas tyrimas atskleidė tą pačią futbolininkų problemą, t.y. išsilavinimo stoka ir savirealizacijos nematymas po profesionalios futbolininko karjeros. Kitaip tariant, vyresni žaidėjai jaučia, jog paskutinės jų karjeros rungtynės ne už kalnų, tad nori užsidirbti kiek įmanoma daugiau, dažnai nepaisydami fakto, kad daro nusikaltimą.

Apibendrinant galima teigti, kad realiausia, jog žaidėjas, siekdamas kuo daugiau užsidirbti, vienokią ar kitokią sukčiavimo sporto srityje formą rinksis tokiu atveju, kai netolimoje ateityje jo laukia sportinės karjeros pabaiga, matomos menkos perspektyvos integracijoje į darbo rinką, taip pat labai mažos galimybės išlaikyti tokį statusą bei finansinį stabilumą, kurį turėjo profesionaliai sportuodamas. Autoriaus nuomone, į šį aspektą turėtų būti labai stipriai atsižvelgiama ieškant adekvačių reagavimo būdų į manipuliacijas, būtent: reikėtų imtis tikslingų priemonių, kurios padėtų karjerą baigusiems futbolininkams integruotis į darbo rinką.

Verta paminėti, kad šiuo metu FIFA, FIFPro ir Interpolas yra susivieniję ir rengia įvairias švietimo kampanijas, kurių tikslas nušviesti žaidėjus apie manipuliacijų sporto varžybomis keliamus pavojus. Didžiausias šių kampanijų dėmesys yra nukreiptas į etines vertybes, kai žaidėjai yra auklėjami, kad moraliniu požiūriu fiksuoti mačius yra blogas dalykas¹⁷¹. Tačiau jeigu D. Hillo bei kitų autorių tyrimo rezultatai yra teisingi, minėtų organizacijų dėmesys yra sutelktas ne į kartinę problemą, t.y. nėra taip, kad žaidėjai nežino kas yra moralu, o kas ne; problema yra ta, kad žaidėjams nėra išmokami atlyginimai ar kiti priedai, taip pat jie nėra šviečiami karjeros baigimo klausimais.

1.6.2. Pagrindiniai kovos prieš manipuliacijas futbole strategijos elementai

Interpolas ir „FIFA Initiative“ atliko keletą tyrimų, kurių tikslas buvo geriau suprasti ir paaiškinti manipuliacijų sporto varžybomis fenomeną ir jo mastus futbolo sporto šakoje. Tai apima dokumentų

¹⁶⁹ Weisburd et al. *White Collar Crime and Criminal Carrers*, Blumstein A, Farrington D (eds) Cambridge studies in criminology, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

¹⁷⁰ Wheeler S. et al., *Sitting in judgement: The sentencing of white-collar criminals*, Yale University Press, New Haven, 1988.

¹⁷¹ Jennings A. *Foul! The secret world of FIFA: Bribes, vote rigging and ticket scandas*, Harper Sport, London, 2006.

peržiūrą, visų 209 FIFA narių anketinę apklausą, diskusijas su tarptautiniais, konfederacijų ir nacionalinių suinteresuotų organizacijų atstovais, taip pat galutinę mokymų poreikių analizę ir ekspertų susitikimus su atrinktais atstovais.

Šių tyrimų rezultate iškilo kelios bendrai pripažįstamos strategijos sudedamosios dalys, kurių reikėtų laikytis, siekiant, kad kova prieš manipuliacijas sporto varžybomis būtų efektyvesnė. Šie elementai galėtų būti naudingi visoms, sporto integralumo išsaugojimu besirūpinančioms suinteresuotoms šalims. Visi šie aspektai turėtų būti įgyvendinami kartu, nes yra glaudžiai susiję. Šie kartiniai strategijos elementai yra paruošti ir pritaikyti Interpolo bei „FIFA Initiative“¹⁷² ir yra apibūdinami lentelėje žemiau.

1 lentelė. Interpolo ir „FIFA Initiative“ strateginiai kovos prieš manipuliacijas sporto varžybomis elementai

Partnerystė	Visi suinteresuotieji – vyriausybė, futbolo asociacijos, klubai, organizacijų atstovai, agentai, korumpuotųjų taikiniai, lažybų industrija ir jos reglamentavimas, įstatymų pritaikymas.
Informacija	- Geroji praktika, tyrimai, dabartinė lažybų iš sporto ir <i>modus operandi</i> raida, statistika. - Elgesio kodeksai, taisyklės, įstatymai, reglamentavimas. - Rinkimas, saugojimas, analizė ir informacijos pritaikymas.
Koordinavimas	- Nacionalinės, regioninės ir tarptautinės procedūros, informacijos dalijimasis, teisinis suderinamumas. - Tarpusavio ryšių nustatymas, aiškūs vaidmenys ir atsakomybės.
Prevenција	- Sąmoningumo/supratimo didinimas, švietimas ir mokymai. - Valdžios/valdymo vieningumas ir tobulėjimas, taisyklės, įstatymai, kodeksai, įgyvendinimas/pritaikymas, pranešimų mechanizmai.
Proaktyvumas	- Individualios atsakomybės prisiėmimas, atsiradusių kliūčių sprendimas, svarbiausių dalyvių motyvavimas. - Etinė lyderystė.

Šaltinis: sudaryta Interpolo Integralumo Sporte (angl. Interpol Integrity in Sport) komandos, atsižvelgiant į dvių konferencijų Europoje ir Azijoje, sausį ir vasarį, rezultatus (2013).

Partnerystė. Vienbalsiai pripažįstama, kad atsižvelgiant į pasaulinę futbolo prigimtį, viena organizacija negali efektyviai kovoti su manipuliacijos sporto varžybomis. Vien pačioje futbolo sporto

¹⁷² From the Interpol Programme Management Plan in Explanatory note to Year 3 of the first 3-Year Action Plan (2013).

šakoje yra įsitraukusios kelios skirtingos pusės: žaidėjai ir teisėjai (kurie dažnai yra pagrindiniai fikserių taikiniai), treneriai, klubo oficialūs asmenys ir daugybę kitų futbolo organų nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu.

Įstatymų leidėjai čia taip pat vaidina labai svarbų vaidmenį. Nors drausminės nuobaudos galėtų ir yra nagrinėjamos pačių sporto organizacijų (federacijų), tuo tarpu manipuliacijų sporto varžybomis atvejai galėtų būti priskiriama tirti institucijoms, tokioms kaip policija, ar specialiosios antikorupcinės organizacijos.

Taip pat yra nemažai nacionalinių ir tarptautinių organizacijų, tiesiogiai ar netiesiogiai prisidedančių prie sporto integralumo išsaugojimo (Jungtinės Tautos, Europos Taryba, Transparency International, mokslininkai – ekspertai ir pan.), kurie galėtų būti tinkami partneriai vystant kovos prieš manipuliacijas sporto varžybomis strategijas.

Prie gerųjų pavyzdžių būtų galima priskirti dvi Europos agentūras – Europolą ir Eurojustą. Šios organizacijos yra aktyviai įsitraukusios į veiklą, nukreiptą prieš manipuliacijų sporto varžybomis reiškinį, o ypač už jungtinių tyrimo komandų sudarymą. Europolo pagrindinės veiklos prieš korupciją sritys¹⁷³ yra organizuotas nusikalstamumas, terorizmas ir kitos rimtų nusikaltimų formos. Eurojusto misija – remti ir stiprinti nacionalinių institucijų veiklos koordinavimą ir bendradarbiavimą kovoje su sunkiais tarpvalstybiniais nusikaltimais, įskaitant korupciją sporte.

Daugelis ekspertų tvirtina, kad holistinis požiūris kovoje prieš šį reiškinį yra be galo svarbus, apimant kuo platesnį partnerių visame pasaulyje ratą. Kaip rodo patirtis, daugelyje šalių tokios partnerystės nėra išvystytos. Yra išimčių, pvz. Europos Tarybos finansuota „Europos Partnerysčių Sporte“ programa¹⁷⁴, kuri vyko nuo 2013 metų sausio mėnesio iki 2014 metų birželio ir iš viso apėmė 5 švietimo ir mokymo projektus (trys iš jų išimtinai skirti futbolui). Vienas iš tokių projektų, pavadinimu „Staying on Side“, subūrė Transparency International padalinius ir futbolo lygas Vokietijoje, Graikijoje, Italijoje, Lietuvoje, Portugalijoje ir Jungtinėje Karalystėje¹⁷⁵. Deja daugelyje valstybių tokios partnerystės neegzistuoja.

Reikėtų paminėti, kad skirtingi partneriai gali turėti skirtingus prioritetus ir tikslus. Bet kuriuo atveju į šią kovą reikėtų bandyti įtraukti kuo daugiau suinteresuotųjų šalių, nes tai padėtų suprasti požiūrių skirtumus ir panašumus, identifikuoti kas ir kokių veiksmų galėtų imtis bei kaip tai galėtų būti įgyvendinta. Visi požymiai byloja, kad nevystant geresnių santykių ir partnerysčių tarp visų suinteresuotųjų šalių, manipuliacijos futbole nebus pažabotos.

¹⁷³ Europol. Our thinking, Working towards a strategy for safety, 2013. Prieiga per internetą: <https://www.europol.europa.eu/content/page/mandate-119>, (žiūrėta 2016 10 19).

¹⁷⁴ Europos Tarybos paruošiamieji veiksmai, 2012. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/sport/policy/preparatory-actions/preparatory-actions-2012_en.htm, (žiūrėta 2016 11 02).

¹⁷⁵ UEFA. European football united for the integrity of the game, point 5 (e), says: „Establish and run comprehensive education programmes, especially for young players, to increase awareness of the risks of match-fixing and to ensure that all those involved in football are aware of, and respect, the relevant rules“, 2013.

Informacija. Tam, kad priimtume geresnius sprendimus, mums visiems reikia tam tikros informacijos. Šiais laikais yra įprasta informaciją laikyti asmenine nuosavybe ir galios simboliu. Sėkmingos organizacijos paprastai yra tos, kurios žino, kokia informacija jiems reikalinga ir kaip ją gauti, mąsto kaip ją disponuos, analizuos ir galiausiai, su kuo ta informacija dalinsis arba kaip ją panaudos (taip susiklosto vadinamoji informacijos asimetrija).

Manipuliacijos futbole yra gana jautri tema. Klubai ir futbolo administratoriai nemėgsta apie tai kalbėti, nes bijo, kad žiniasklaida nedelsiant suabejos varžybų sąžiningumu. Tačiau toks veikimas, arba tiksliau neveikimas, kaip parodė 2006 metų „Calciopoli“¹⁷⁶ Italijos manipuliacijų sporto varžybomis atvejis, gali turėti katastrofiškų finansinių padarinių: drastiškai ėmė mažėti bilietų pardavimai į futbolo rungtynes. Visi lyg ir sutaria, kad manipuliacijų sporto varžybomis klausimas turi būti komunikuojamas, tačiau atskirų futbolo lygų atstovai nenoriai dalinasi informacija ir neatskleidžia, kokių konkrečių veiksmų jie imasi kovai prieš šį reiškinį. Net ir šiai dienai, kai kurie oficialūs futbolo asmenys, kalbėdami apie manipuliacijas sporto varžybomis, nėra linkę atskleisti, kokias švietimo ar prevencijos programas taiko (išimtį būtų galima taikyti Austrijoje ir Vokietijoje)¹⁷⁷.

Kiekvienam iš partnerių, įsitraukusių į kovą prieš manipuliacijas sporto varžybomis, reikalinga informacija. Dalis tos informacijos yra unikalūs turinys, kuris reikalingas konkrečiai organizacijai, kita – bendresnio, abstraktesnio pobūdžio. Visi partneriai turi žinoti kaip korumpotieji veikia bei jų *modus operandi* – tik taip gali būti išplėtoti visiems priimtini planai, kurie padėtų sustabdyti sporto integralumo žalotojus.

Nemažai informacijos yra prieinama viešuose šaltiniuose, tačiau dalis partnerių turi tik jiems prieinamos informacijos manipuliacijų sporto varžybomis tema: *modus operandi*, lažybų veikla bei kaip ji yra išnaudojama organizuoto nusikalstamo pasaulio atstovų ir t.t.

Renkant, saugojant, analizuojant, dalijantis ir panaudojant informaciją labai svarbu išlaikyti nuoseklumą ir sistemiškumą. Bendresnė, su šiuo reškiniu susijusi informacija, turėtų būti žinoma visiems partneriams. Tuo tarpu specifinė informacija galėtų būti disponuojama tik tam tikros suinteresuotos grupės asmenų. Tokia informacija būtų galima laikyti korupcijos sporto srityje ir manipuliacijų sporto varžybomis teisinį reglamentavimą; informaciją, žinomą žaidėjams, teisėjams ir kitiems asmenims, kuri padėtų atpažinti, pasipriešinti ir pranešti apie korupcijos atvejį; lažybų stebėtojų pateikiamą informaciją; duomenis, reikalingus pradėti tyrimą, nesvarbu tai būtų drausminio organo ar kitų įstatymų sergėtojų prerogatyva.

Apibendrinant, svarbiausios informacijos atpažinimas ir žinojimas kaip ją panaudoti yra vienas kertinių aspektų, kad kova prieš manipuliacijomis sporto varžybomis būtų efektyvi¹⁷⁸.

¹⁷⁶ Buraimo B., Migali G., and Simmons R. *An Analysis of Consumer Response to Italy's Calciopoli Scandal*, Economics Working Paper, 2014.

¹⁷⁷ Spitz U. Match-fixing: the role of prevention. *The Global Corruption Report (GCR)*, Transparency International, 2016.

¹⁷⁸ Požiūris buvo pateiktas ir ginamas: Australia: Sport and Recreation Ministers Council Communique (2011).

Koordinavimas. Tuo atveju, kai bendro tikslo siekia keli partneriai, yra būtina, kad visi suinteresuotieji funkcionuotų kaip vienas organizmas, t.y. visus prevencijos manipuliacijų sporto varžybomis klausimus spręstų suderintai.

Patirtis rodo, kad būta tik kelių bandymų apjungti kelių partnerių veiklą, siekiant geresnio rezultato kovoje prieš šią stichiją. 2007 metais Interpolas inicijavo taktinę operaciją kodiniu pavadinimu „SOGA“ (trumpinys iš Soccer Gambling). Operacijos tikslas buvo sukliudyti Azijos kriminalinėms grupuotėms vykdyti nelegalių lažybų veiklą Azijoje, juos suiimant, pareiškiant kaltinimus ar taikant kitas aktyvias priemones. Operacija buvo koordinuojama Interpolo, kartu su 8 Azijos regiono valstybėmis¹⁷⁹.

Dažniausiai atskiros sporto šakos atskirose šalyse yra tam nepasiruošusios bei vadovaujasi požiūriu, kai yra tikimasi, jog problema išsispręs savaime ar apskritai jų nepalies. Tuo tarpu šis reiškinys futbole yra realus ir nuolat auga, o pakankamų žmogiškųjų išteklių tam nėra skiriama. Priešingai, profesionalios kriminalinės grupuotės yra labai gerai koordinuotos ir geba tokį institucijų ar organizacijų nepasiruošimą išnaudoti savo naudai.

Yra keletas būdų, kaip koordinavimas galėtų būti pagerintas. Visų pirma, suvienyti jėgas nacionaliniu mastu turėtų visi partneriai ir suinteresuotieji. Svarbu yra tai, kad bet koks kontaktas tarp dviejų organizacijų gali padidinti bendro koordinavimo efektyvumą. Be to, tai padeda stiprinti organizacijų tarpusavio pasitikėjimą – kas yra būtina sąlyga tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu.

Pagrindinis koordinavimo mechanizmo sukūrimo ir plėtojimo tikslas nacionaliniu lygiu yra veiklų suderinimas. Organizacija turėtų įgyvendinti kelis uždavinius: pateikti kokybiškesnę informaciją, kuri padėtų priimti sprendimus; manipuliacijų sporto varžybomis įtarimo atveju – kokybiškiau nagrinėti atvejį. Toks koordinavimas garantuoja geresnį prevencinių veiklų įgyvendinimą.

Taigi pirmiausia kokybiškesnė informacija įgalina geresnį problemų, susijusių su manipuliacijomis sporto varžybomis, supratimą. Antra, manipuliacijų atvejui iškilus į paviršių, tarporganizacinis suderinamumas padeda nustatyti, kas ir kokių veiksmų turi imtis. Trečia, yra realus poreikis koordinuoti prevencinę veiklą, ypačingai nacionaliniu lygiu (pvz. visuotinai sutariant, kad turi būti sukurta informavimo apie tokius įvykius sistema, mokymo programų parengimas ir panaudojimas visiems priimtinomis priemonėmis, licencijavimo procedūros).

Prevencija. Kai maždaug prieš 15 metų sporto organizacijos pradėjo atpažinti ir suprasti manipuliacijų sporto varžybomis problemą, reakcijų buvo įvairių. Vienos sporto šakos (pvz. tenisas ar kriketas) prevencijos programas kūrė jau 2000 metais, tuo tarpu futbolo bendruomenė nesiėmė rimtesnių veiksmų iki 2009 metų, kai buvo atskleistas didelės apimties europietiškojo futbolo lažybų

¹⁷⁹ Interpol. Arrests across Asia in Interpol – led operation targeting illegal soccer gambling networks, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.interpol.int/News-and-media/News/2012/N20120718>, (žiūrėta 2016 10 27).

skandalas¹⁸⁰. Ankščiau įprasta reakcija į tokius atvejus buvo tiesiog skambinti policijai, siejant tai tik su kriminalinių grupuočių, kurie neturi tiesioginės įtakos žaidimui, veikla. Tačiau kaip ten bebūtų, manipuliacijos sporto varžybomis negali pasireikšti be žaidėjų, teisėjų ar oficialių rungtynių asmenų tiesioginės įtakos¹⁸¹.

Yra keletas prevencijos aspektų, tokių kaip sąmoningumo didinimas, švietimas ir mokymai, kurie yra tiesiogiai susiję su manipuliacijomis sporto varžybomis. Tačiau yra ir tokių elementų, kurie yra vertinami plačiau, pvz. integralumo ar gerojo valdymo pavyzdžiai. Prevencija bei jos vystymo strategija turėtų būti atitinkamo koordinavimo organo esminė veiklos sritis.

Viena iš didesnių problemų visame pasaulyje, susijusi su manipuliacijų sporto varžybomis prevencija, yra įstatymų (sankcijų) pritaikymas nacionaliniu lygiu, įskaitant įtariamųjų sulaikymą ir tinkamą tyrimo eigą. Tuo atveju kai manipuliacijų atvejai reikalauja baudžiamosios teisės ir išaiškinimo, yra būtinas įrodymų rinkimas bei realus kaltinimų pateikimas. Ankščiau, daugelyje šalių, manipuliacijos sporto varžybomis buvo priskiriamos susijusioms kriminalinėms veikoms, tokioms kaip sukčiavimas, kyšininkavimas, pinigų plovimas ar pan., tačiau toks traktavimas nėra tinkamas. Ekspertai, kurie nagrinėjo baudžiamosios teisės manipuliacijų sporto varžybomis atvejų pagrįstumą, išreiškė susirūpinimą dėl baudžiamosios teisės priemonių tinkamumo ir tiriamosios galios turėjimo. Reikėtų paminėti, kad profesionalaus nusikalstamo pasaulio atstovų elgsena dažniausiai priklauso nuo jų pačių įvertintos rizikos laipsnio, tad neadekvataus teisinio reglamentavimo atveju, jie tai gali matyti kaip galimybę ir akstiną veikti vienoje ar kitoje jurisdikcijoje.

Kitas labai svarbus prevencijos klausimas yra susijęs sporto organizacijų (nacionalinių futbolo asociacijų, federacijų ir futbolo klubų) veikla. Tam, kad skatintų integralumą ir užkirstų kelią korupcijai, mažiausiai ką šios organizacijos turėtų padaryti, – tai demonstruoti gerojo valdymo požymius ir praktiką. Geras valdymas pasižymi skaidrumu, atsakomybe bei atskaitomybe, etinių vertybių deklaravimu, atvira politika ir procesais (ypatingai rinkimuose)¹⁸².

Interpolo plane taip pat nurodyta, kad būtų pravartu, jeigu nacionalinių futbolo federacijų taisyklės ar nuostatos išsiplėstų iki manipuliacijų sporto varžybomis klausimo, uždraudžiant atlikti statymus iš futbolo sporto šakos visiems susijusiems dalyviams¹⁸³ bei dalintis vidine informacija su pašaliniais; taip pat reikalauti pranešti apie bet kokią įtartina manipuliacijų atvejį atitinkamoms institucijoms ir esant reikalui atlikti tyrimo ir sankcijų taikymo procedūras.

¹⁸⁰ Gibson O. Europe hit by “biggest-ever” match-fixing scandal“, *The Guardian*, 2009. Prieiga per internetą: www.theguardian.com/sport/2009/nov/20/uefa-match-fixing-germany, (žiūrėta 2016 11 02).

¹⁸¹ Spitz U.. Match-fixing: the role of prevention. *The Global Corruption Report (GCR)*, Transparency International, 2016.

¹⁸² Haberfeld M. R., Sheehan D. *Match-Fixing in International Sports, Existing Proceses, Law Enforcement, and Prevention Strategies*, Springer, 2013.

¹⁸³ Vokietijos aukščiausiosios futbolo lygos (Bundesliga) atveju šis draudimas apima žaidėjų draugus bei gimines. Prieiga per internetą: http://www.dfb.de/fileadmin/_dfbdam/50986-08_Rechts-Verfahrensordnung.pdf, (žiūrėta 2016 11 08).

Sąmoningumo didinimas, švietimas bei mokymai taip pat yra svarbūs elementai efektyviai prevencijai įgyvendinti. Paskutinis Interpolo atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 209 FIFA narės, atskleidė, kad šiuo metu švietimas kovoje prieš manipuliacijas sporto varžybomis yra labai ribotas¹⁸⁴.

Labai svarbu nacionaliniu lygiu išsiaiškinti, kam turėtų būti teikiami mokymai. Kaip anksčiau minėta, žaidėjai ir kiti rungtynių oficialūs asmenys, turintys tiesioginę įtaką varžybų eigai, yra pagrindiniai korumpuotųjų taikiniai. Jauni žaidėjai, ypač tie, kurie yra atrinkti į nacionalines ar klubų akademijas, taip pat yra prioritetinga grupė, kuriai turėtų būti teikiami prevencijos šiuo klausimu, mokymai¹⁸⁵.

Integralumo sporte ar specifiniai anti-manipuliacijų sporto varžybomis mokymo metodai, pvz. e-mokymai, turėtų būti pritaikomi atsižvelgiant į individualių asmenų ar jų grupių poreikius. Mokymų turinys įprastai turėtų apimti reiškinių išaiškinimą; kaip manipuliacijos sporto varžybomis vyksta – kitaip tariant fiksuotojų *modus operandi*; taip pat atsisakymo dalyvauti tokioje veikloje svarbą bei pranešimų apie tokius įtartinus įvykius būtinumą. Vieną tokių e-programų Tarptautinis Olimpinis Komitetas sukūrė prieš pat 2016 metų Rio De Žaneiro Olimpines žaidynes Brazilijoje¹⁸⁶, kuri buvo skirta sportininkams ir oficialiems asmenims.

Proaktyvumas. Paprastai kalbant, proaktyvumas – tai visų 4 anksčiau minėtų elementų – partnerystės, informacijos, koordinavimo ir prevencijos efektyvus įgyvendinimas.

Tačiau šį elementą yra lengviau apibūdinti nei jį įgyvendinti. Sėdėjimas ir laukimas, tikėjimas, kad manipuliacijų atvejų tiesiog nebus yra priešingybė proaktyvumui. Tam, kad apsaugoti futbolą nuo realios nusikaltimų grėmės, reikia pasiruošti, pasirinkti atitinkamas priemones ir mechanizmus. Turimi įrodymai atskleidžia, kad šiuolaikiniai nusikaltėliai yra proaktyvūs, inovatyvūs bei veikiantys pasauliniu mastu, o jų tikslas yra užsidirbti pinigų iš futbolo, atsižvelgiant į jo ekonominę poveikį įvairiose industrijose.

Tolimesniam futbolo, kaip sporto vystymuisi yra būtina didesnė apsauga. Tai reikalauja aktyvios lyderystės, kitaip tariant, gerojo pavyzdžio iš tokios prevencinės veiklos propaguotojų, įskaitant tarptautines ir nacionalines futbolo federacijas ir asociacijas, futbolo klubus ir valdymo organus, taip pat viešojo sektoriaus (vyriausybė, įstatymų leidyba) institucijas ar lažybų industriją. Visos šios institucijos ar organizacijos turėtų veikti taip, kad futbolas taptų kuo mažiau patrauklus nusikaltėliu tarpe.

¹⁸⁴ Tyrimas atliktas Interpolo Sąžiningo Sporto padalinyje, kaip viena iš tyrimo Mokymų Poreikio Analizė 2012-2013, dalių.

¹⁸⁵ Spitz U. Match-fixing: the role of prevention. *The Global Corruption Report (GCR)*, Transparency International, 2016.

¹⁸⁶ IOC. IOC Integrity Initiatives, Factsheet, 2015. Prieiga per internetą:

https://stillmed.olympic.org/Documents/Reference_documents/Factsheets/FactsheetIOC_Clean_Athletes_Integrity_Initiatives-english.pdf, (žiūrėta 2016 10 17).

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimas „Manipuliacijos sporto varžybomis: paplitimas ir prevencija Lietuvos futbole“ buvo atliktas 2016 metų rugsėjo 5 – lapkričio 13 dienomis. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą Lietuvos futbole bei futbolininkų nuomonę apie manipuliacijų sporto varžybomis priežastis ir prevencijos galimybes. Tyrimė dalyvavo Lietuvos futbolo A lygoje bei 1 lygoje rungtyniaujantys futbolininkai. Tyrimo metodas – kiekybinis anketinės apklausos metodas. Klausimai sukurti pačio autoriaus, atsižvelgiant į jau atliktus, panašaus pobūdžio tyrimus¹⁸⁷. Tiriamųjų amžius nebuvo ribojamas. Tyrimo metu buvo išsiųsta buvo ~ 300 anketų, atsakymai gauti iš 108 respondentų.

Klausimynui sukurti ir anketoms išsiųsti buvo pasitelkta internetinės apklausos platforma – apklausa.lt. Toks „priėjimo“ prie respondentų metodas buvo pasirinktas neatsitiktinai. Pasirinkimą lėmė keli veiksniai. Visų pirma, respondentams pateikus fizines (popierines) anketas nebūtų užtikrinamas jų anonimiškumas ir konfidencialumas, nes anketas reikėtų perduoti treneriui ar kitam oficialiam klubo atstovui. Anketų grąžinimo kelias būtų toks pats, o atsižvelgiant į klausimų pobūdį, būtų buvę sunku tikėtis šimtaprocentinio respondentų sąžiningumo (šimtaprocentinio sąžiningumo būtų naivu tikėtis taikant bet kokį metodą). Buvo svarstoma tam tikrus klausimus kurti su apsauga¹⁸⁸, siekiant užtikrinti futbolininkų anonimiškumą, tačiau autoriaus nuomone, toks apsaugos tam tikruose klausimuose taikymas būtų įnešęs papildomas painiavos ir neaiškumo respondentų tarpe – atsirastų tikimybė, jog klausimas būtų nesuprastas. Tad internetinė apklausa garantavo futbolininkų anonimiškumą ir konfidencialumą. Tiesa, darant prielaidą, kad daugumai respondentų nėra tekę susidurti su tokiomis apklausos formomis, yra tikimybė, kad dalis respondentų nesuprato, kad jų atsakymai anonimiški. Kitas veiksnys, lėmęs internetinės apklausos platformos pasirinkimą – tyrimo autorius yra buvęs profesionalus futbolininkas (patirtis aukščiausioje Lietuvos futbolo A lygoje – 7 metai, 1 lygoje – 1 metai), todėl pats asmeniškai pažįsta daugelį Lietuvoje rungtyniaujančių futbolininkų, ko pasekoje pats galėjo su respondentais susisiekti. Ne mažiau svarbus argumentas yra ir tai, kad geografiškai respondentai yra pasiskirstę visoje Lietuvoje, tad pats anketų išdalijimas ir surinkimas būtų keblus, be to, užimtų daugiau laiko.

Anketoms išsiųsti buvo pasirinktas socialinis tinklas „Facebook“. Jis taip pat pasirinktas neatsitiktinai. Šio socialinio tinklo populiarumas leido tyrimo autoriui pasiekti didžiąją dalį Lietuvoje rungtyniaujančių futbolininkų. Vien autoriaus „Facebook“ draugų tarpe pavyko suskaičiuoti 78

¹⁸⁷ Pvz. Transparency International Lietuvos skyriaus tyrimas „Nesąžiningi susitarimai sporte“ arba FIFPro kartu su Europos Komisija ir UEFA organizuota švietimo ir prevencijos programa pavadinimu „Nefiksuok!“ (angl. Don't fix it, Player's Questionnaire).

¹⁸⁸ Naudoti vadinamąją „atsitiktinio atsakymo“ (angl. random response) techniką. Plačiau apie šią techniką: Pitsch W. The extent of match fixing in German Soccer, 2011. Prieiga per internetą: http://www.playthegame.org/fileadmin/image/PTG2011/Presentation/werner_pitsch_extension_of_matchfixing.pdf, (žiūrėta 2016 10 15).

potencialius respondentus, t.y. tuos futbolininkus, kurie tyrimo metu rungtyniavo Lietuvos futbolo A lygoje arba 1 lygoje. Tad pirmu etapu anketos buvo siunčiamos būtent jiems. Kadangi yra futbolininkų, kurių tyrimo autorius asmeniškai nepažįsta, todėl antrame etape buvo prašoma asmeniškai labai gerai pažįstamų draugų pagalbos, kad jie persiųstų nuorodas į anketą kitiems futbolininkams. Kadangi 1 lygoje pasitaikė ir tokių komandų, kur nepavyko rasti nė vieno asmeniškai pažįstamo futbolininko, buvo bandomas ir mažiausiai efektyvus būdas: siųsti anketas taip pat asmeniškai, tačiau problema yra ta, kad tokių žinučių (kai siunčiama asmeniui, kurio nėra socialinio tinklo draugų tarpe) atidarymo ir perskaitymo tikimybė yra labai maža. Vis dėlto, tokiu būdu buvo surinkta apie 10 proc. visų atsakymų (sprendžiama iš futbolininkų atsakymų į asmenines žinutes).

Visiems respondentams anketos buvo siunčiamos tik asmeniškai – anketos nuoroda su prašymu atlikti šią apklausą. Išimtis buvo tuomet, kai keli futbolininkai šia anketos nuoroda pasidalijo (tyrimo autoriaus prašymu) savo komandos privačiose „Facebook“ sukurtose grupėse.

Nors pirmasis klausimyno variantas buvo sukurtas 2016 m. rugsėjo 5 d., faktiškai tyrimas prasidėjo rugsėjo 25 d. kai buvo išsiųstos pirmosios anketos. Rugsėjo 30 dieną respondentų atsakymų skaičius pasiekė 80, spalio 1 d. – 98 atsakymus, spalio 18 dieną – 107 atsakymus. Paskutinis respondento atsakymas į anketos klausimus buvo gautas spalio 24 dieną. Apklausos nuoroda deaktyvuota lapkričio 13 dieną.

Nors respondentų atsakymai buvo surinkti sąlyginai labai greitai, tačiau autoriui teko savaitę užsiimti agitacija ir raginimais, nes po pirmojo anketų išsiuntimo praėjus dviems dienoms buvo sulaukta tik 25 atsakymų. Papildomai perklausinėjami ir raginami užpildyti anketą buvo tik asmeniškai pažįstami futbolininkai, kurie buvo žinoma, kad tikrai gali užpildyti anketą, tačiau įmanoma, kad pamiršo ar tiesiog dėl užimtumo nespėjo to padaryti.

Klausimyno sudarymo principai

Klausimyną sudaro 16 klausimų. Pagrindinis apklausos tikslas buvo išsiaiškinti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą Lietuvos futbole, taip pat respondentų žinias apie šį reiškinį, kokia yra jų nuomonė apie šią problemą bei galimas prevencijos galimybės.

Šiam tikslui pasiekti klausimynas buvo sudarytas pritaikant žinių, nuomonės ir praktikos (patirties) modelį¹⁸⁹, t.y. informaciją siekiama surinkti apie tai kas yra žinoma, kuo tikima ir kas buvo padaryta asmeninėje patirtyje, siejant tai su atitinkama tema – šiuo atveju manipuliacijomis sporto varžybomis.

Galima teigti, kad klausimai yra 4 tipų: metadata, žinojimo, nuomonės ir praktikos.

¹⁸⁹ The World Health Organisation. A Guide to Developing Knowledge Attitude and Practise Surveys, 2008. Prieiga per internetą: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43790/1/9789241596176_eng.pdf, (žiūrėta 2016 10 28).

3. TYRIMO REZULTATAI

Visų pirma, verta būtų paminėti, kad bet kurio tyrimo (apklausos) rezultatai turėtų būti vertinami su tam tikru atsargumo laipsniu, nepriimant gautos informacijos kaip visiškai tikslios ir realybę atspindinčios, ypač jeigu jų pagrindu yra planuojamos ir įgyvendinamos tam tikros programos.¹⁹⁰

Šie aspektai turi dar didesnę reikšmę tyrimuose, kurių tema susijusi su nusikalstamomis veikomis, o apklausos respondentai galimai yra išitraukę į tokią veiklą, tad logiška būtų tikėtis tam tikros dalies nesąžiningų atsakymų¹⁹¹. Tačiau toks fenomenas yra gerai žinomas ir įprastas kiekybiniuose tyrimuose.

Nepaisant to, kad apklausos rezultatai turėtų būti traktuojami ir vertinami su tam tikra atsarga bei remiantis kitais informacijos šaltiniais, jie gali būti naudingi rengiant mokymo ir švietimo programas, pranešimus apie manipuliacijų sporto varžybomis reiškinių, veikimo principus, prevencijos galimybes ir pan.

Vertinant atlikto tyrimo rezultatus, respondentų amžius yra gana svarbus indikatorius. Siekdami išsiaiškinti veiksnius, sąlygojančius deviacinį elgesį, mokslininkai labai dažnai tyrinėja ryšį tarp amžiaus ir ekonominių nusikaltimų.

Autoriaus atliktame tyrime (1 pav.) didžiausią dalį respondentų, t.y. 35,2 proc. (38) sudarė 18-22 metų futbolininkai, šiek tiek mažiau, 31,5 proc. (34) 27-30 metų futbolininkai, toliau seka 23-26 metų amžiaus respondentai – 25 proc. (27), o mažiausiai respondentų buvo 17 metų ir jaunesni, taip pat 31 metų ir vyresni, atitinkamai 1,9 proc. (2) ir 6,5 proc. (7).

Tam, kad patvirtintų arba paneigtų hipotezę, kad fiksuoti mačus labiau renkasi jauni futbolininkai, D. Hillas išsiaiškino, kad žaidėjai, iki pirmojo fiksuoto mačo vidutiniškai yra pražaidę 7,39 metus, o vidutinis žaidėjo amžius, kai jis pradėjo fiksuoti mačus yra 26,8 m. Tad atsižvelgiant į D. Hillo tyrimo rezultatus galima teigti, kad fiksuoti mačus žaidėjai pradeda tada, kai jų karjeros trajektorija krenta žemyn.

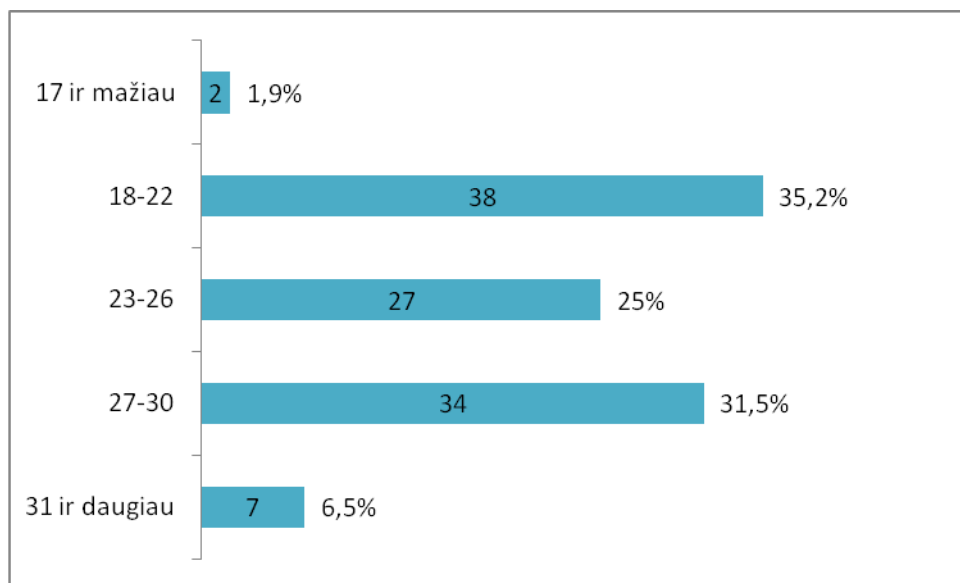
Autoriaus atliktame tyrime taip pat buvo nustatytas ryšys tarp futbolininkų amžiaus ir įtarimo/žinojimo, jog dalyvavo varžybose, dėl kurių eigos ar baigties buvo sutarta, t.y. kuo futbolininko amžius jaunesnis, tuo tikimybė, kad jis dalyvavo varžybose, dėl kurių eigos ar baigties yra sutarta, mažesnė. Iš 39 respondentų, kurie yra 22 metų ir jaunesni, tik 7 yra dalyvavę tokiose varžybose. Tuo tarpu 23-26 m. amžiaus grupės respondentų atsakymai pasiskirstė taip: 15 atsakė teigiamai ir 12 – neigiamai. Respondentai, kurių amžius 27-30 m. dar labiau išryškino šią tendenciją:

¹⁹⁰ Launlala A. How much can KAP survey tell us about people's knowledge, attitudes and practice? Some observations from medical anthropology research on malaria in pregnancy in Malawi, *Anthropology Matters*, Vol. 17, No. 2 (209), 2016, p. 2. Prieiga per internetą: http://www.anthropologymatters.com/index.php/anth_matters, (žiūrėta 2016 10 28).

¹⁹¹ Cantor D., Lynch J. Self-Report Surveys as Measures of Crime and Criminal Victimization, *Criminal Justice*, 2000, Vol. 4. Prieiga per internetą: https://www.ncjrs.gov/criminal_justice2000/vol_4/04c.pdf, (žiūrėta 2016 10 29).

19 atsakė taip, o 15 – ne. Tiesa, vyriausia amžiaus kategorija (31 ir daugiau) paneigė šią tradiciją, tačiau respondentų imtis per maža (7), kad iš šios grupės būtų galima daryti išvadas.

Kadangi autoriaus atliktame tyrime tiesiogiai nebuvo klausiama, ar respondentai patys manipuliavo varžybomis, todėl negalime šių rezultatų kategoriškai sutapatinti su D. Hillo ar kitų autorių tyrimais, kurie nustatinėjo ryšį tarp amžiaus ir pačio manipuliavimo akto. Vis dėlto bendra tendencija yra aiški: manipuluoti varžybomis renkasi ir automatiškai tokiose varžybose dažniau rungtyniauja turintys didesnę patirtį žaidėjai, taip pat tokie žaidėjai, kurių karjeros artėja prie pabaigos. Tuo tarpu jaunesni žaidėjai gali rizikuoti visa savo ateitimi ir karjera, jeigu ryžtųsi dalyvauti manipuliacijose. Be to, kadangi įprasta, kad rungtynes fiksuoja 3-5 žaidėjai, tai labai mažai tikėtina, kad manipuliacijų iniciatoriai patikėtų šią rolę jaunam, pasitikėjimo neužsitarnavusiam futbolininkui.

1 pav. Tavo amžius?

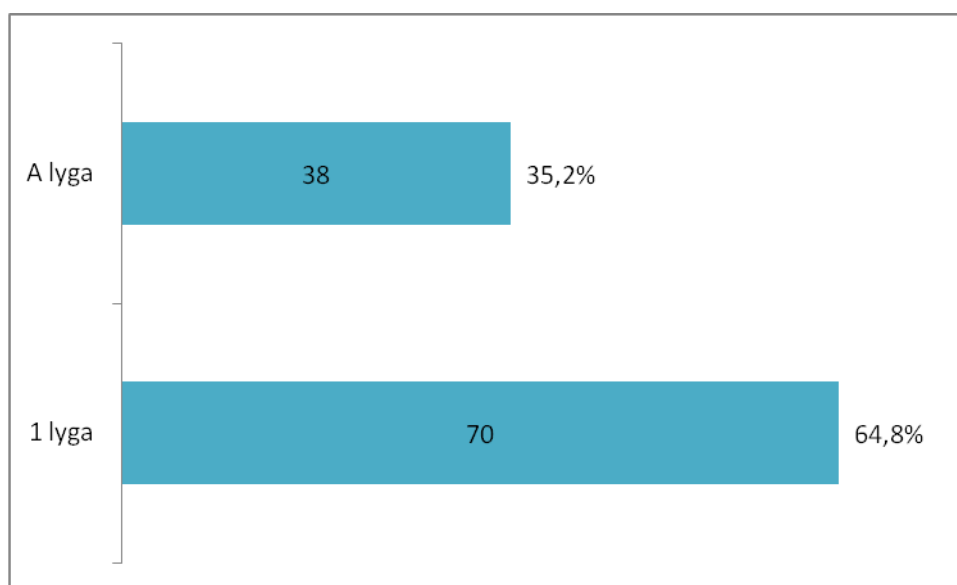
Tyrime buvo apklausiami dviejų aukščiausių Lietuvos futbolo lygų, t.y. A lygos ir 1 lygos futbolininkai (2 pav.). Apklausoje dalyvavo 38 A lygoje rungtyniaujantys futbolininkai (35,2 proc.) ir 70 pirmoje lygoje rungtyniaujančių futbolininkų (64,8 proc.). Šios lygos buvo pasirinktos neatsitiktinai. Galbūt būtų užtekę pasirinkti tik A lygą, tačiau autoriaus nuomone, 1 lyga Lietuvoje yra palankiausia terpė manipuliacijų vyksmui. Visų pirma todėl, kad ji susilaukia mažiau dėmesio, varžybos dažniausiai nėra filmuojamos, žiūrovų skaičius neretai artimas nuliui, be to, aukštos pozicijos turnyrinėje lentelėje nesuteikia tokio prestižo kaip buvimas A lygos turnyrinės lentelės viršūnėje. Literatūroje taip pat nurodoma, kad dažniausiai manipuliacijos pasireiškia žemesnėse futbolo lygose, kurios yra mažiau kontroliuojamos, nes užima mažesnę svarbą bendroje futbolo piramidėje¹⁹². Galiausiai, žaidėjų meistriskumo lygis paprastai yra žemesnis, tad logiška, kad ir karjeros perspektyvos

¹⁹² Carpenter K. Match-fixing: The biggest threat to sport in the 21st century? *International Sports Review*, Vol. 2(1), 2012, p. 13-24.

yra ne tokios ryškios. Be to, gaunamas atlyginimas, atsižvelgiant į pragyvenimo lygį, daugumos futbolininkų atveju yra nepakankamas tam, kad būtų galima pragyventi vien iš sportinės veiklos, todėl dauguma jų turi papildomus pajamų šaltinius, neretai futbolą laikydami tik kaip priemonę „prisidurti“ prie atlyginimo.

Vis dėlto yra siūloma lažintis už Lietuvos 1 lygos rungtynių rezultatus ar įvykius tiek Azijos, tiek kitose užsienio lažybų rinkose, t.y. ten, kur užfiksuoti nereguliarų ir įtartina statymą yra labai sunkus uždavinys.

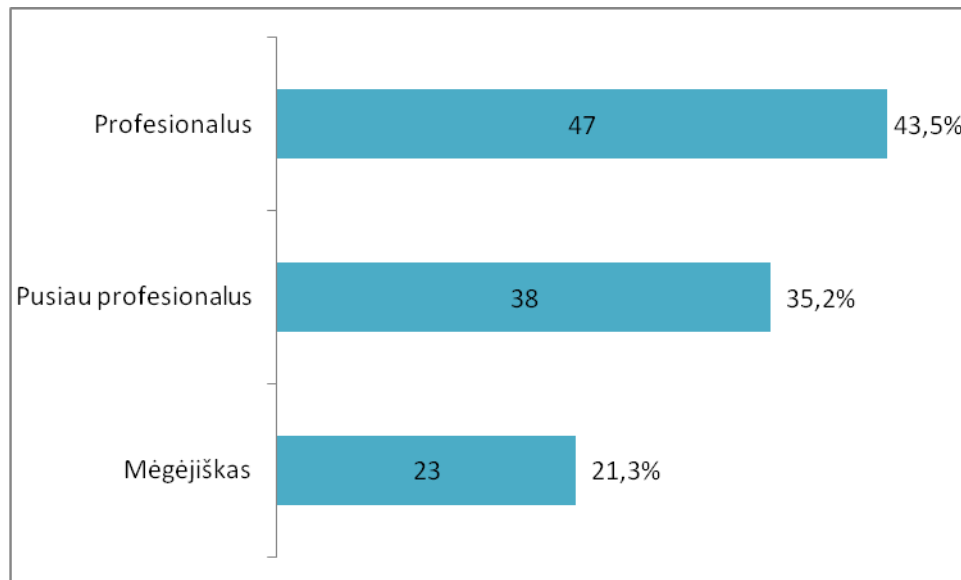
Tuo tarpu visos A lygos rungtynės yra filmuojamos, žiūrovų skaičius ir susidomėjimas didesnis. Paprastai šioje lygoje rungtyniaujantiems futbolininkams tai yra vienintelis pragyvenimo šaltinis, motyvacija siekti pergalių (konkrečių ar sezoninių) taip pat didesnė. Kita vertus, jeigu šioje lygoje rungtyniaujantis futbolininkas negauna atlyginimo ar jis vėluoja (Lietuvos atveju vėluoti gali nuolatos, po mėnesį, du ar daugiau), nebeturi jokio kito pragyvenimo šaltinio, tad ar tai negalėtų būti akstinas varžybų manipuliavimui?

2 pav. Kuriame lygmenyje šiuo metu žaidi?

Paprastai yra skiriamas profesionalus arba mėgėjiškas sportas, tačiau autorius savo apklausoje panaudojo ir trečią alternatyvą – „pusiau profesionalus“. Toks tarpinis variantas buvo pasirinktas atsižvelgiant į dabartinę Lietuvos futbolo padėtį, kai yra įprasta, kad futbolininkas gauna atlygį ir iš futbolo, ir iš kitos veiklos, kuria užsiima laisvu nuo futbolo metu. Tad tokį žaidėją vargu ar būtų galima pavadinti profesionalu, tačiau mėgėju greičiausiai lygiai taip pat ne, ko pasekoje, kaip vienas iš atsakymo į klausimą variantų, buvo pasirinktas pusiau profesionalaus futbolininko statusas. Apklausos rezultatai atskleidė (3 pav.), kad tokių futbolininkų yra net 35,2 proc. (38). Tuo tarpu profesionalais save laikančių futbolininkų yra 43,5 proc. (47), o mėgėjų 21,3 proc. (23). Profesionalių futbolininkų skaičius (47) lenkia A lygoje rungtyniaujančių futbolininkų skaičių (38), tad galima daryti išvadą, kad ir 1

lygoje rungtyniauja futbolininkai, kurių vienintelis pragyvenimo šaltinis yra sportinė veikla. Tyrimai, atlikti užsienyje, taip pat atskleidžia, kad manipuliacijos sporto varžybomis būdingos tiek profesionaliajam, tiek mėgėjiškam sportui¹⁹³. Turint tai omenyje, abejonių kelia minėtas Lietuvos įstatymų leidėjo Baudžiamojo kodekso 182¹ str. pasirinkimas kriminalizuoti manipuliacijas, vykstančias *profesionaliajame* sporte. Analizuojant manipuliacijų sporto varžybomis atvejus tarptautiniu mastu, gana dažnai šis reiškinys pasireiškia žemesnėse futbolo lygose, pvz. anksčiau aprašytas Ante Sapinos atvejis Vokietijoje¹⁹⁴.

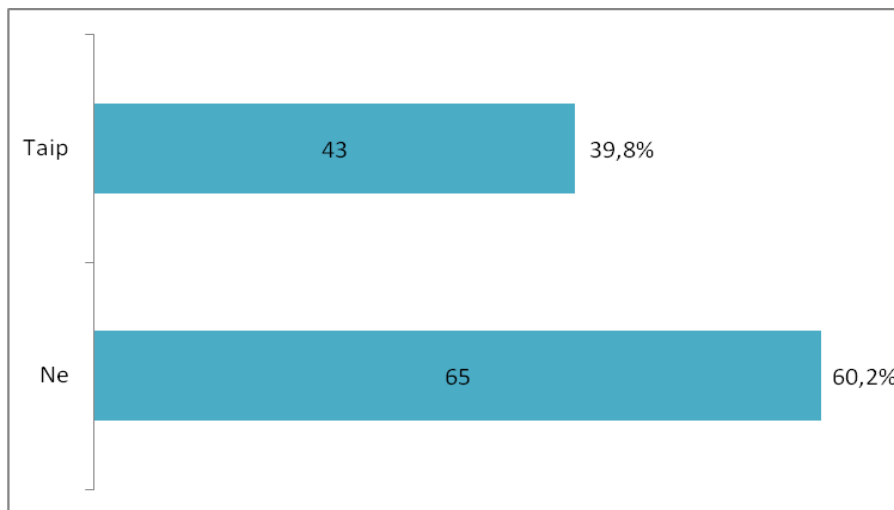

3 pav. Koks Tavo, kaip žaidėjo, statusas?

Į klausimą “Ar esi dalyvavęs varžybose, dėl kurių eigos ar baigties įtarei/žinojai, jog yra sutarta?” (4 pav.) respondentai atsakė taip: 43 arba 39,8 proc. atsakė, jog taip ir 65 arba 60,2 proc. atsakė, jog ne. Autoriaus nuomone, toks žaidėjų pasirinkimas galėtų atspindėti realybę, tiesa, jį (pasirinkimą) greičiausiai reikėtų sieti su respondentų amžiumi bei laiko tarpsniu, kurį jie praleido žaisdami vienoje ar kitoje lygoje, t.y. daug labiau tikėtina, kad žaidėjas, kuris yra sąlyginai jaunas (pvz. 22 metų amžiaus ar jaunesnis), bus nedalyvavęs tokiose (sutartose) rungtynėse, nes paprasčiausiai statistinė tikimybė yra daug mažesnė. Kai tuo tarpu patyręs veteranas (pvz. 28 m. ar vyresnis) per savo karjerą greičiausiai yra pakeitęs ne vieną Lietuvos klubą, tad natūralu, kad tikimybė, jog jis galėjo dalyvauti bent vieneriose sutartose rungtynėse yra daug didesnė.

¹⁹³ KEA European Affairs. *Match-fixing in sport: a mapping of criminal law provisions in EU 27*, 2012.

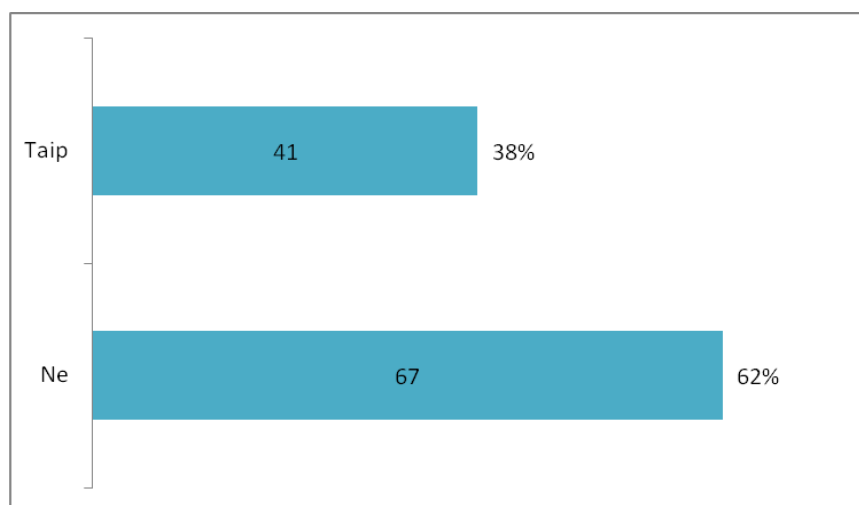
¹⁹⁴ Haberfeld M. R., Sheehan D. *Match-Fixing in International Sports, Existing Proceses, Law Enforcement, and Prevention Strategies*, Springer, 2013.

4 pav. Ar esi dalyvavęs varžybose, dėl kurių eigos ar baigties įtarei/žinojai, jog yra sutarta?

Į klausimą “Ar per visą futbolininko karjerą esi sulaukęs pasiūlymo dalyvauti susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties?” (5 pav.) respondentų atsakymai pasiskirstė taip: 41 arba 38 proc. atsakė, kad yra sulaukę pasiūlymo, 67 arba 62 proc. atsakė, kad ne. Autoriaus nuomone, tai, kad asmeniškai pasiūlymo yra sulaukę 38 proc. apklausoje dalyvavusių futbolininkų patvirtina, kad šis reiškinys Lietuvoje yra įsišaknijęs. Galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje manipuliacijas organizuoja ne nusikalstamos grupuotės (kaip įprasta Azijoje), o tai labiau yra pavienės iniciatyvos, kurių pagrindinis tikslas yra finansinė nauda.

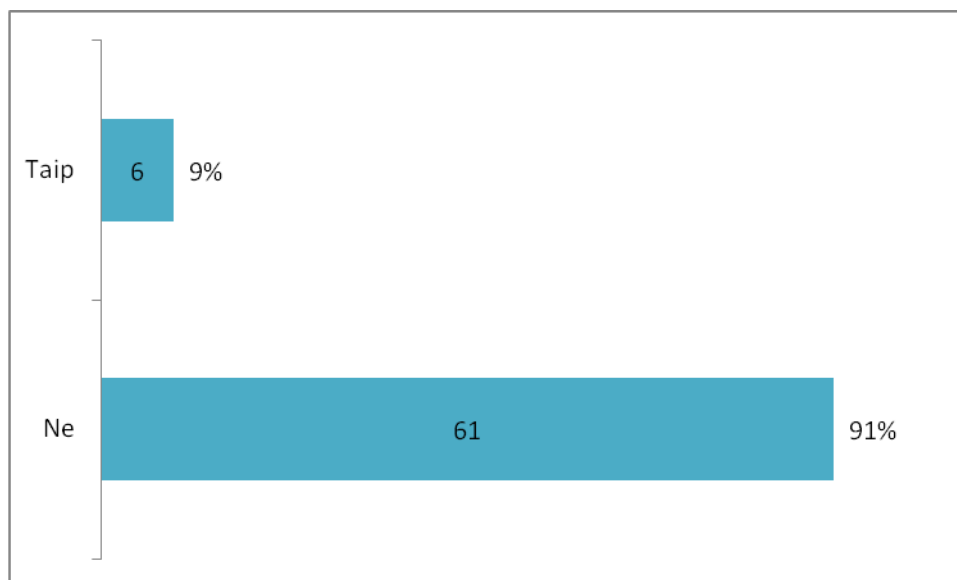
Vertinant kokio amžiaus žaidėjai dažniausiai sulaukia pasiūlymų dalyvauti manipuliacijose buvo nustatyta, kad iš 40 futbolininkų, kurių amžiaus 22 m. ir jaunesnis, tik 8 per visą futbolininko karjerą yra sulaukę pasiūlymo dalyvauti manipuliacijose. Tuo tarpu 23-26 m. amžiaus grupėje iš 27 respondentų teigiamai į šį klausimą atsakė 12, o 27-30 m. amžiaus grupėje – lygiai pusė (17) visų respondentų. 31 m. ir vyresnių futbolininkų grupėje 4 iš 7 nurodė, kad yra sulaukę pasiūlymo dalyvauti manipuliacijose.

5 pav. Ar per visą futbolininko karjerą esi sulaukęs pasiūlymo dalyvauti susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties?

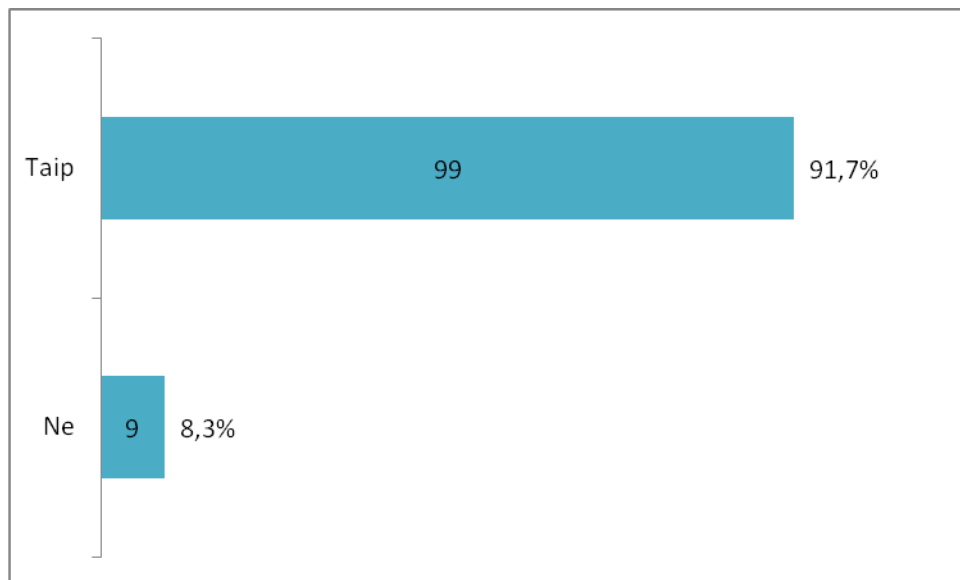
Sekantis klausimas keliamas iš ankstesniojo, t.y. ar futbolininkas kažkam pranešė apie šį pasiūlymą tuo atveju jeigu jo sulaukė (6 pav.). Į klausimą iš viso atsakė 67 respondentai. Iš jų 9 proc. (6) atsakė teigiamai, o 91 proc. (61) – neigiamai. Atsižvelgiant į šį skaičių (61) ir į tai, kad pasiūlymo iš viso yra sulaukęs 41 futbolininkas, galima daryti išvadą, kad dalis tų, kurie pasirinko neigiamą atsakymą, tai padarė ne todėl, kad niekam nepranešė apie tokį pasiūlymą, o todėl, kad prieš tai buvusiam klausime atsakė „Ne“. Kadangi pasiūlymo yra sulaukęs 41 futbolininkas, o 6 apie tai pranešė, galima spėti, kad atsakymą „Ne“ pasirinko 35 respondentai.

Kaip jau minėta teorinėje teisinio reglamentavimo dalyje, tam, kad žaidėjas būtų skatinamas pranešti apie galimai įvykusį manipuliavimo atvejį, Lietuvos futbolo federacija ar bet kokia kita atsakinga institucija turėtų užtikrinti informatoriaus anonimiškumą bei konfidencialumą, o svarbiausia – tai turėtų būti pagrindžiama, t.y. nurodoma, koku būdu tai bus įgyvendinta.

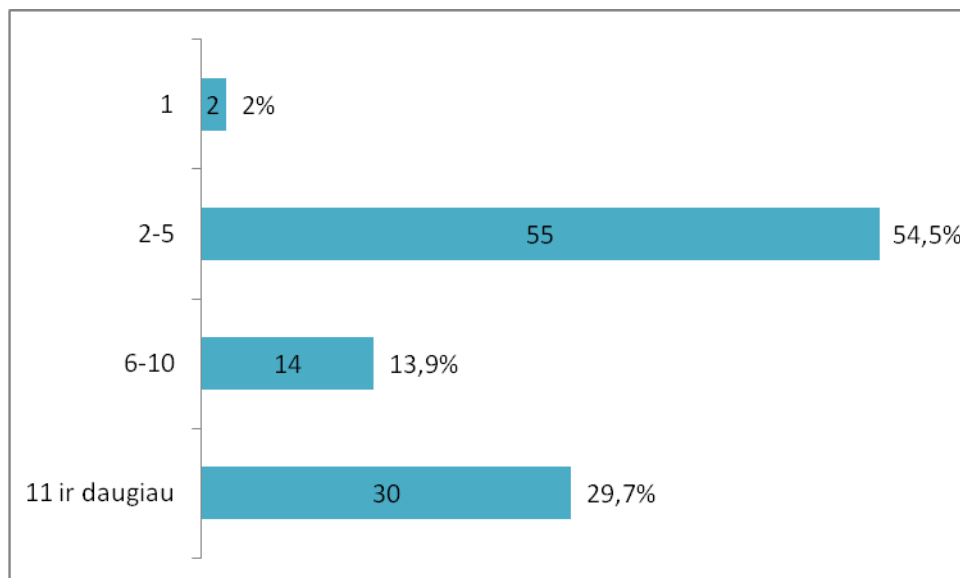
6 pav. Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, ar kažkam pranešei apie šį pasiūlymą?

Net 91,7 proc. (99) respondentų atsakė, jog per visą futbolininko karjerą yra turėję bent menkiausio pagrindo manyti, kad kažkurios rungtynės Lietuvos futbolo A lygoje arba 1 lygoje yra sutartos (7 pav.). Ir tik 8,3 proc. (9) respondentų atsakė, jog tokio pagrindo nebuvo. Iš esmės tai būtų galima laikyti vienu pagrindinių indikatorių, rodančių susitarimų dėl varžybų eigos ar baigties Lietuvos futbole paplitimą, nes, ko gero, niekas kitas už pačius futbolininkus geriau nežino savo šalies futbolo virtuvės, tuo pačiu gerai suprasdami patį žaidimą ir prieš jo logiką vykstančius veiksmus ar įvykius, tiek pačioje aikštelėje rungtynių metu, tiek ir už jos ribų. Autoriaus nuomone, net ir nežinant vidinės (viešai neprieinamos) informacijos, stebint profesionalo akimi, nėra sunku įtarti rungtynes, kuriose galimai buvo manipuluojama, tad realiausia, kad būtent futbolininkų nuomonė ir turėtų atspindėti tikrąjį šio reiškinio mastą Lietuvoje.

7 pav. Ar per visą futbolininko karjerą turėjai bent menkiausio pagrindo manyti, kad kažkurios rungtynės Lietuvos futbolo A lygoje arba 1 lygoje buvo sutartos?

Daugiau nei pusė respondentų (54,5 proc.) nurodė, kad jų manymu, rungtynių eiga ar baigtis buvo sutarta 2-5 kartus, 13,9 proc. (14) – 6-10 kartų, 29,7 proc. (30) – 11 ir daugiau kartų ir tik 2 proc. (2) – 1 kartą (8 pav.). Iš viso į šį klausimą atsakė 101 respondentas. Galima teigti, kad vieni futbolininkai apskritai neturėjo įtarimų, kad kažkurios rungtynės buvo sutartos, o tie kurie turėjo, tai gana daug kartų. Net 30 futbolininkų nurodė, kad jų manymu rungtynės buvo sutartos daugiau nei 11 kartų, o atsižvelgiant į tai, kad tai nebūtinai yra tos pačios rungtynės – skaičiai atrodo gana išraiškingi.

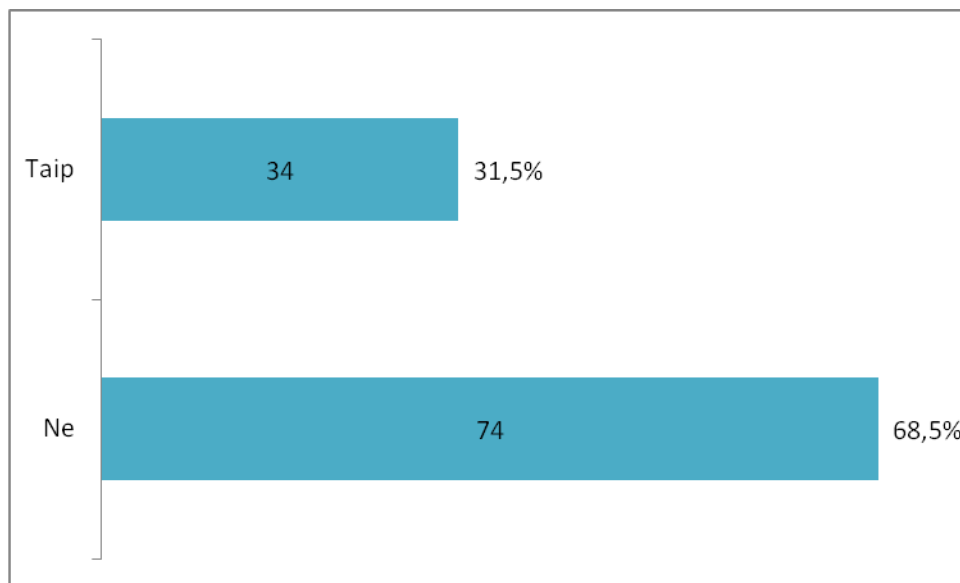
8 pav. Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, kiek kartų, Tavo manymu, rungtynių eiga ar baigtis buvo sutarta?

Vidinės informacijos (arba viešai neprieinamos informacijos) panaudojimas yra plačiai paplitęs manipuliacijų sporto varžybų reiškinyje ir apsiriboja ne tik esamais futbolininkais, bet ir tais, kurie jau

yra baigę savo profesionalias karjeras. Yra diskutuojama ar vidinę informaciją būtų galima laikyti tam tikra manipuliacijų sporto varžybomis forma.

Vidinė informacija galima laikyti: 1) traumas (ypač tas, apie kurias dar niekas nežino); 2) žaidėjų pasirinkimą rungtynėms (ypač startinė sudėtis); 3) žaidėjų transferus (išvykusius/atvykusius futbolininkus); 4) finansines problemas (pvz. nemokamus atlyginimus); 5) motyvacijos stoką (pvz. klubas nesusiekinėja taurės rungtynių, nes čempionato rungtynės jiems atrodo svarbesnės); 6) bet kokią asmeninę situaciją (pvz. treniruotės metu tarp futbolininkų kilusios muštynės)¹⁹⁵. Labai svarbu, kad futbolininkai suprastų, kokia vertinga vidinė informacija gali būti asmenims, siekiantiems pasipelninti iš lažybų rinkų. Deja, bet sportininkų šiuo klausimu nėra šviečiami.

Į klausimą ar per visą futbolininko karjerą yra pastebėję ar išgirdę, kaip yra nutekinama svarbi vidinė klubo informacija kažkam iš pašalinių asmenų (9 pav.), 31,5 proc. (34) respondentų atsakė teigiamai ir 68,5 proc. (74) – neigiamai (9 pav.). Sprendžiant iš to, kad 34 futbolininkai yra pastebėję ir išgirdę, kaip yra nutekinama svarbi vidinė klubo informacija, galima daryti prielaidą, kad „nutekintojai“ nelabai rūpinasi savo saugumu ir informaciją perduoda gana akivaizdžiai.

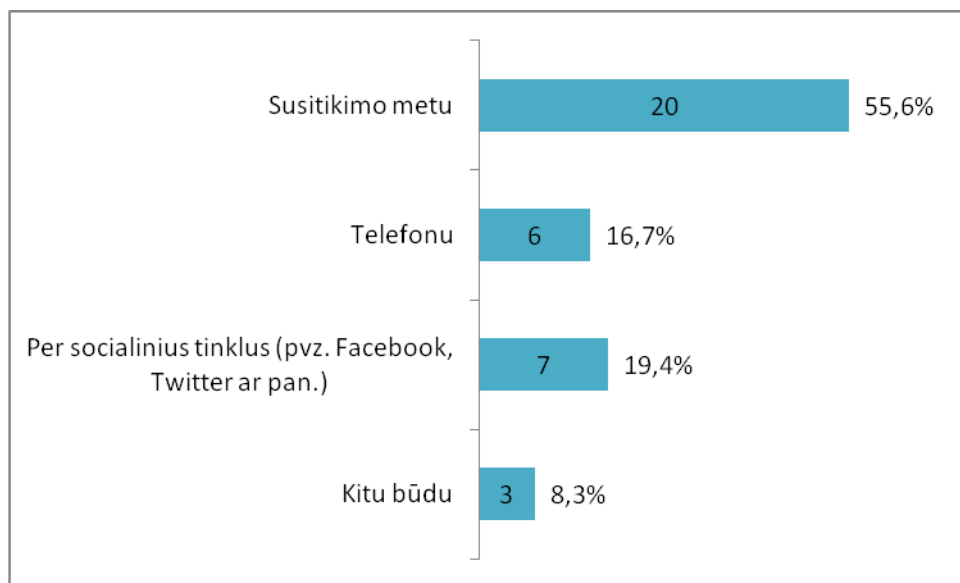
9 pav. Ar per visą futbolininko karjerą esi pastebėjęs ar išgirdęs, kaip yra nutekinama svarbi vidinė klubo informacija kažkam iš pašalinių asmenų?

Paklausti koku būdu vidinė informacija buvo nutekinta (atsakė 36 respondentai), 55,6 proc. (20) respondentų atsakė, kad susitikimo metu, 19,4 proc. (7) – per socialinius tinklus, 16,7 proc. (6) – telefonu ir 8,3 proc. (3) nurodė kitą būdą (10 pav.). Tarp jų yra tokie atsakymai: 1) „šalia girdint“; 2) „iš nežinomų asmenų“; 3) „rungtynių metu treneris (italas) skambinėjo telefonu ir kažkam sava kalba

¹⁹⁵ Transparency International. Tackling match fixing needs good governance, 2012. Prieiga per internetą: <http://blog.transparency.org/2012/09/24/tackling-match-fixing-needs-good-governance>, (žiūrėta 2011 11 09).

kažką kalbėjo... pralošėme labai daug, o aikštėje tuo metu žaidė maksimalus legionierių leistinas skaičius“.

Kiek pačiam autoriui žinoma, tai tokių atvejų kai užsienio investuotojai neva nori paremti vieną iš Lietuvos futbolo klubų, nors iš tiesų jų pagrindinis tikslas yra uždirbti iš manipuliacijų, yra ne vienas ir ne du. Perėmę komandų kontrolę jie įdarbina savo trenerį, įsigyja (nors dažniausiai tiesiog pasikviečia) naujų žaidėjų legionierių, kurie visi kartu sudaro palankią terpę rungtynių „pardavinėjimui“. Tokios komandos, dažniausiai dar net neprasidėjus čempionatui, pvz. pasiruošimo metu, išvyksta į užsienį sužaisti draugiškų rungtynių, kurių pagrindinis tikslas manipuliuoti jų eiga ar galutiniu rezultatu. Po kelių tokių „investuotojų“ bandymų, Lietuvos futbolo federacija ėmėsi nepritarti jų atėjimui, kai nustatė, kad jie yra didelės rizikos zonoje¹⁹⁶.

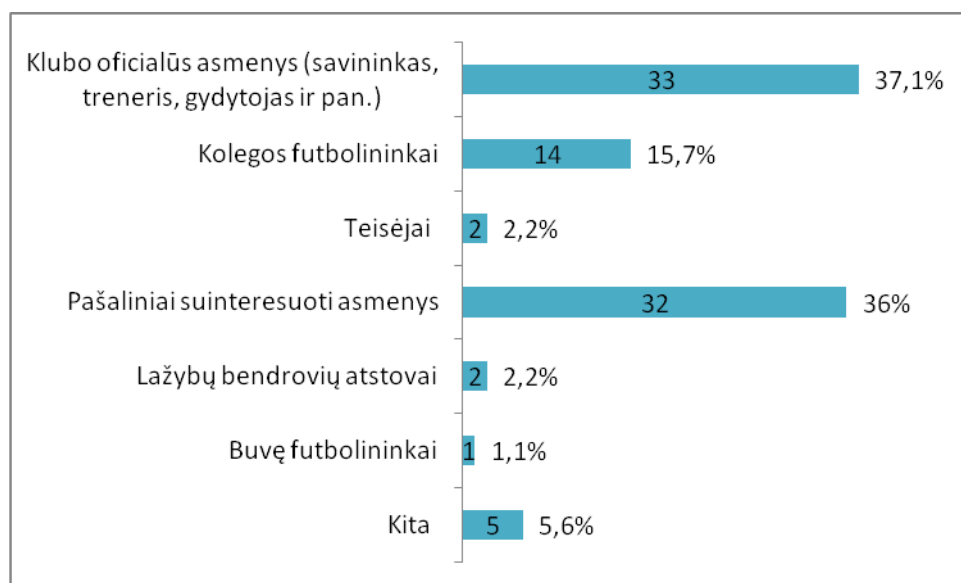

10 pav. Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, kaip šia informacija buvo pasidalinta?

Įvardindami pagrindinį sutartų rungtynių iniciatorių, 37,1 proc. (33) respondentų nurodė, kad tai yra klubo oficialūs asmenys (savininkas, treneris ir pan.), 36 proc. (32) respondentų teigia, kad tai buvo pašaliniai suinteresuoti asmenys ir 15,7 proc. (14) respondentų nurodė, kad tai buvo kolegos futbolininkai (11 pav.). Teisėjus, lažybų bendrovių atstovus, buvusius futbolininkus pasirinko viso 5,5 proc. (5) respondentų. Tiek pat respondentų (5) nurodė savo variantus, tokius kaip: 1) „Visi variantai“; 2) visi variantai, išskyrus klubo oficialius asmenis; 3) „varžovų žaidėjai“ (juos reikėtų priskirti prie kolegų futbolininkų, nes būtent tai ir buvo turima omenyje); 4) „Tai gali būti iš komandos nebūtinai visi futbolininkai, tai žinoti gali 4-5 futbolininkai, komandos vadovai ir treneris“; 5) „Žaidėjai ir klubo oficialūs asmenys“.

¹⁹⁶ Etaplius. Paslapingi investuotojai „Kruojos“ nevaldys, 2015. Prieiga per internetą: <http://etaplius.lt/paslapingi-investuotojai-kruojos-nevaldys/>, (žiūrėta 2016 11 15).

Tuo tarpu Transparency International Lietuvos skyriaus atlikto tyrimo „Nesąžiningi susitarimai sporte“ apklaustųjų sportininkų žiniomis įsitraukti į susitarimus dėl varžybų eigos ar baigties dažniausiai pasiūlo komandos draugai (28,4 proc.), buvę kolegos (24 proc.) ir klubų savininkai (18,4 proc.). Autoriaus nuomone, šiek tiek stebina, kad pačio atliktame tyrime, tarp galimų iniciatorių, buvę futbolininkai sudaro tik 1,1 proc., nes jie lyg ir galėtų būti pagrindinė tarpinė grandis tarp rungtyniaujančių futbolininkų, bei trečiųjų asmenų, kas yra įprasta praktika užsienio nelegaliose lažybose. Be to, jie (buvę futbolininkai) turėtų asmeniškai pažinoti daugelį Lietuvoje rungtyniaujančių futbolininkų bei pačią Lietuvos futbolo virtuvę iš vidaus, taip pat komandų lygį bei individualų žaidėjų meistriškumą. Galiausiai, atsakomybės už tokius veiksmus jausmas yra daug mažesnis, nes kaip minėta anksčiau, LFF Drausmės kodekso dalyvių sąraše, kuriems gali būti taikomos atitinkamos sankcijos, jų nėra, tad akstino organizuoti tokias veikas autoriaus nuomone, pakankamai. Tiesa, Transparency International nurodyti skaičiai apima ir krepšininkus, kurių apklausta buvo 259, kai tuo tarpu futbolininkų – 100. Sunku pasakyti, ar krepšininkų atsakymai į šį klausimą skyrėsi, ar tuo metu kai tyrimas buvo atliktas (2013), situacija Lietuvos futbole buvo kitokia.

11 pav. Jeigu rungtynės buvo sutartos, kas, Tavo nuomone, buvo pagrindinis to iniciatorius?

Paklausti, kodėl futbolininkai dalyvauja susitarimuose, respondentai dažniausiai nurodė finansines priežastis: laiku neišmokamą atlyginimą (26 proc. arba 84 respondentai), mažą atlyginimą (21,1 proc. arba 68 respondentai), norą užsidirbti papildomai ir prastą finansinę padėtį (16,7 proc. arba 54 respondentai). 13 proc. (42) apklaustųjų nurodė, kad tai lengvi pinigai ir mažai šansų būti sugautam (12 pav.).

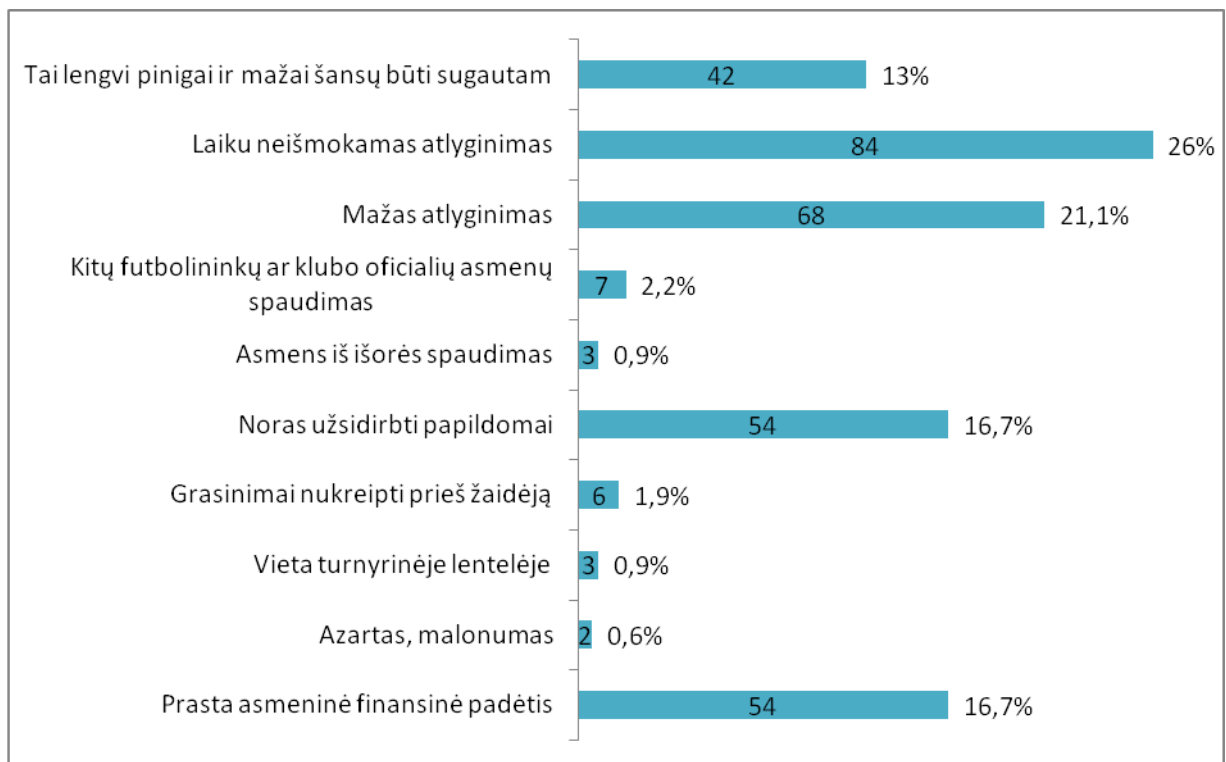
Transparency International tyrimas atskleidė tą pačią priežastį, t.y. norą užsidirbti papildomai (52 proc.), prastą asmeninę finansinę padėtį (16 proc.), laiku neišmokamus atlyginimus (13 proc.).

Galima teigti, kad apklaustų sportininkų nuomone, futbolininkus dalyvauti susitarimuose skatina praktiškai vien finansiniai motyvai.

FIFPro 2012 metais atliktas tyrimas¹⁹⁷ taip pat atskleidė, kokie pažeidžiami futbolininkai ir kiti oficialūs rungtynių asmenys yra lygose, kuriose klubai vengia arba vėluoja mokėti atlyginimus. Tad yra aiški koreliacija tarp mažo arba neišmokamo atlyginimo ir manipuliacijų sporto varžybomis paplitimo.

Anot D. Hillo, įprastai žaidėjai nėra verčiami įsitraukti į nelegalias lažybas¹⁹⁸. Mokslininkas atliko tyrimą ir išsiaiškino, kad dauguma futbolininkų fiksuoja mačus siekdami finansinės naudos.

Prievarta taip pat gali būti vienas veiksnių, skatinančių futbolininkus fiksuoti rungtynes, tačiau Lietuvoje tai nėra būdinga. Kaip parodė patirtis, organizuoto nusikalstamo pasaulio atstovų veiksmai gali privesti ir prie savižudybės: Pietų Korėjoje žaidėjas buvo rastas negyvas viešbučio kambaryje su paliktu atsisveikinimo raštelio, kurio nuorodos vedė į manipuliacijas sporto varžybomis¹⁹⁹.

12 pav. Kodėl, Tavo nuomone, futbolininkai dalyvauja susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties?

Paklausti, kokie yra pagrindiniai veiksniai, kurie atgraso dalyvauti susitarimuose dėl rungtynių eigos ar baigties, daugiausiai respondentų (25,8 proc. arba 81) nurodė, kad asmeninis sąžiningumas ir principingumas. 22,6 proc. (71) respondentų nurodė, kad nenori pavesti komandos draugų, 12,7 proc. (40) nenori pavesti komandos sirgalių, 12,4 proc. (39) bijo dėl tolimesnės karjeros, 10,2 proc. (32)

¹⁹⁷ FIFPro Services. FIFPro Black Book Eastern Europe, The problems professional footballers encounter: research, 2012.

¹⁹⁸ Hill D. *The fix: Soccer and organized crime*, Mclelland and Stewart, Kanada, 2010.

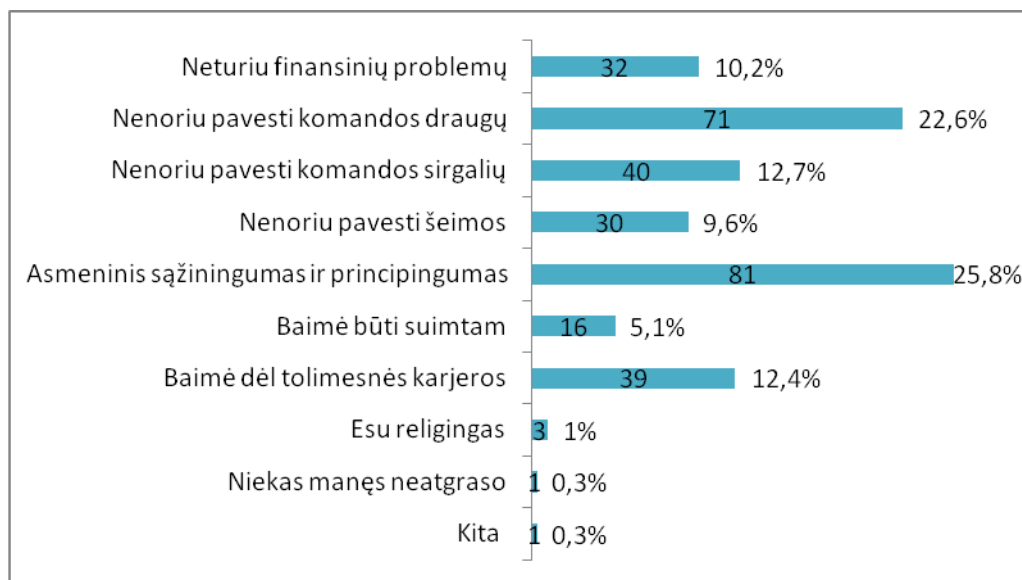
¹⁹⁹ BBC. Match-fixing South Korean footballers banned for life, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13807142>, (žiūrėta 2016 10 05).

neturi finansinių problemų, 9,6 proc. (30) nenori pavesti šeimos ir 5,1 proc. (16) bijo būti suimtais (13 pav.). Atsakymus „esu religingas“, „niekas manęs neatgraso“ ir „kita“ pasirinko 1,6 proc (arba 5 respondentai). Vienas iš respondentų nurodė, kad jam būtų gėda tai daryti.

Sprendžiant iš gautų rezultatų, galima konstatuoti, kad labiausiai įtakos atsisakyti šios nusikalstamos veikos turi etinės (moralinės) vertybės ir nuostatos. Nenoras pavesti savo komandos draugų, autoriaus nuomone, tiesiogiai priklauso nuo to, koks mikroklimatas tvyro komandoje, t.y. greičiausiai, kad jeigu komandos mikroklimatas yra prastas, tai ir pavesti komandos draugus nebūtų sunku. Su sirgaliais situacija galėtų būti panaši, nes kiekvienos komandos žaidėjų santykiai ir ryšys su jais yra skirtingas (yra komandų, kurios apskritai tikrų sirgalių, dar vadinamų „ultromis“, neturi).

32 futbolininkai atsakė, kad juos atgraso tai, jog jie neturi finansinių problemų, tad kyla klausimas, kaip jie elgtųsi jeigu finansinių problemų turėtų. Kaip žinoma, kiekvienos Lietuvoje rungtyniaujančios komandos biudžetas ženkliai skiriasi nuo kitų komandų. Sezono metu ta situacija neretai pakrypsta į blogąją ar gerąją pusę, priklausomai nuo to, kokie komandos rezultatai, ar ji užsitikrino vietą Europos turnyrų atrankoje, taip pat nuo rėmėjų ar savivaldybių dosnumo.

Baimė dėl tolimesnės karjeros (12,4 proc.) ir baimė būti suimtam (5,1 proc.) taip pat yra racionalūs veiksniai, kurie atgraso futbolininkus užsiimti šia nusikalstama veika. Kaip jau buvo minėta, tai ypač aktualu jauniems žaidėjams, kurie nėra įsitvirtinę komandoje, bijo, kad jų, kaip profesionalių futbolininkų, vardas gali būti suterštas ir tai sutrukdys ateityje siekti sportinių aukštumų.

13 pav. Kokie yra pagrindiniai veiksniai, kurie atgraso Tave manipuliuoti rungtynių eiga ar baigtimi?

Ekspertai įvairiose konferencijose ar susitikimuose pabrėžia manipuliacijų sporto varžybomis prevencijos svarbą ir vertę – tai yra svarbiausias veiksnys kovoje su šia stichija ir korupcija futbole²⁰⁰.

²⁰⁰ Haberfeld M. R., Sheehan D. *Match-Fixing in International Sports, Existing Proceses, Law Enforcement, and Prevention Strategies*, Springer, 2013.

Tyrimė savo nuomonę šiuo klausimu išreiškė ir futbolininkai (14 pav.). Anot jų, pagrindiniai aspektai, kurie padėtų užkirsti kelią manipuliavimui sporto varžybomis yra adekvatūs ir laiku mokami atlyginimai (29,8 proc.), sankcijų už tokius veiksmus sugriežtinimas (20,2 proc.), geras komandos mikroklimatas (13,8 proc.), motyvacijos padidinimas (13,5 proc.), žaidėjų informavimas apie galimas sankcijas už tokią veiklą (10,3 proc.), lošimų rinkos stebėjimas (9,3 proc.) ir mokymo programos potencialiems korupcijos dalyviams įsteigimas (2,6 proc.). Du respondentai nurodė tokius siūlymus: „Futbolo klubų finansinės padėties stebėjimas ir kontrolė, kuria turėtų užsiimti federacija“; „Suinteresuotų asmenų, kurie pelnosi iš lažybų, pašalinimas“. Mintis, kad reikėtų stebėti Lietuvos futbolo klubų finansinę padėtį atrodo patraukli, tačiau, kaip tai realiai įgyvendinti, nėra aišku. Autoriaus nuomone, reikėtų sugriežtinti klubų licencijavimo procesą ta prasme, kad klubai turėtų pagrįsti būsimo sezono „ant popieriaus“ deklaruojamas pajamas, kurių įprastai jie dar neturi. Galbūt Lietuvos futbolo federacijai vertėtų pamąstyti apie sistemą, kai futbolo klubai dar prieš sezono pradžią turi įnešti dalį savo deklaruojamo biudžeto į federacijos sąskaitą. Tokiu būdu būtų užtikrinamas futbolo klubų mokumas bei įsipareigojimų žaidėjams vykdymas. Pastaraisiais metais Lietuvos futbole matoma tendencija, kai klubai artėjant sezono pradžiai deklaruoja „surinkę“ vienokį ar kitokį biudžetą, nors realiai pinigų dar neturi, ko pasekoje sezono metu atsitinka ir taip, kad lėšos, kurias neva jie turėjo gauti, klubų sąskaitų taip ir nepasiekia. Todėl žaidėjai negauna atlyginimų arba apskritai yra atleidžiami, kas taip pat leidžia konstatuoti, jog sutartys, kurias pasirašo Lietuvoje rungtyniaujantys futbolininkai, neturi teisinės galios arba tiesiog nėra profesionalūs. Autoriaus nuomone, šis klausimas yra išskirtinai LFF prerogatyva.

Net 93 respondentai atsakė, kad geriausiai žaidėjai būtų apsaugomi, jeigu būtų adekvatūs ir laiku mokami atlyginimai – tai tik įrodo didžiulį futbolininkų jautrumą finansinei jų padėčiai. Sankcijų už tokius veiksmus sugriežtinimą, kaip vieną iš priemonių, pažymėjo 63 respondentai. Autoriaus nuomone, ši priemonė glaudžiai susijusi su žaidėjų informavimu apie galimas sankcijas už tokią (nesąžiningą) veiklą. Kitaip tariant, sankcijas galima sugriežtinti, tačiau kokia iš to nauda, jeigu futbolininkai apie jas nieko nežino? Vertinant esamą situaciją galima teigti, kad apie taikytinas sankcijas žaidėjai nėra informuojami, o patys greičiausiai tuo nesidomi. Kadangi pastaruosius kelis metus prieš čempionato pradžią kiekvienas futbolininkas pildo sąžiningo žaidimo deklaracijas, būtų galima tuo pasinaudoti ir įtraukti galimas sankcijas už manipuliacijas.

Motyvacijos padidinimą, kaip galimą atsakymo variantą, pasirinko 42 respondentai (13,5 proc.). Kovoje prieš šį negiamą reiškinių tai galėtų būti gana stiprus veiksnys. Viena vertus, motyvacija galėtų būti finansinė, pvz. premijos už laimėtas rungtynes, kurios skatintų kiekvienose rungtynėse siekti tik pergalių, taip sumažinant tikimybę, kad sportininkas norės sąmoningai pralaimėti ir pasipelnyti tokiu būdu. Kita vertus, motyvaciją reikėtų didinti jau čempionato metu, o ypač jo pabaigoje, nes neišvengiamai ateina tokia stadija, kai komandos, esančios turnyrinės lentelės gale, praranda

motyvaciją kovoti dėl pergalių, ko pasekoje kitų komandų gali būti skatinamos sąmoningai pralaiminėti rungtynes. Mokslinėje literatūroje yra minimi ir tokie atvejai, kai dvi komandos, nebeturinčios galimybių pakeisti savo turnyrinės lentelės padėties, susitaria sužaisti lygiosiomis ar kitu iš anksto sutartu rezultatu²⁰¹. Darbo autoriui yra žinoma ir tokių atvejų, kai dėl aukštų vietų turnyrinėje lentelėje kovojančios komandos siūlo pinigines premijas kitoms komandoms už tai, kad jie atimtų taškus (sužaistų lygiosiomis arba laimėtų) prieš komandą, su kuria jie tiesiogiai konkuruoja.

Lošimų rinkos stebėjimas ir kontrolė taip pat yra labai svarbi priemonė, siekiant aptikti ir užkirsti kelią sutartoms rungtynėms, tačiau praktiškai tai labai sudėtinga įgyvendinti dėl lažybų ir pačio sporto globalizacijos bei teisinio reglamentavimo skirtumų atskirose šalyse. Neabejojama, kad visi nelegalūs statymai yra atliekami užsienio lažybų rinkose (ypatingai Azijoje), kur statymų priežiūra yra minimali, o statymų sumos – milžiniškos, tad vien jau fiziškai apdoroti ir patikrinti visus statymus yra praktiškai neįmanoma.

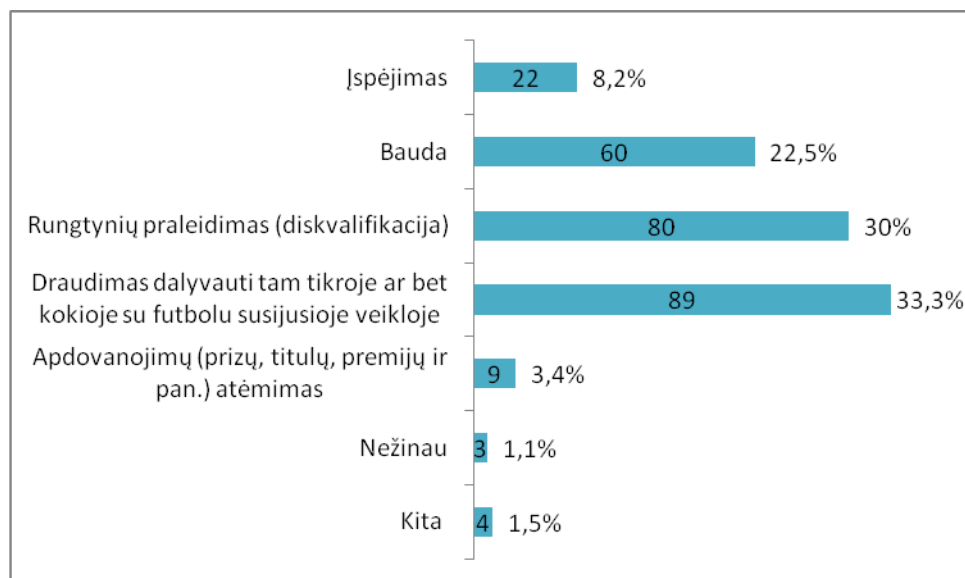
14 pav. Kaip, Tavo manymu, žaidėjai geriausiai galėtų būti apsaugomi nuo susitarimų futbole?

Kitu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar futbolininkai žino, kokios gali būti taikomos sankcijos žaidėjams, jeigu jų atžvilgiu yra įrodomas manipuliavimo varžybomis atvejis (15 pav.). 33,3 proc. (89) respondentai nurodė, kad draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje, 30 proc. (80) respondentų pažymėjo rungtynių praleidimą (diskvalifikaciją), 22,5 proc. (60) respondentų mano, kad galima sankcija yra bauda ir 8,2 proc. (22) respondentai nurodė, kad tai galėtų būti įspėjimas. Apdovanojimų atėmimas, kaip viena iš sankcijų, buvo nurodyta tik 3,4 proc. (9) respondentų, o 1,1 proc. (3) apskritai nežino kokios sankcijos gali būti taikomos. Įdomu yra tai, kad du respondentai įrašė, jog už tokius veiksmus gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Nors tokia

²⁰¹ Carpenter K., Match-fixing: The biggest threat to sport in the 21st century? *International Sports Review*, Vol. 2(1), 2012, p. 13-24.

sankcija kol kas ir negali būti taikoma, tačiau jau anksčiau buvo minėta, kad neseniai baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 182 1 straipsniu (įstatymo pakeitimas įsigalios nuo 2017 metų sausio 1 d.), nustatant, kad tas, kas neteisėtai paveikė sąžiningą profesionalių sporto varžybų eigą arba rezultatą, baudžiamas viešaisiais darbais arba bausia, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų. Tad galima spėti, kad respondentai, įvardinę baudžiamąją atsakomybę kaip vieną iš sankcijų, arba jau girdėjo/skaitė apie priimtus pakeitimus arba tiesiog spėjo, nors atsižvelgiant į tai, kad kol kas nebuvo nei vieno atvejo, kai futbolininkas būtų nubaustas tokia sankcija – tokiam spėjimui lyg ir nebūtų pagrindo. 2012 metais savo disertacijoje S. Zaksaitė²⁰² siūlė priimti anksčiau minėto baudžiamojo kodekso straipsnio pakeitimus (arba taikyti jau egzistuojančias sukčiavimo ar kyšininkavimo sudėtis), tad galima sakyti, kad siūlymo įgyvendinimas truko 4-5 metus.

Lietuvos futbolo federacijos Drausmės kodekso 44 straipsnio²⁰³ 4, 5, 6, 7 ir 8 punktuose numatytos tokio sankcijos: 1) pašalinimas iš varžybų; 2) perkėlimas į žemesnę lygą; 3) taškų atėmimas; 4) apdovanojimų (prizų, titulų, premijų ir pan.) atėmimas; 5) iki 12 (dvylikos) rungtynių praleidimas (diskvalifikacija); 6) draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje iki 6 (šešių) mėnesių. Įspėjimas yra viena iš LFF Drausmės kodekse įvardintų sankcijų, tačiau ne už manipuliavimą varžybomis, o už sportinius veiksmus futbolo aikštelėje (geltona kortelė). Piniginės baudos taikomos tais atvejais, kai manipuliavimo atvejai pasikartoja, tad iš visų galimų atsakymo variantų tik vieną (įspėjimas) galima priskirti prie tų sankcijų, kurios nėra taikomos manipuliavimo atveju.

15 pav. Ar žinai, kokios gali būti taikomos sankcijos žaidėjui, jeigu jo atžvilgiu yra įrodomas nesąžiningo susitarimo atvejis?

²⁰² Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos paplitimas*, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

²⁰³ Lietuvos futbolo federacijos Drausmės kodeksas, 2016. Prieiga per internetą: [http://lff.lt/files/documents/48/2016-01-12_lff_drausmes_kodeksas%20\(2\).pdf](http://lff.lt/files/documents/48/2016-01-12_lff_drausmes_kodeksas%20(2).pdf), (žiūrėta 2016 09 20).

Paklausti, kuo pasitikėtų labiausiai, jei norėtų pranešti apie nesąžiningo susitarimo atvejį (16 pav.), net 26,9 proc. (29) respondentų nurodė, kad niekuo nepasitikėtų – tai tik patvirtina autoriaus nuogastavimus, kad informavimo/pranešimų mechanizmas Lietuvoje neveikia, nes neužtikrinamas informatorių anonimiškumas ir saugumas. Autoriaus nuomone, reikėtų sekti užsienio šalių pavyzdžiu, kai, tarkime, yra sukuriama mobiliosios programėlės (angl. app), kurių pagalba galima saugiai, patogiai ir anonimiškai pranešti apie tokius atvejus. 2010 metais suomių profesionaliojo futbolo žaidėjų asociacija įsteigė penkių organizacijos narių grupę, kuriai buvo pavesta sukurti mobiliąją programėlę prieš manipuliacijas sporto varžybomis, pavadintą „Žaidėjų Raudonuoju Mygtuku“ (angl. Players Red Button)²⁰⁴. Programėlė dienos šviesą Suomijoje išvydo 2016 metais ir buvo parsisiųsta daugiau kaip 1200 kartų²⁰⁵. Rugilė Trumpytė, Transparency International Lietuvos skyriaus projektų vadovė, savo ataskaitoje²⁰⁶ taip pat pabrėžė, kad Lietuvoje neegzistuoja legali informatorių (angl. whistleblower) apsauga, lygiai taip pat kaip ir nėra saugaus informavimo/pranešimų apie manipuliacijų atvejus kanalo. Be to, Transparency International analizė rodo, kad Lietuva yra viena silpniausių šalių Europoje vertinant informatorių apsaugą²⁰⁷. 2011 metais tokia sistema buvo įdiegta Vokietijoje²⁰⁸, kuri leido, viena vertus, anonimiškai (jeigu pageidaujama) pateikti informaciją, antra vertus, suteikti/gauti konsultaciją kiekvienam suinteresuotam asmeniui.

20,4 proc. (22) respondentų pasitikėtų Lietuvos futbolo federacija, 19,4 proc. (21) – FIFA/UEFA, 13,9 proc. (15) nepriklausomu pareigūnu/institucija, 5,6 proc. (6) policija. Žaidėjų asociacija, komandos vadovu ir treneriu pasitikėtų viso 11,1 proc. arba 12 respondentų. Autoriaus nuomone, žaidėjų asociacija turėtų būti ta institucija, kuria žaidėjai galėtų pasitikėti labiausiai, nes bet kurioje šalyje tokių organizacijų tikslas yra ginti žaidėjų interesus. Deja, tokia asociacija kol kas nėra įkurta, nors po truputį imamasi iniciatyvos tokiai organizacijai Lietuvoje įkurti. Greičiausiai būtent todėl, kad tokios asociacijos nėra (logiška, kad jos privalumų futbolininkai nejaučia ir nežino) ši atsakymo variantą pasirinko tik 3 respondentai.

Komandos vadovą ir trenerį pasirinko atitinkamai 5 ir 4 respondentai. Tokių jų pasirinkimą būtų galima sieti ne su trenerio ir vadovo pareigybėmis, bet su konkrečia asmenybe, kuri tuo metu užima atitinkamas pareigas, nes pasitikėjimas komandos vadovu ar treneriu priklauso nuo tarpusavio santykių

²⁰⁴ Sanomat H. Suomen jalkapallo sai ilmiäntopalvelu [Finland has match-fixing denunciation application], 2013. Prieiga per internetą: www.hs.fi/urheilu/a1374465967454, (žiūrėta 2016 11 05).

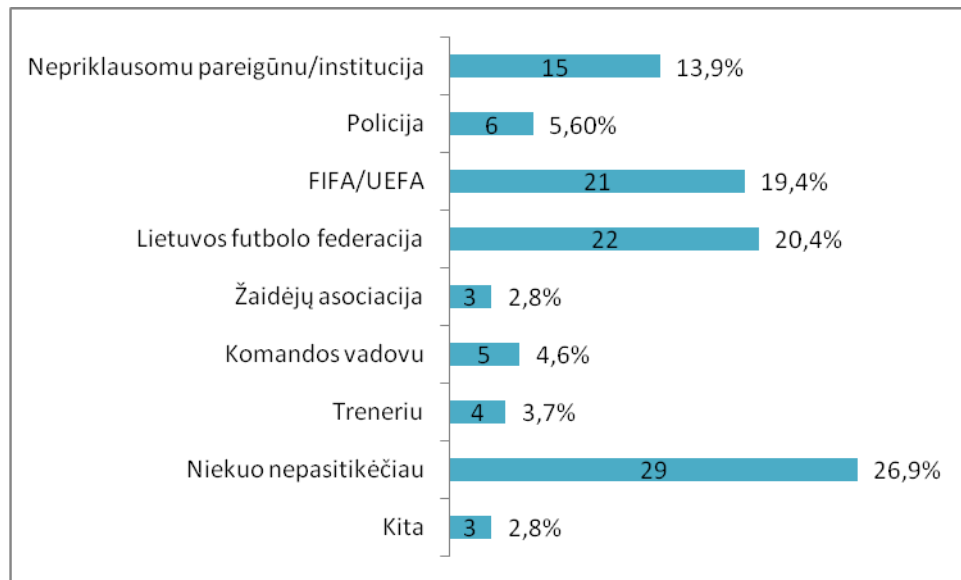
²⁰⁵ FIFPro. Finnish match-fixing app shows its value, 2014. Prieiga per internetą: <https://www.fifpro.org/news/finnish-match-fixing-app-shows-its-value/en/>, (žiūrėta 2016 11 05).

²⁰⁶ Trumpytė R. The gap between sports institutions and the public will, Responses to match fixing in Lithuania. *Global Corruption Report: Sport*, Transparency International, 2016.

²⁰⁷ Transparency International. Whistleblowing in Europe: Legal Protections for Whistleblowers in the EU, Berlin, 2013. Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/praneseju_apsaugos_ataskaita_lietuva.pdf, (žiūrėta 2016 11 08).

²⁰⁸ Spitz U. Match-fixing: the role of prevention. *The Global Corruption Report (GCR)*, Transparency International, 2016. Prieiga per internetą: http://gemeinsam-gegen-spielmanipulation.de/pdf/Broschuere_Spielmanipulation.pdf, (žiūrėta 2016 11 08).

su kiekvienu žaidėju atskirai. Du respondentai nurodė, kad pasitikėtų Devidu Šemberu (Lietuvos futbolo A lygos prezidentu). Šį futbolininkų pasirinkimą taip pat būtų galima sieti ne su konkrečia pareigybe, o su pačia asmenybe, kuri šiuo metu vadovuoja A lygai. Nestebina, kad Devidas Šemberas, visai neseniai baigęs profesionalaus futbolininko karjerą, ilgus metus rungtyniaavęs užsienyje, daugumai futbolininkų asocijuojasi su patikimumu ir kitomis teigiamomis savybėmis.

16 pav. Kuo Tu pasitikėtum labiausiai, jei norėtum pranešti apie nesąžiningo susitarimo atvejį?

3.1. Tyrimo rezultatus apibendrinančios išvados

1. 35,2 proc. apklausoje dalyvavusių futbolininkų yra 18-22 metų amžiaus, 31,5 proc. – 27-30 metų ir 25 proc. – 23-26 metų amžiaus.
2. Tyrimas atskleidė, kad kuo futbolininko amžius jaunesnis, tuo tikimybė, kad jis dalyvavo varžybose, dėl kurių eigos ar baigties buvo sutarta, mažesnė. Tokia pati tendencija atsiskleidė vertinant respondentų amžių ir dažnumą sulaukti pasiūlymo dalyvauti manipuliacijose.
3. Lietuvos futbolo 1 lyga, dėl mažesnio dėmesio, motyvacijos siekti pergalių stokos, nedidelių atlyginimų bei galimybės lažintis užsienio lažybų rinkose, yra palankiausia terpė manipuliacijoms vykti.
4. Iš 108 apklaustųjų, 38 Lietuvoje rungtyniaujantys futbolininkai turi pusiau profesionalo statusą, t.y. gauna atlygį ir iš futbolo, ir iš kitos veiklos, kuria užsiima laisvu nuo futbolo metu.
5. 39,8 proc. respondentų yra dalyvavę varžybose, dėl kurių eigos ar baigties įtarė/žinojo, jog yra sutarta.
6. 38 proc. respondentų per visą futbolininko karjerą yra sulaukę pasiūlymo dalyvauti susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties. Iš jų tik 9 proc. pranešė kažkam apie šį siūlymą.

7. 91,7 proc. apklaustų futbolininkų per visą karjerą yra turėję bent menkiausio pagrindo manyti, kad kažkurios rungtynės Lietuvos futbolo A lygoje arba 1 lygoje yra sutartos. Daugiau nei pusė respondentų (54,5 proc.) nurodė, kad jų manymu, rungtynių eiga ar baigtis buvo sutarta 2-5 kartus, 13,9 proc. – 6-10 kartų, 29,7 proc. – 11 ir daugiau kartų ir tik 2 proc. respondentų tokį įtarimą turėjo 1 kartą.
8. 31,5 proc. futbolininkų per visą karjerą yra pastebėję ar išgirdę, kaip yra nutekinama svarbi vidinė klubo informacija kažkam iš pašalinių asmenų. Iš jų 55,6 proc. nurodė, kad tai buvo padaryta susitikimo metu, 19,4 proc. – per socialinius tinklus, 16,7 proc. – telefonu.
9. Įvardydami pagrindinį sutartų rungtynių iniciatorių, 37,1 proc. respondentų nurodė, kad tai buvo klubo oficialūs asmenys, 36 proc. respondentų teigia, kad tai buvo pašaliniai suinteresuoti asmenys ir 15,7 proc. apklaustųjų nurodė, kad tai buvo kolegos futbolininkai.
10. Galima konstatuoti, kad futbolininkai susitarimuose dažniausiai dalyvauja dėl finansinių priežasčių: laiku neišmokamo atlyginimo (26 proc.), mažo atlyginimo (21,1 proc.), noro užsidirbti papildomai (16,7 proc.) ir prastos finansinės padėties (16,7 proc.).
11. Asmeninis sąžiningumas ir principingumas (25,8 proc.) bei nenoras pavesti komandos draugų (22,6 proc.) yra pagrindiniai veiksniai, atgrasantys futbolininkus dalyvauti manipuliacijose sporto varžybomis.
12. Anot futbolininkų, pagrindiniai aspektai, kurie padėtų užkirsti kelią manipuliacijai sporto varžybomis yra: adekvatūs ir laiku mokami atlyginimai (29,8 proc.), sankcijų už tokius veiksmus sugriežtinimas (20,2 proc.), geras komandos mikroklimatas (13,8 proc.), motyvacijos padidinimas (13,5 proc.), žaidėjų informavimas apie galimas sankcijas už tokią veiklą (10,3 proc.) bei lošimų rinkos stebėjimas (9,3 proc.).
13. Net 26,9 proc. respondentų nurodė, kad niekuo nepasitikėtų, jei norėtų pranešti apie nesąžiningo susitarimo atvejį – tai parodo, kad futbolininkai yra tiesiog nelinkę kalbėti apie manipuliacijas; arba (ir) minėtas skaičius yra neefektyvios (neveikiančios) informavimo/pranešimų sistemos indikatorius.

IŠVADOS

1. Nors įvairių autorių manipuliacijos sporto varžybomis apibūdinamos skirtingai, tiksliausia manipuliacijų sporto varžybomis definicija buvo pateikta Europos Tarybos Išplėstinio dalinio susitarimo dėl sporto parengtoje Europos Tarybos Konvencijoje dėl manipuliacijų sporto varžybomis, kur manipuliacijos sporto varžybomis apibrėžiamos kaip sąmoningas susitarimas, veiksmas arba neveikimas, kuriuo bandoma nederamai pakeisti sporto varžybų eigą arba galutinį rezultatą, siekiant visiškai arba iš dalies panaikinti minėtų sporto varžybų nenuspėjamumą ir taip sau ar kitiems suteikti nepelnytą pranašumą.
2. Skirtingos valstybės nevienodai vertina manipuliacijų sporto varžybomis reiškinių ir skirtingai dorojasi su šio fenomeno pasekmėmis. Dažnai manipuliacijos sporte peržengia valstybių sienas, todėl yra transnacionalinės kilmės. Reiškinių suvaldymui ir prevencijai būtinos globalios pasaulio šalių vyriausybių remiamos pastangos ir strategijos. Lietuva, pasirašydama Europos Tarybos Konvenciją dėl manipuliacijų sporto varžybomis, tarptautiniu ir nacionaliniu mastu įsipareigojo prisidėti prie kovos su manipuliacijų sporte fenomenu. Tačiau, norint realiai suvaldyti reiškinių ir jam pasipriešinti, pradžioje reikia fenomeną sistemiškai pažinti, priskirti patiems svarbiausiems iššūkiams sporte, užtikrinti palankią politinę aplinką. Be to, būtina aiški, nuosekli ir efektyvi teisinė bazė, reiškinių koordinavimas nacionaliniu mastu ir suinteresuotų šalių bendradarbiavimas, sporto organizacijų pasirengimas ir atsakomybė, legali ir sąžininga lažybų iš sporto operatorių veikla, švietimo ir prevencijos iniciatyvos bei efektyvi manipuliacijų sporto varžybomis stebėseną.
3. Anot Interpolo ir FIFA parengtos programos, pagrindiniai kovos prieš manipuliacijas futbole strateginiai elementai yra: partnerystė, informacija, koordinavimas, prevencija ir proaktyvumas.
4. Spręsdami veikti deviantiškai ar ne, futbolininkai mąsto ir elgiasi racionaliai: 1) lygina tokio elgesio „kainą“ ir riziką būti pagautam su tikėtinu atlygiu; 2) daro tai, kas jiems tam tikroje situacijoje atrodo geriausia (pelningiausia, naudingiausia), siekdami kuo geriau panaudoti ribotus išteklius savo tikslų pasiekimui ar norų patenkinimui.
5. Organizacijų lygmeniu egzistuoja atskaitingumo problema. Daugelis nacionalinių, tarptautinių federacijų susiduria su skaidrumo ir demokratijos trūkumu. Korupcija gali atsirasti renkant valdymo organus ar skirstant pinigus. Tačiau ne visada pinigai panaudojami pagal paskirtį. Sporto federacijos nenori valstybės kišimosi, nuolat vyksta diskusija apie jų autonomiją. Tačiau kai nacionalinės sporto federacijos susiduria su problemomis, o vyriausybės bando jas išspręsti, iškyla sunkumų.
6. Remiantis išaugusiu žiniasklaidos dėmesiu ir daugėjant įvairių darbų bei tyrimų, susijusių su manipuliacijomis sporto varžybomis, galima daryti išvadą, kad šis fenomenas yra paplitęs daug

labiau nei ankščiau manyta. Tačiau oficialių statistinių duomenų apie įtartinus sporto įvykius ar įrodytus sutartų rungtynių atvejus yra labai mažai. Tyrėjai bando pateikti tam tikrus šio reiškinio paplitimo duomenis, tačiau jie dažnai skiriasi, net ir vertinant tą patį laikotarpį.

SIŪLYMAI

1. Stebėti finansinę Lietuvos futbolo klubų padėtį bei užtikrinti finansinės drausmės laikymąsi vykdant finansinius įsipareigojimus (atlyginimų mokėjimą) sportininkų atžvilgiu. Taip pat rekomenduojama griežtinti finansinius futbolo klubų licencijavimo reikalavimus.
2. Gerinti futbolininkų socialinių garantijų apsaugą. Užtikrinti teisėtų (profesionalių) sportinės veiklos sutarčių tarp futbolininko ir klubo sudarymą. Pageidautina sudaryti galimybę žaidėjui patikrinti, ar jo pasirašyta sportinės veiklos sutartis yra profesionali. Esant galimybei, sudaryti pavyzdinę, visiems vienodą sutartį.
3. Spręsti futbolininkų integracijos į darbo rinką po karjeros baigimo klausimą, atsižvelgiant į futbolininkų išsilavinimą ir (ar) turimą kvalifikaciją.
4. Vykdyti švietimo ir prevencijos iniciatyvas, informacinę sklaidą, pažymint manipuliacijų sporto varžybomis žalą sportui, konkrečiai sporto šakai bei įsitraukusiems sportininkams ar kitiems asmenims.
5. Įsteigti mokymo programą potencialiems korupcijos dalyviams.
6. Sukurti ir įdiegti aiškią apsaugą bei anonimiškumą garantuojančią pranešimo apie galimus manipuliacijų sporto varžybomis atvejus sistemą, numatant galimybę susijusią informaciją teikti mobiliąja aplikacija.
7. Į sportinės veiklos sutartis įtraukti nuostatas dėl draudimo sportininkams bet kokia forma dalyvauti manipuliacijose sporto varžybomis, taip pat nurodyti galimas sankcijas už tokius veiksmus.
8. Eliminuoti motyvacijos, nusiteikimo skirtumus, t.y. surengti varžybas taip, kad bet kuriuo sezonu metu visos komandos siektų laimėti.
9. Stebėti/kontroliuoti lažybų iš sporto rinką, ypač Lietuvos futbolo 1 lygos bei draugiškų rungtynių pasiūlą, įskaitant tuos atvejus, kai Lietuvos futbolo klubai rungtyniauja užsienyje.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Australian Government. Sport and Recreation Ministers Council Communique. National Police on Match-Fixing in Sport, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.health.gov.au/internet/main/publishing.nsf/Content/national-policy-on-match-fixing-in-sport>, (žiūrėta 2016 10 11).
2. Europos Komisijos Baltoji knyga dėl sporto, 2007. Prieiga per internetą: http://www.sportasvisiems.lt/xinha/plugins/ExtendedFileManager/demo_images/baltoji_knyga_del_sporto_ebk_2007_07_11.pdf, (žiūrėta 2016 10 28).
3. Europos Parlamento rezoliucija dėl susitarimų dėl varžybų baigties ir korupcijos sporte, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0098+0+DOC+XML+V0//LT>, (žiūrėta 2016 10 05).
4. Europos Tarybos Išplėstinio dalinio susitarimo dėl sporto parengta Europos Tarybos Konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis, 2014. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/215>, (žiūrėta 2016 09 20).
5. Europos Tarybos ministrų komiteto priimta rekomendacija dėl sporto sąžiningumo kovojant su manipuliavimu rezultatais, ypač susitarimais dėl varžybų baigties, 2011. Prieiga per internetą: https://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/CM_Rec_2011_10_en.pdf, (žiūrėta 2016 10 22).
6. Europos Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje, 2003. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1479847861940&uri=CELEX:32003F0568>, (žiūrėta 2016 10 22).
7. Europos Tarybos paruošiamieji veiksmai, 2012. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/sport/policy/preparatory-actions/preparatory-actions-2012_en.htm, (žiūrėta 2016 11 02).
8. Europos Tarybos Sprendimas, kuriuo Europos Komisijai suteikiami įgaliojimai ES derybose dėl Europos Tarybos tarptautinės konvencijos, skirtos kovoti su manipuliavimu sporto rezultatais, 2012. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52012PC0655>, (žiūrėta 2016 10 22).
9. FIFA Drausmėns kodeksas, 2011. Prieiga per internetą: <http://resources.fifa.com/mm/document/affederation/administration/50/02/75/discoinhalte.pdf>, (žiūrėta 2016 09 28).
10. FIFA konfliktų nagrinėjimų taryba, 2012. Prieiga per internetą <http://www.fifa.com/about-fifa/official-documents/governance/dispute-resolution-chamber.html>, (žiūrėta 2016 10 28).

11. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (UNODC), 2000.
Prieiga per internetą: <https://www.unodc.org/unodc/treaties/CTOC/>, (žiūrėta 2016 10 18).
12. Kūno kultūros ir sporto departamentas. Departamento generalinio direktoriaus įsakymai, 2015 m. liepos 17 d. įsakymas Nr. V-387 ir 2016 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. V-29. Prieiga per internetą: <http://kksd.lt/index.php?3307878586#>, (žiūrėta 2016 10 03).
13. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso papildymo 182 (1) straipsniu įstatymas, 2016.
Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1157539&p_tr2=2, (žiūrėta 2016 10 03).
14. Lietuvos futbolo federacijos drausmės kodeksas, 2016. Prieiga per internetą
[http://lff.lt/files/documents/48/2016-01-12_lff_drausmes_kodeksas%20\(2\).pdf](http://lff.lt/files/documents/48/2016-01-12_lff_drausmes_kodeksas%20(2).pdf), (žiūrėta 2016 09 20).
15. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>, (žiūrėta 2016 10 01).
16. Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo Nr. XI-2234 8 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2016. Prieiga per internetą
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1157541&p_tr2=2, (žiūrėta 2016 10 03).
17. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23317>, (žiūrėta 2016 10 01).
18. Lietuvos Respublikos Kūno kultūros ir sporto įstatymo Nr. I-1151 2, 3, 15, 30, 41 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 46 (1 straipsniu) įstatymas, 2016. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1163186, (žiūrėta 2016 10 03).
19. Lisabonos Sutartis ir Europos Sąjungos sporto politika, 2010. Prieiga per internetą:
<http://www.asser.nl/sportslaw/research/past-research-projects/lisbon-treaty-and-eu-sports-policy/>, (žiūrėta 2016 10 28).
20. Olimpino Judėjimo kodeksas dėl manipuliacijų sporto varžybomis prevencijos, 2016. Prieiga per internetą:
https://stillmed.olympic.org/Documents/Reference_documents_Factsheets/Factsheet-IOC_Clean_Athletes_Integrity_Initiatives-english.pdf, (žiūrėta 2016 10 22).
21. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė, 2012. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>, (žiūrėta 2016 10 17).
22. Teismo nutartis, 1994. Prieiga per internetą:
<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=98573&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1072193>, (žiūrėta 2016 10 17).

23. UEFA Drausmės kodeksas, 2016. Prieiga per internetą:
http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Regulations/uefaorg/UEFACompDisCases/02/37/00/86/2370086_DOWNLOAD.pdf, (žiūrėta 2016 10 03).

Specialioji literatūra

24. Asser Institute. *The odds of match-fixing: Facts and figures on the integrity risk of certain sports bets*, 2015.
25. Bistrickaitė R. Manipuliacijos sporto varžybomis – iššūkiai Lietuvai ir tarptautinei bendruomenei, *Sporto mokslas*, Nr. 2(80), 2015, p. 67-76.
26. Boeri T., Severgnini B. Match rigging and the career concerns of referees, *Labour Economics*, No. 18(3), 2011, p. 349-359.
27. Buraimo B., Migali G. and Simmons R., *An Analysis of Consumer Response to Italy's Calciopoli Scandal*, Economics Working Paper , 2014.
28. Cantor D., Lynch J. Self-Report Surveys as Measures of Crime and Criminal Victimization, *Criminal Justice*, 2000, No. 4. Prieiga per internetą:
https://www.ncjrs.gov/criminal_justice2000/vol_4/04c.pdf, (žiūrėta 2016 10 29).
29. Carpenter K., Match-fixing: The biggest threat to sport in the 21st century? *International Sports Review*, No. 2(1), 2012, p. 13-24.
30. Carpenter K. Global Match-Fixing and the United States Role Upholding Sporting Integrity, *Berkley Journal of Entertainment and Sports Law*, No. 2, 2013.
31. Cashmore E., Cleland J. *Football's Dark Side: Corruption, Homophobia, Violence and Racism in the Beautiful Game*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.
32. Chappelet J. Autonomy and governance: necessary bedfellows in the fight against corruption in sport, *The Global Corruption Report (GCR)*, Transparency International, 2016.
33. Cressey D. Epidemiology and individual conduct: a case from criminology, *Pac Socio Rev*, No. 3(2), 1960, p. 47-58.
34. Dietl H., Weingartner C. *Betting scandals attenuated property rights – How betting related match fixing can be prevented in future*, Institute for Strategy and Business Economics University of Zurich, 2012.
35. Edwards A., Skinner J. *Sport Empire*, Oxford: Meyer and Meyer, 2006.
36. Ehrlich I. Crime, punishment and the market of offences, *Journal of Economic Perspectives*, 1996, No. 10, p. 43-67.
37. FIFPro Services. *Black Book Eastern Europe. The problems professional footballers encounter: research*, 2012.

38. Financial Action Task Force (FATF) Report. Money laundering through the Football Sector, 2009. Prieiga per internetą:
<http://www.fatfgafi.org/publications/methodsandtrends/documents/moneylaunderingthroughthefootballsector.html>, (žiūrėta 2016 10 14).
39. Forrest D. et al. „Say It Ain't So“: Betting Related Malpractice in Sport, *International Journal of Sport Finance*, No. 3., 2008, p. 156-166.
40. Forrest D., Maennig W. *The threat to sports and sports governance from betting-related corruption: causes and solutions*, Paul M. Heywood (ed.) Routledge Handbook of Political Corruption, Routledge: Abingdon, 2015.
41. Forrest D., Simmons R. Sport ang gambling, *Oxford Review of Economic Policy*, 2003, No. 19, p. 29-45.
42. Giddens A. *Sociologija: poligrafija ir informatika*, Kaunas, 2005, 195-234 p.
43. Gorse S., Chadwick S. *The prevalence of corruption in international sport: A statistical analysis*, 2011.
44. Haberfeld M. R., Sheehan D. *Match-Fixing in International Sports, Existing Proceses, Law Enforcement, and Prevention Strategies*, Springer, 2013.
45. Hill D. *The fix: Soccer and organized crime*, Kanada: Mclelland and Stewart, 2008.
46. Hill D. How Gambling corruptors fix football matches, *European Sport Management Quarterly*, 2009, No. 9(4), p. 411-432.
47. Hill D. A Critical mass of corruption: why some leagues have more match-fixing than others, *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*, No. 11, 2010, p. 221-245.
48. Hill D. *The insider's guide to match-fixing in football*, Anne McDermid and Associates, Torontas: Kanada, 2013.
49. Hill D. Jumping into fixing, *Springer Sciece+Business Media New York*, No. 18, 2015, p. 212-228.
50. Hoffman J. A contextual analysis of differential association, Social control, and strain theories of delinquency, *Soc Forces* No. 81(3), 2002, p. 753-785.
51. Interpol. *Match-fixing in football, Training Needs Assesment*, 2013. Prieiga per internetą:
http://sports.growthlab.cid.harvard.edu/files/icss/files/e_tna_2013_final.pdf, (žiūrėta 2016 10 04).
52. IRIS, University of Salford, Cabinet PRAXES-Advocats, CCLS, *Sports betting and corruption, How to preserve integrity of sports*, 2011.
53. Jancsics D. Interdisciplinary perspectives on corruption, *Sociology Compass*, No. 8(4), 2014, p. 358-372.

54. Jennings A. Foul! The secret world of FIFA: Bribes, vote rigging and ticket scandals, *Harper Sport*, London, 2006.
55. Jodenis D. *Sporto organizacijos valdymo ypatumai*, magistro baigiamasis darbas. Kaunas: 2013.
56. Jones K. The applicability of the United Nations Convention against Corruption to the area of sports corruption (match-fixing), *In Sports Law J*, 2012, p. 3-4:63.
57. Katsarova I. Match-fixing: Issues and policy responses, European Parliamentary Research Service, 2016. Prieiga per internetą: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580891/EPRS_BRI\(2016\)580891_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580891/EPRS_BRI(2016)580891_EN.pdf), (žiūrėta 2016 10 18).
58. KEA European Affairs. *Match-fixing in sport: a mapping of criminal law provisions in EU 27*, 2012.
59. Kuper S. Pain. *Humiliation and fear – for a few moments of glory*, The Financial Times: London, 2005.
60. Launlala A. How much can KAP survey tell us about people's knowledge, attitudes and practice? Some observations from medical anthropology research on malaria in pregnancy in Malawi, *Anthropology Matters*, No. 17(2) (209), 2016, p. 2. Prieiga per internetą: http://www.anthropologymatters.com/index.php/anth_matters, (žiūrėta 2016 10 28).
61. Levitt A. An Essential Next Step in the Evolution of Corporate Governance, Speech to the Audit Committee Symposium, 1999.
62. Madella A., Bayle. E & Tome J. The organizational performance of national swimming federations in Mediterranean countries: A comprehensive approach, *European Journal of Sport Science*, No. 5(4), 2005, p. 20 –220.
63. Maening W. Corruption in International Sports and Sport Management: Forms, Tendencies, Extent and Countermeasures, *European Sport Management Quarterly*, No. 5(2), 2005.
64. Marks S. R. Durkheim's Theory of Anomie, *American Journal of Sociology*, Vol. 80, No. 2, 1974, p. 329-363. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2777505.pdf>, (žiūrėta 2016 11 28).
65. Mikalauskas R. *Sporto organizacija ir vadovas: efektyvus valdymas*, Kaunas, LKKA, 2007.
66. Mrkonjic M. The Swiss regulatory framework and international sports organisations, Jens Alm (ed.), *Action for Good Governance in International Sports Organisations: Final Report*, Copenhagen: Danish Institute for Sports Studies, 2013.
67. Norkus Z. Tikėjimas: racionalaus pasirinkimo prieigos perspektyva, *Tikėjimo prieigos: filosofinės studijos*, sud. Nerija Putnaitė, Vilnius: Aidai, 2003b, 92-140 p.
68. Oxford Research A/S, *Examination of threats to integrity of sports*, 2010.

69. Parent M. Understanding Sport Organization, *The Application of Organization Theory*, Human Kinetics, 2006.
70. Paris 1 Pantheon-Sorbonne and the International Centre for Sport Security (ICSS), *Protecting the Integrity of Sport Competition: The Last Bet for Modern Sport*, Sport Integrity Research Programme, 2012-14.
71. Paris 1 Pantheon-Sorbonne and the International Centre for Sport Security (ICSS), *Fight against the manipulation of sports competition*, 2014.
72. Preston I., Szymanski S. Cheating in contest, *Oxford Review of Economic Policy*, No. 19(4), 2003, p. 612-624.
73. PricewaterhouseCoopers, Changing the game: Outlook for the global sports market to 2015. Prieiga per internetą: <http://www.pwc.com/gx/en/hospitality-leisure/pdf/changing-the-game-outlook-for-the-global-sports-market-to-2015.pdf>, (žiūrėta 2016 10 10).
74. Remote Gambling Association. *Sports betting: Legal, Commercial and integrity Issues*, 2012.
75. Seneviratne P. *History of football in Malaysia*, PNS Publishing Sdn Bhd, Kuala Lumpur, 2000, p. 110-116.
76. Spitz U. Match-fixing: the role of prevention, *The Global Corruption Report (GCR)*, Transparency International, 2016.
77. Sports betting Integrity (ESSA), ESSA detects 18 cases of suspicious betting in Q3, 2015. Prieiga per internetą: http://www.eu-ssa.org/wp-content/uploads/ESSA-PR_ESSA-DETECTS-18-CASES-OF-SUSPICIOUS-BETTING-IN-Q3-.pdf, (žiūrėta 2016 10 18).
78. Sportsradar Security Services. Protecting the integrity of sport worldwide, 2016. Prieiga per internetą: http://www.eu-ssa.org/wp-content/uploads/ESSA-Presentation_29.9.2015_Alex-Inglot.pdf, (žiūrėta 2016 10 08).
79. Sweeney G. The Global Corruption Report at Transparency International, 2016.
80. The World Health Organisation. *A Guide to Developing Knowledge Attitude and Practise Surveys*, 2008. Prieiga per internetą: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43790/1/9789241596176_eng.pdf, (žiūrėta 2016 10 28).
81. Transparency International. Whistleblowing in Europe: Legal Protections for Whistleblowers in the EU, Berlin, 2013. Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/praneseju_apsaugos_ataskaita_lietuva.pdf, (žiūrėta 2016 11 08).
82. Transparency International. *The Global Corruption Report (GCR)*, 2016. Prieiga per internetą: https://www.transparency.org/whatwedo/publication/global_corruption_report_sport, (žiūrėta 2016 11 15).

83. Trumpytė R. The gap between sports institutions and the public will, Responses to match fixing in Lithuania, *Global Corruption Report: Sport*, Transparency International, 2016.
84. Vasiliauskas A., *Strateginis valdymas*, Kaunas: Technologija, 2004.
85. Weisburd et al. *White Collar Crime and Criminal Carrers*, Blumstein A, Farrington D (eds) Cambridge studies in criminology, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
86. Wheeler S., et al. *Sitting in judgement: The sentencing of white-collar criminals*, Yale University Press, New Haven, 1988.
87. Woirhaye N., *Gambling cybercrime study*, 2006. Prieiga per internetą: <https://www.lexsi.com/securityhub/gambling-cybercrime-study/?lang=en>, (žiūrėta 2016 10 17).
88. World Sports Law Report. *Betting: The online sports betting market and money laundering*, No. 12, 2014. Prieiga per internetą: http://www.e-comlaw.com/world-sports-law-report/article_template.asp?Contents=Yes&from=wslr&ID=1628, (žiūrėta 2016 10 18).
89. Zaksaitė S. Nusikalstamas elgesys sporto srityje, *Teisė*, Nr. 72, 2010, p. 136-152.
90. Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos paplitimas*, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

Kiti šaltiniai

91. Agrawal S. Match Fixing as a Crime: An Analysis, National Law University, Jodhpur. Prieiga per internetą: <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm>, (žiūrėta 2016 10 02).
92. BBC. Match-fixing South Korean footballers banned for life, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13807142>, (žiūrėta 2016 10 05).
93. BBC. South African FA president suspended over match-fixing, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/sport/football/20755894>, (žiūrėta 2016 10 27).
94. Buschmann R. Match-Fixing Scandal: How international Football Has Failed, Spiegel Online, 2013.
95. Capstick A. Finland football rocked by match- fixing scandal, BBC News, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/world-europe-13736085>, (žiūrėta 2016 10 14).
96. Daily News. In Turkey, trial of Fenerbach owner Aziz Yildimir shows that soccer`s match-fixing scandals goes all the way to the top, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.nydailynews.com/sports/more-sports/fenerbach-scandal-shows-match-fixing-straight-top-article-1.1263144>, (žiūrėta 2016 10 27).
97. Daily News. Soccer at a crossroads as sport faces epic fight against match-fixing from a foe that is too big for FIFA to take on alone, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.nydailynews.com/sports/more-sports/beautiful-game-match-fixing-leaves-ugly-mark-soccer-article-1.1262098>, (žiūrėta 2016 10 17).

98. Etaplius. Paslaptingi investuotojai „Kruojos“ nevaldys, 2015. Prieiga per internetą: <http://etaplius.lt/paslaptingi-investuotojai-kruojos-nevaldys/>, (žiūrėta 2016 11 15).
99. Europol. Our thinking, Working towards a strategy for safety, 2013. Prieiga per internetą: <https://www.europol.europa.eu/content/page/mandate-119>, (žiūrėta 2016 10 19).
100. Europol. Press conference on match-fixing, 2013. Prieiga per internetą: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/press-conference-football-match-fixing>, (žiūrėta 2016 10 28).
101. Europol. Results from the largest football match-fixing investigation in Europe, 2013. Prieiga per internetą: <https://www.europol.europa.eu/content/results-largest-football-match-fixing-investigation-europe>, (žiūrėta 2016 10 08).
102. Europos sporto ministrų neformalios konferencijos, skirtos sporto integralumo stiprinimui anti-manipuliacinių praktikų kontekste ir pan-europinei kooperacijai sporte, medžiaga, 2010 m. rugsėjo 22 d. Baku (Azerbaidžanas).
103. FederBet Aisbl. Match fixing, a viral european sport`s enemy, position paper, 2014. Prieiga per internetą: http://federbet.com/media/Federbet_pp_4annex.pdf, (žiūrėta 2016 11 05).
104. FIFPro. Finnish match-fixing app shows its value, 2014. Prieiga per internetą: <https://www.fifpro.org/news/finnish-match-fixing-app-shows-its-value/en/>, (žiūrėta 2016 11 05).
105. Forrest B. Man convicted on match-fixing in Finland, ESPN magazine, 2012. Prieiga per internetą: http://www.espn.com/sports/soccer/news/_id/6782929/wilson-raj-perumal-singapore-convicted-match-fixing-finland, (žiūrėta 2016 10 29).
106. Foxnews. 93 players and officials in Zimbabwe face bans after year-long probe into soccer match-fixing, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.foxnews.com/sports/2012/10/16/3-players-and-officials-in-zimbabwe-face-bans-after-year-long-probe-into-soccer.html>, (žiūrėta 2016 10 29).
107. Gibson O. Europe hit by „biggest-ever“ match-fixing scandal, The Guardian, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/sport/2009/nov/20/uefa-match-fixing-germany>, (žiūrėta 2016 09 29).
108. Hyo-Sik L. Over 10 footballers under probe for match-rigging scam, The Korea Times, 2011. Prieiga per internetą: http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2012/12/117_87763.html, (žiūrėta 2016 10 27).
109. Interpol. Arrests across Asia in Interpol – led operation targeting illegal soccer gambling networks, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.interpol.int/News-and-media/News/2012/N20120718>, (žiūrėta 2016 10 27).

110. Interpol. Keeping sport clean needs enhanced policing and prevention, Interpol chief tells summit, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.interpol.int/News-and-media/News/2012/PR036>, (žiūrėta 2016 10 08).
111. IOC. IOC Integrity Initiatives, Factsheet, 2015. Prieiga per internetą: https://stillmed.olympic.org/Documents/Reference_documents_Factsheets/Factsheet-IOC_Clean_Athletes_Integrity_Initiatives-english.pdf, (žiūrėta 2016 10 17).
112. Jackson H. Match-fixing biggest threat to football, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.goal.com/en-gb/news/2931/go-global/2013/01/22/3691454/platinimatch-fixing-biggest-threat-to-football>, (žiūrėta 2016 10 10).
113. Kalb C. Seminaro medžiaga: „Fight against match-fixing“, Suomija, 2014.
114. Lawinsport. First international forum for sports integrity adopts roadmap for future action to protect clean athletes. Prieiga per internetą: <http://www.lawinsport.com/sports-law-news/item/first-international-forum-for-sports-integrity-adopts-roadmap-for-future-action-to-protect-clean-athletes/>, (žiūrėta 2016 10 03).
115. LFF oficiali svetainė. Prieiga per internetą: <http://lff.lt/prieziura/saziningas-zaidimas/>, (žiūrėta 2016 10 05).
116. Mutschke R. „Mutschke: The key to success is prevention“, FIFA.com, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.fifa.com/governance/news/y=2013/m=1/news=mutschke-the-key-success-prevention-1986525.html>, (žiūrėta 2016 10 14).
117. Pitch W. The extent of match fixing in German soccer, 2011. Prieiga per internetą: http://www.playthegame.org/fileadmin/image/PTG2011/Presentation/werner_pitsch_extension_of_matchfixing.pdf, (žiūrėta 2016 10 15).
118. Rainbow J. Match-fixing: a threat of the integrity of the game, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.worldsoccer.com/news/match-fixing-a-threat-to-the-integrity-of-the-game-329537#1ToG2BoSDjUGbsPl.99>, (žiūrėta 2016 10 15).
119. Rechts und verfahrensordnung. Prieiga per internetą: http://www.dfb.de/fileadmin/_dfbdam/50986-08_Rechts-Verfahrensordnung.pdf, (žiūrėta 2016 11 08).
120. Sang-Hun C. South Korea Carcks Down on Mtach-Fixing Epidemic, The New York Times, 2012. Prieiga per internetą: http://www.nytimes.com/2012/02/22/sports/22iht-fixing22.html?_r=1, (žiūrėta 2016 10 27).
121. Sanomat H. Suomen jalkapallo sai ilmiantopalvelu [Finland has match-fixing denunciation application], 2013. Prieiga per internetą: www.hs.fi/urheilu/a1374465967454, (žiūrėta 2016 11 05).

122. Seminaro medžiaga „Fight against match-fixing“, Institut de Relations Internacionales et Strategiques (IRIS) – Latvia/Lithuania, Vilnius, 2014.
123. Smith D. Zimbabwe suspends 80 footballers as part of „Asiagate“ match-fixing probe“, The Guardian, 2012. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/01/zimbabwe-footballers-suspended-asiagate-match-fixing>, (žiūrėta 2016 10 28).
124. S` poreans and the global fix. Prieiga per internetą: http://www2.tnp.sg/sites/default/files/global-fix_0.jpg.
125. The Daily Mail. FIFA ban six Eastern European match officials over match-fixing in internationals, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2024572/FIFA-ban-Eastern-European-match-officials-match-fixing.html#ixzz2Un0LEOhG>, (žiūrėta 2016 10 28).
126. The Economist. Why the English Premier League has been turned upside down, 2015. Prieiga per internetą: <http://www.economist.com/blogs/gametheory/2015/12/competitive-balance-football>, (žiūrėta 2016 10 10).
127. The Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/>, (žiūrėta 2016 10 18).
128. Transparency International Lietuvos skyrius, tyrimas „Nesąžiningi susitarimai sporte“, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/susitarimai-sporte/>, (žiūrėta 2016 10 02).
129. Transparency International. Tackling match fixing needs good governance, 2012. Prieiga per internetą: <http://blog.transparency.org/2012/09/24/tackling-match-fixing-needs-good-governance>, (žiūrėta 2016 11 09).
130. Trumpytė R. „Korumpuoti įvarčiai“ – apie korupciją sporte „Transparency International“ ekspertė kalba su mėnraščiu „IQ“, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/korumpuoti-ivarčiai-apie-korupcija-sporte-transparency-international-eksperte-kalba-su-menrasciu-iq/>, (žiūrėta 2016 10 10).
131. Verslo žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.businessdictionary.com/definition/corporate-governance.html>, (žiūrėta 2016 10 28).
132. Wilson B. FIFA determined to tackle international match-fixing, BBC, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/business-19885290>, (žiūrėta 2016 10 15).

Pšelenskis E. *Manipuliacijos sporto varžybomis: paplitimas ir prevencija Lietuvos futbole* / Sporto industrijų vadybos magistro baigiamasis darbas. Vadovė dr. S. Zaksaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe atskleidžiamas manipuliacijų sporto varžybomis reiškinyss bei tiriamas ir vertinamas jo paplitimas Lietuvos futbole. Pirmajame skyriuje nagrinėjami teoriniai manipuliacijų sporto varžybomis aspektai: samprata ir reiškinyss, teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir užsienyje, vadybinės teorijos, paaiškinančios manipuliacijas sporto varžybomis, atlikti tyrimai Lietuvoje bei reiškinyss paplitimas tarptautiniu mastu, manipuliacijų sporto varžybomis atvejai, taip pat atletus nusikalsti skatinantys veiksniai ir pagrindiniai kovos prieš manipuliacijas futbole strategijos elementai. Antrajame darbo skyriuje aprašoma tyrimo metodologija. Trečiajame skyriuje pateikiami ir vertinami atlikto tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei siūlymai, kaip būtų galima efektyviau kovoti prieš manipuliacijas sporto varžybomis.

Pagrindiniai žodžiai: manipuliacijos sporto varžybomis, manipuliacijų paplitimas ir prevencija, korupcija sporte.

Pšelenskis E. *Manipulation of sports competitions: the prevalence and prevention in Lithuanian football* / Sports industries management master thesis. Supervisor dr. S. Zaksaitė. – Vilnius: University of Mykolas Romeris, Department of Economics and Finance Management, 2016

ANNOTATION

In the master thesis, the phenomena of manipulation of sports competitions is disclosed and its prevalence in Lithuanian football is studied and evaluated. In the first section the theoretical aspects of manipulation of sports competitions are examined: namely, the concept and phenomenon; legal regulation in Lithuania and abroad; management theories explaining manipulation of sports competitions; researches performed in Lithuania and the prevalence of the phenomenon on an international scale; cases of manipulation of sports competitions; also the factors that stimulate athletes to commit an offence, as well as the main elements of strategy fighting against manipulation in football. In the second section of the thesis, the methodology of research is described. In the third section, the results of the performed research are presented and evaluated. In the end of the thesis, the conclusions and suggestions, how it would be possible to fight more effectively against manipulation of sports competitions, are presented.

Key words: manipulation of sports competitions, the prevalence and prevention of manipulation, corruption in sports.

Pšelenskis E. *Manipuliacijos sporto varžybomis: paplitimas ir prevencija Lietuvos futbole* / Sporto industrijų vadybos magistro baigiamasis darbas. Vadovė dr. S. Zaksaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016

SANTRAUKA

Sporto pasaulyje pripažįstama, kad manipuliacijos sporto varžybomis – tai viena didžiausių grėsmių šiandieniniam sportui. Tik neseniai suvoktas šios problemos globalumas, ypač dėl internetinio lažinimosi, kuriam iki dešimto dešimtmečio vidurio nebuvo techninių galimybių. Anot ekspertų, manipuliacijų sporto varžybomis pavojus sportui yra daug didesnis už dopingo daromą žalą – dopingas individualiai paveikia vieną sportininką, tuo tarpu manipuliacijos sporto varžybomis daro įtaką visoms varžyboms. Manipuliacijos iškreipia sporto prasmę ir turinį, neigia sporto skleidžiamas vertybes, griaua sporto integralumą ir pažeidžia sporto etiką, taip pat ir sporto varžybų baigties nenuspėjamumo lūkestį.

Skirtingos valstybės nevienodai vertina manipuliacijų sporto varžybomis reiškinių ir skirtingai tvarkosi su šio fenomeno pasekmėmis. Dažnai manipuliacijos sporte peržengia valstybių sienas, todėl yra transnacionalinės kilmės. Reiškinių suvaldymui ir prevencijai būtinos globalios pasaulio šalių vyriausybės remiamos pastangos ir strategijos.

Tyrimo objektas – manipuliacijų sporto varžybomis Lietuvos futbole paplitimas ir prevencija.

Darbo tikslas – atskleisti manipuliacijų sporto varžybomis reiškinių, ištirti jo paplimą Lietuvos futbole bei išnagrinėti galimus ir būtinus žingsnius siekiant pasipriešinti reiškiniui nacionaliniu mastu.

Tiksliui pasiekti keliama uždaviniai: 1) išnagrinėti manipuliacijų sporto varžybomis reiškinių teoriniu aspektu; 2) atskleisti manipuliacijų sporto varžybomis teisinio reglamentavimo specifiką; 3) įvertinti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą bei apibrėžti prevencijos strategijas; 4) ištirti ir išanalizuoti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą Lietuvos futbole.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, statistinių duomenų analizė bei kiekybinis manipuliacijų sporto varžybomis paplitimo tyrimas Lietuvos futbole.

39,8 proc. respondentų yra dalyvavę varžybose, dėl kurių eigos ar baigties įtarė/žinojo, jog yra sutarta. 38 proc. respondentų per visą futbolininko karjerą yra sulaukę pasiūlymo dalyvauti susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties. 91,7 proc. apklaustų futbolininkų per visą karjerą yra turėję bent menkiausio pagrindo manyti, kad kažkurios rungtynės Lietuvos futbolo A lygoje arba 1 lygoje yra sutartos. Futbolininkai manipuliacijose dažniausiai dalyvauja dėl finansinių priežasčių. Anot futbolininkų, pagrindiniai aspektai, kurie padėtų užkirsti kelią manipuliacijoms sporto varžybomis yra adekvatūs bei laiku mokami atlyginimai ir sankcijų už tokius veiksmus sugriežtinimas.

Norint realiai suvaldyti reiškinį ir jam pasipriešinti, pradžioje reikia pripažinti, kad problema egzistuoja, fenomeną sistemiškai pažinti bei užtikrinti palankią politinę aplinką. Be to, yra būtina

nuosekli ir efektyvi teisinė bazė, reiškinių koordinavimas nacionaliniu mastu ir suinteresuotų šalių bendradarbiavimas, sporto organizacijų atskaitomybė ir atsakomybė, legali ir sąžininga lažybų iš sporto operatorių veikla, švietimo ir prevencijos iniciatyvos.

Pšelenskis E. *Manipulation of sports competitions: the prevalence and prevention in Lithuanian football* / Sports industries management master thesis. Supervisor dr. S. Zaksaitė. – Vilnius: University of Mykolas Romeris, Department of Economics and Finance Management, 2016

SUMMARY

It is recognized in the world of sports that manipulation of sports competitions is one of the biggest threats to the contemporary sports. The globality of this problem is understood only recently, especially because of betting online, which was not technically possible until the mid-1990s. According to the experts, the danger to sports, caused by manipulation of sports competitions, is much more than the harm made by doping – doping affects one athlete individually, but manipulation of sports competitions influences the whole competition. Manipulation distorts the sense and content of sports, denies the values disseminated by sports, destroys the integrity of sports and violates the sports ethics, also the expectation about unpredictability of the result of sports competitions.

Different countries unequally evaluate the phenomenon of manipulation of sports competitions and differently cope with consequences of this phenomenon. Manipulation in sports often crosses the borders of states, therefore it has a transnational origin. For restraining and prevention of the said phenomenon, global efforts and strategies supported by governments of the whole world are necessary.

The object of research – the prevalence and prevention of manipulation of sports competitions in Lithuanian football.

The aim of thesis – to disclose the phenomenon of manipulation of sports competitions, to study its prevalence in Lithuanian football and to consider possible and necessary steps in order to resist the phenomenon on a national scale.

The objectives set to achieve the aim: 1) to examine the phenomenon of manipulation of sports competitions in a theoretic aspect; 2) to disclose the specific peculiarities of legal regulation applied to manipulation of sports competitions; 3) to evaluate the prevalence of manipulation of sports competitions and to define prevention strategies; 4) to study and analyze the prevalence of manipulation of sports competitions in Lithuanian football.

Research methods: analysis and generalization of scientific literature, statistical data analysis and quantitative research on the prevalence of manipulation of sports competitions in Lithuanian football.

39,8 percent of respondents have taken part in competitions, suspecting/knowing that the course or result of these competitions was arranged. 38 percent of footballers during all their career have got an offer to take part in arrangements about the course or result of the competition. 91,7 percent of the questioned football players during all their career have had at least a minimal reason to believe that some competitions in Lithuanian football A League or 1 League were fixed. Football players mostly take part in manipulation because of financial reasons. According to the football players, the main

aspects which would help to prevent manipulation of sports competitions are adequate and timely paid salaries and toughening sanctions for such actions.

To restrain the phenomenon and to resist it, first of all it is needed to acknowledge that the problem exists, to learn the phenomenon systematically and to ensure favorable political environment. Moreover, consistent and effective legal basis, coordination of the phenomenon on a national scale and cooperation of the parties concerned, preparedness and responsibility of sports' organizations, legal and honest activities of the operators of betting on sports, education and prevention initiatives are necessary.

PRIEDAI

ANKETA

Gerbiamas respondente,

esu Edvardas Pšelenskis, Mykolo Romerio universiteto magistrantas, buvęs profesionalus futbolininkas ir atlieku tyrimą, kurio tikslas yra išsiaiškinti nesąžiningų susitarimų Lietuvos futbole paplitimą bei futbolininkų nuomonę apie nesąžiningų susitarimų priežastis ir prevencijos galimybes.

Apklausoje dalyvauja Lietuvos futbolo A lygoje bei 1 lygoje rungtyniaujantys futbolininkai.

Apklausa yra anoniminė, Tavo atsakymai konfidencialūs.

Iš anksto dėkoju už atsakymus.

1. Tavo amžius?

- ☐ 17 ir mažiau
- ☐ 18 – 22
- ☐ 23 – 26
- ☐ 27 – 30
- ☐ 30 ir daugiau

2. Kuriame lygmenyje šiuo metu žaidi?

- ☐ A lyga
- ☐ 1 Lyga

3. Koks Tavo, kaip žaidėjo, statusas?

- ☐ Profesionalus
- ☐ Pusiau profesionalus*
- ☐ Mėgėjiškas

* Iš futbolo gauni nuolatinės pajamas, tačiau turi ir kitą uždarbio šaltinį.

4. Ar esi dalyvavęs varžybose, dėl kurių eigos ar baigties įtarei/žinojai, jog yra sutarta?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

5. Ar per visą futbolininko karjerą esi sulaukęs pasiūlymo dalyvauti susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, ar kažkam praneši apie šį pasiūlymą?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

6. Ar per visą futbolininko karjerą turėjai bent menkiausio pagrindo manyti, kad kažkurios rungtynės Lietuvos futbolo A lygoje arba 1 lygoje buvo sutartos?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, kiek kartų, Tavo manymu, rungtynių eiga ar baigtis buvo sutarta?

- ☐ 1
- ☐ 2-5
- ☐ 6-10
- ☐ 11 ir daugiau

7. Ar per visą futbolininko karjerą esi pastebėjęs ar išgirdęs, kaip yra nutekinama svarbi vidinė klubo informacija* kažkam iš pašalinių asmenų?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

* Pvz. komandos startinė sudėtis, trenerio taktiniai nurodymai, informacija dėl traumotų žaidėjų ir pan.

Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, kaip šia informacija buvo pasidalinta?

- ☐ Susitikimo metu
- ☐ Telefonu
- ☐ Per socialinius tinklus (pvz. Facebook, Twitter ar pan.)
- ☐ Kitu būdu (nurodyti koku)

8. Jeigu rungtynės buvo sutartos, kas, Tavo nuomone, buvo pagrindinis to iniciatorius? Nurodyti vieną atsakymo variantą.

- ☐ Klubo oficialūs asmenys (savininkas, treneris, gydytojas ir pan.)
- ☐ Kolegos futbolininkai
- ☐ Teisėjai
- ☐ Pašaliniai suinteresuoti asmenys
- ☐ Lažybų bendrovių atstovai
- ☐ Buvę futbolininkai
- ☐ Kita (nurodyti)

9. Kodėl, Tavo nuomone, futbolininkai dalyvauja susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties? Pažymėti tris svarbiausius veiksnius.

- ☐ Tai lengvi pinigai ir mažai šansų būti sugautam
- ☐ Laiku neišmokamas atlyginimas
- ☐ Mažas atlyginimas
- ☐ Kitų futbolininkų ar klubo oficialių asmenų spaudimas
- ☐ Asmens iš išorės spaudimas
- ☐ Noras užsidirbti papildomai
- ☐ Grasinimai nukreipti prieš žaidėją
- ☐ Vieta turnyrinėje lentelėje
- ☐ Azartas, malonumas
- ☐ Prasta asmeninė finansinė padėtis

- ☐ Kita (nurodyti)

10. Kokie yra pagrindiniai veiksniai, kurie atgraso Tave manipuliuoti rungtynių eiga ar baigtimi? Nurodyti iki trijų atsakymo variantų.

- ☐ Neturiu finansinių problemų
- ☐ Nenoriu pavesti komandos draugų
- ☐ Nenoriu pavesti komandos sirgalių
- ☐ Nenoriu pavesti šeimos
- ☐ Asmeninis sąžiningumas ir principingumas
- ☐ Baimė būti suimtam
- ☐ Baimė dėl tolimesnės karjeros
- ☐ Esu religingas
- ☐ Kita (nurodyti)

11. Kaip, Tavo manymu, žaidėjai geriausiai galėtų būti apsaugomi nuo susitarimų futbole? Nurodyti tris svarbiausias priemones.

- ☐ Adekvatūs ir laiku mokami atlyginimai
- ☐ Motyvacijos padidinimas
- ☐ Lošimų rinkos stebėjimas
- ☐ Geras komandos mikroklimatas
- ☐ Mokymo programos potencialiems korupcijos dalyviams įsteigimas
- ☐ Žaidėjų informavimas apie galimas sankcijas už tokią veiklą
- ☐ Sankcijų už tokius veiksmus sugriežtinimas
- ☐ Kita (nurodyti)

12. Ar žinai, kokios gali būti taikomos sankcijos žaidėjui, jeigu jo atžvilgiu yra įrodomas nesąžiningo susitarimo atvejis? Nurodyti iki trijų atsakymo variantų.

- ☐ Įspėjimas
- ☐ Bauda
- ☐ Rungtynių praleidimas (diskvalifikacija)
- ☐ Draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje
- ☐ Apdovanojimų (prizų, titulų, premijų ir pan.) atėmimas
- ☐ Nežinau
- ☐ Kita (nurodyti)

13. Kuo Tu pasitikėtum labiausiai, jei norėtum pranešti apie nesąžiningo susitarimo atvejį? Nurodyti vieną instituciją.

- ☐ Nepriklausomu pareigūnu/institucija
- ☐ Policija
- ☐ FIFA/UEFA
- ☐ Lietuvos futbolo federacija
- ☐ Žaidėjų asociacija
- ☐ Komandos vadovu
- ☐ Treneriu
- ☐ Niekuo nepasitikėčiau
- ☐ Kita (nurodyti)

APKLAUSOS ATLIKIMO SERTIFIKATAS

